

**kwaliteit
forensische
zorg** *jeugd*

GROEPSDYNAMIEK & GROEPSDRUK

Een literatuurstudie
voor professionals in het forensisch jeugdwerkveld

dr. mr. S.D. (Sheila) Adjiembaks (ESSA Research)
dr. G. (Geke) Klapwijk (Lectoraat Residentiële Jeugdzorg hogeschool Leiden)
drs. M. T. (Merel) van den Enden (Lectoraat Residentiële Jeugdzorg hogeschool Leiden)

Datum van publicatie: september 2020

Colofon

Deze publicatie is tot stand gekomen met financiële ondersteuning van het Programma KFZ-J. Het Programma KFZ-J heeft daarnaast zorg gedragen voor de inhoudelijke projectbegeleiding waarbij is gestuurd op kwaliteit, voortgangsbewaking en budgetbeheer. Het Expertisecentrum Forensische Psychiatrie voert namens het programma KFZ-J het projectmanagement.

Dit rapport is in opdracht van de commissie Kwaliteit Forensische Zorg Jeugd (KFZ-J) als uitwerking van call 2019-09 tot stand gekomen en is een coproductie van onderzoeksbureau ESSA Research en de Hogeschool Leiden. Voor meer informatie mail naar info@essaresearch.nl

© KFZ-J: Het intellectuele eigendom ligt bij de auteur(s). De auteur(s) stemt er mee in dat deze uitgave onvoorwaardelijk en zonder kosten gebruikt kan worden door alle instellingen binnen het forensische zorgveld.

Voorwoord

Dit rapport is het resultaat van een literatuurstudie naar groepsdruk en groepsdynamische processen in relatie tot jongeren in het forensisch jeugdwerkveld. Het is in opdracht van Kwaliteit Forensische Zorg-Jeugd (KFZJ) uitgevoerd door een samenwerkingsverband tussen ESSA Research en het Lectoraat Residentiële Jeugdzorg van de hogeschool Leiden.

In de periode februari tot en medio juli 2020 is deskresearch verricht. Ten tijde van het onderzoek en het schrijven van dit rapport heeft het coronavirus wereldwijd een pandemie veroorzaakt. Dit maakt dat dit rapport in een tijd tot stand is gekomen waarin fysiek contact beperkt is. Het is een bijzondere tijd die - ook vanuit de onderzoeksweld - de nodige aanpassingen vraagt. In relatie tot dit onderzoek is de impact van de maatregelen rondom het virus gelukkig beperkt gebleven. Het doen van literatuuronderzoek is immers goed uitvoerbaar op afstand.

In dit voorwoord wijden we graag nog een dankwoord aan een aantal personen. Allereerst dank aan de deelnemers van de reflectiesessie die in het kader van deze literatuurstudie heeft plaatsgevonden: Peer van der Helm (hogeschool Leiden), Jacqueline van den Berg (SAVE), Roel Gerits (Jongerenwerking Pieter Simenon) en Asma Azouagh (Kwadraat CAW). Dankzij de waardevolle input tijdens die reflectiesessie hebben we dit rapport kunnen aanscherpen op relevante thematiek voor de praktijk. Ook danken we Raechel Benjamin voor de eindredactie en afstudeerder Esther van Kempen (hogeschool Utrecht) voor haar bijdrage in de voorbereiding van de reflectiesessie. Tot slot, bijzondere dank aan de leescommissie die dit rapport van opbouwende, kritische feedback heeft voorzien: Jan Dirk de Jong (hogeschool Leiden), Frank Weerman (NSCR), Veronique van Miert (hogeschool Leiden), en Ada Andreas (Reclassering Nederland).

Met dit rapport hopen we wetenschappelijke inzichten te verschaffen die uiteindelijk zullen leiden tot praktijkgerichte toepassingen om het omgaan met groepsdruk en groepsdynamische processen in het forensisch jeugdwerkveld te versterken.

Utrecht, augustus 2020

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
Samenvatting	7
Summary	8
1. Inleiding	9
1.1 Groepsdruk, groepsdynamiek en het forensisch (jeugd)werkveld.....	10
1.2 Doelstelling en onderzoeksvraag	11
1.3 Methodiek	12
1.3.1 Literatuurstudie (wetenschappelijke inzichten).....	12
1.3.2 Reflectiesessie/bijeenkomst (practice based inzichten).....	13
1.3.3 Betrouwbaarheid en validiteit.....	14
1.4 Leeswijzer	14
2. Groepsdynamiek, groepsdruk en professionals in het forensisch jeugdwerkveld	15
2.1 Waarom groepsdynamiek en groepsdruk in het forensisch jeugdwerkveld aandacht vraagt	15
2.1.1 Een open leefklimaat: de basis.....	15
2.1.2 Het methodisch groepswerken: twee kanten.....	16
2.2 Waarom het uit de hand kan lopen in een groep.....	18
2.2.1 Groepscultuur; vriendschap, materiële zaken en masculien vs. feminien ...	19
2.2.2 Stigma en labeling: een 'self fulfilling prophecy'	20
2.2.3 De samenstelling van de groep	22
2.2.4 De werkrelatie: van 'what works' naar 'who works'.....	23
2.3 De complexe rol van professionals: balanceren	24
3. Groepsdynamische processen.....	27
3.1 Inter- en intradynamische groepsprocessen.....	27
3.2 Interdynamisch: wat bijdraagt aan het verminderen van conflicten tussen groepen jongeren	28
3.2.1 Anticipatie op toekomstige interacties.....	28
3.2.2 Groepsleiderschap: onafhankelijkheid, 'behavior management' en emotieregulatie.....	29
3.2.3 'Outgroup empathy'.....	30
3.2.4 Gezamenlijke doelen	30
3.2.5 Drie strategieën: decategorisatie, hercategorisatie en differentiatie	31
3.3 Intradynamisch: welke bejegening is (wanneer) nodig binnen een groep?	32
3.3.1 'Forming'.....	32
3.3.2 'Storming'	32
3.3.3 'Norming'	33
3.3.4 'Performing'.....	33

3.3.5	'Adjourning'	34
3.3.6	Bruikbaarheid van de vijf fasen in het forensisch jeugdwerkveld.....	34
4.	Groepsdruk onder jongeren.....	36
4.1	Drie vormen van groepsdruk.....	36
4.2	Waarom jongeren conformeren aan positieve groepsinvloeden.....	37
4.3	Waarom jongeren conformeren aan negatieve groepsdruk.....	38
4.4	(Minder) weerbaar tegen delictgedrag en groepsdruk.....	39
4.4.1	Weerbaar tegen de verleidingen van delictgedrag.....	39
4.4.2	Vatbaar voor groepsdruk; aard van de relatie, gedrag, sekse, leeftijd, persoonlijkheidskenmerken	41
4.4.3	Waarom LVB jongeren gevoeliger zijn voor groepsdruk	43
4.5	De invloed van social media.....	44
4.5.1	Social media en delictgedrag	45
4.5.2	Social media als 'performance'.....	46
5.	Methodieken	48
5.1	TIP en TOPS bijeenkomsten.....	48
5.2	Compass	49
5.3	Stevige wortels, sterke vleugels	49
5.4	'Cirkelen'.....	50
5.5	Samen Fijner en de PIRY.....	50
5.6	'Solving Problem Together' (SPT)	51
5.7	Zeven interventies van het NJI.....	51
5.8	'Shared Decision making' (SDM).....	52
5.9	(Un)freezing, moving en freezing- en de vervangingsmethode	53
5.10	De-escalerende Interventie Methodiek.....	54
5.11	'Positive Peer Reporting' (PPR).....	54
6.	Conclusies en aanbevelingen.....	55
6.1.	Conclusies.....	55
6.2	Aanbevelingen.....	57
6.2.1	Aanbeveling 1.....	57
6.2.2	Aanbeveling 2.....	58
6.2.3	Aanbeveling 3.....	58
6.2.4	Aanbeveling 4.....	58
6.2.5	Aanbeveling 5.....	59
7.	Discussie	61
	Literatuurlijst	62
	Bijlage 1 - Gebruikte zoektermen	77
	Bijlage 2 - Analyse indicatoren literatuur	78

Bijlage 3 - Hoe ziet het forensisch jeugdwerkveld in Nederland eruit?	79
Bijlage 4 - Soorten verblijven JJI's	81
Bijlage 5 - Youturn methodiek	83
Bijlage 6 - Casuïstiek vormen van groepsdruk	85
Bijlage 7 - Bejegeningstijlen van de groep per fase	87
Bijlage 8 - Werkzame elementen voor individuele behandeling in forensische settings...	89
Bijlage 9 - Meetinstrumenten	90
Bijlage 10 - Cirkelen methodiek.....	94
Bijlage 11 - Ongeschreven regels oefening	96
Bijlage 12 - Scholing groepsdynamica voor professionals.....	97
Bijlage 13 - Onderzoeksteam	98
Bijlage 14 - Leescommissieleden	100

Samenvatting

Dit rapport is een informatief document voor professionals in het forensisch jeugdwerkveld waarbij de volgende onderzoeksvraag centraal staat:

Welke inzichten voor het handelen van professionals in het forensisch jeugdwerkveld zijn af te leiden uit een literatuurstudie naar groepsdynamische processen en (weerbaarheid tegen) groepsdruk onder jongeren in relatie tot delinquent gedrag?

De literatuurstudie omvat 229 wetenschappelijke publicaties en is van februari tot medio juli 2020 uitgevoerd.

Hfst. 2: Waarom het uit de hand kan lopen in een groep

Verskil in groepscultuur (bijv. masculien versus feminien), stigma/labeling, de groepssamenstelling en gebrek aan responsiviteit kunnen verklaren waarom het uit de hand kan lopen in het forensische jeugdwerkveld. Daarbij draagt een professional een complexe rol dat balanceren vergt tussen enerzijds orde handhaven en anderzijds afwijken van regels om groepsprocessen goed te laten verlopen.

Hfst 3: Hoe groepsdynamiek *tussen* en *binnen* groepen (inter en intradynamisch) positief versterkt kan worden

Conflictvermindering en samenwerking *tussen* groepen (interdynamische groepsprocessen) kan versterkt worden door in groepsmethodisch werken bewust te zijn van de invloed van vier zaken: (1) anticipatie op toekomstige interacties, (2) groepsleiderschap, (3) 'outgroup empathy' en (4) het nastreven van gezamenlijke doelen. Decategorisatie, recategorisatie en wederzijdse differentiatie kunnen daarbij behulpzame strategieën zijn. Ten aanzien van veranderingen in interacties *binnen* een groep (intradynamische groepsprocessen) bieden de vijf groepsfasen 'forming', 'storming', 'norming', 'performing' en 'adjourning' perspectief voor welk type groepsleiderschap elke fase vraagt.

Hfst 4: Waarom jongeren (niet) conformeren aan groepsdruk

Er zijn drie vormen van groepsdruk en verschillende motieven om te conformeren aan zowel negatieve als positieve groepsdruk. In het forensisch jeugdwerkveld lijkt zelfs positieve (soms meer dan negatieve) groepsdruk aanwezig, echter dit is nog een onderbelicht onderzoeksterrein. Verschillende bronnen van veerkracht kunnen daarentegen helpend zijn ten aanzien van het weerstaan van verleidingen van criminaliteit in een criminele context. Weerbaarheid tegen groepsdruk lijkt bovendien het sterkst aanwezig in de leeftijdscategorie 14 - 18 jaar. Daarentegen hangen zelfcontrole, ervaren autonomie en een LVB-indicatie weer samen met vatbaarheid/kwetsbaarheid voor groepsdruk. Hiernaast is helaas nog relatief weinig kennis over mechanismen en de relatie tussen social mediagebruik, groepsdruk en delictgedrag.

Hfst 5: Interventies die mogelijk betekenisvolle handvatten bieden om groepsdynamiek en groepsdruk om te gaan

Ondanks het gebrek aan (evaluaties van) interventies specifiek gericht op groepsdynamiek en (weerbaarheid tegen) groepsdruk in relatie tot delictgedrag binnen het forensisch jeugdwerkveld bestaan er wel enkele methodieken die betekenisvol kunnen zijn. Voorbeelden zijn Positive Peer Reporting (PPR), de De-escalerende Interventie Methodiek (DIM) en 'cirkelen'.

Hfst 6: Aanbevelingen

Op grond van de inzichten die zijn opgedaan naar aanleiding van deze literatuurstudie zijn, tot slot, een aantal conclusies, aanbevelingen en discussiepunten ten aanzien van de praktijk van het forensisch jeugdwerkveld geduid.

Bekijk ook de handreiking voor meer tips: www.essaresearch.nl & www.kfzjeugd.nl

Summary

This is an informative document for professionals working in forensic youthcare, focusing on the following research question:

What insights are relevant for professionals working in forensic youthcare, based on a literature study regarding group dynamic processes and (resilience against) peer(group)pressure related to delinquent behavior?

This literature study is based on 229 scientific publications and was conducted from February – medio July 2020. Results indicate that there are no specific interventions which focus on group dynamics and/or (resilience against) group (peer) pressure within forensic youthcare. There are however insights which provide possible tools for professionals within that workfield.

Chapter 2: Why negative group dynamics occur

The results indicate that differences in group culture (e.g. masculine versus feminine), stigma/labeling, group composition and lack of responsivity can cause conflict between professionals and adolescent groups in forensic youthcare. Professionals in this perspective, need to fulfill a complex role: balancing between maintaining order on one hand, and, on the other hand, bending rules to stimulate positive group processes.

Chapter 3: How inter- and intra groupdynamics can be influenced positively

Conflict reduction and cooperation *between* groups (interdynamic processes) can be strengthened by paying attention to several influences: (1) anticipation on future interactions, (2) leadership, (3) outgroup empathy and (4) striving for subordinate goals. De- recategorization and mutual differentiation can provide meaningful strategies in this perspective. Regarding the interactional changes *within* a group (intradynamic processes), the five group phases forming, storming, norming, performing and adjourning provide an underpinned perspective for which type of group leadership is needed in each phase.

Chapter 4: Why adolescents do (not) conform to group (peer)pressure

There are three forms of peer (group)pressure and several motives as to why adolescents conform to negative as well as positive peer pressure. In forensic youthcare it seems that positive peer pressure is (sometimes even more) common, however this has not gained much attention in research yet. There are several sources of resilience related to the seduction of crime in a criminogenic context. Besides, resilience against group (peer) pressure seems relatively high during the age period of 14 - 18 years. On the other hand, self-control, experienced autonomy and a low intellectual ability seem to relate to susceptibility to group (peer) pressure. Furthermore, relatively little is known about mechanisms and the relationship between the use of social media, group (peer) pressure and delinquency.

Chapter 5: Interventions which provide possible meaningful perspectives in dealing with group (peer)pressure and groupdynamics

Even though there are no specific (evaluations of) interventions focussed on group (peer)pressure and/or group dynamics in forensic youthcare, we discussed several methods which can possibly contribute to enhancing (resilience against) group (peer) pressure and group dynamics. Some examples are Positive Peer Reporting (PPR), the De-escalating Intervention Method (DIM) and 'circling'.

Chapter 6: Recommendations

Based on the insights we, finally, present the conclusions, recommendations and a discussion related to the forensic youthcare workfield.

Check the guidance for more useful tips www.essaresearch.nl & www.kfzjeugd.nl

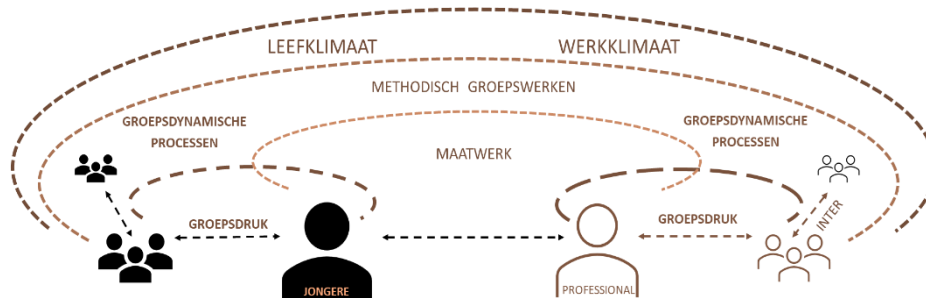
1. Inleiding

Joe, een jongen van 17 jaar wordt veroordeeld door de rechter wegens een geweldsdelict. Zijn straf van enkele maanden zit hij uit in een justitiële jeugdinrichting. Daar ontmoet Joe een oude bekende uit zijn buurt: zijn leeftijdsgenoot Noah die al enkele maanden in de inrichting verblijft. Als Joe op de leefgroep arriveert, merkt hij meteen dat Noah hem indringend aankijkt. De jongens delen herinneringen samen die niet positief zijn. Het is bekend dat Noah tot een rivaliserende jeugdbende behoort waar het - twee jaar jongere - broertje van Joe ooit een keer flink slaags mee is geraakt. Joe houdt zich de eerste dagen koest, maar het zint hem niet dat Noah er ook is. Dat lijkt wederzijds.

Noah is een populaire jongen op de groep. Wanneer hij op de groep loopt, zoeken de andere jongens hem gauw op, lachen ze om zijn grappen en gamen ze vaak samen. Joe merkt dat Noahs invloed ver reikt. Noah hitst geregeld andere jongens van de groep op om tegendraads tegen de groepsleiding te doen wanneer iets hem niet zint. Joe houdt zich hier wat afzijdig van, maar na enkele dagen zegt Noah dat Joe zich beter bij hem kan aansluiten: anders is hij 'de loser' van de groep. Ook zegt Noah op een lacherige, maar ietwat intimiderende toon, dat hij bovendien nog wel wat jongens buiten kent die het ook wel leuk vinden om nog een keer 'kennis te maken' met Joe's broertje. De andere jongens op de groep lachen met Noah mee als hij dit zegt en lijken deze boodschap te beamen. Joe voelt druk en ziet geen keus. Met moeite probeert hij enigszins aansluiting te zoeken door soms maar amicaal mee te lachen en mee te doen met provocerend gedrag richting de groepsleiding. Hij wil erbij horen, maar weet ergens ook dat de intenties van Noah niet juist zijn.

De groepsleiding weet dat Noah een charismatische jongen is die veel invloed heeft op de andere jongens in de groep. Dit heeft twee kanten. Wanneer Noah activiteiten doet die hij leuk vindt, dan heeft hij het vermogen de andere jongens mee te nemen in zijn positieve 'flow'. Wanneer iets hem echter niet zint, neemt hij de groep net zo gauw mee in zijn negatieve gedrag. Noah is duidelijk van invloed op de groepsdynamiek. Sommige groepsleiders lijken - tot ergernis van enkele collega's - bovendien (te) ver mee te gaan in het gedrag van Noah en voor hem soms ongeoorloofde uitzonderingen maken om het maar niet uit de hand te laten lopen op de groep. Hierdoor lijkt een splitsing te ontstaan tussen groepsleiders die 'relaxed' zijn - in de ogen van de jongens - en groepsleiders die dat niet zijn. Sommige groepsleiders weten dat ze soms te snel van de regels afwijken maar zijn bang dat, wanneer ze het anders gaan doen, dit tot uitsluiting gaat leiden bij niet alleen de jongens in de leefgroep maar ook de andere 'relaxte' collega's. Dit zorgt voor een onderlinge verdeling in het team dat met de jongens op de groep werkt.

Deze casus laat zien dat er zowel binnen (intra) als buiten (inter) groepen groepsdruk kan worden ervaren en dat een bepaalde groepsdynamiek kan spelen. Groepsdruk kan daarbij niet alleen tussen jongeren maar ook tussen professionals onderling worden ervaren om iets (niet) te doen in het forensisch jeugdwerkveld. In dit kader kan dus gesproken worden van een min of meer parallel proces waarin het leef- en werkklimaat elkaar over en weer beïnvloeden. De nadruk in dit rapport ligt echter op groepsdruk onder jongeren, intra- en interdynamische groepsprocessen en wat in dit kader mogelijk betekenisvolle interventiemogelijkheden kunnen zijn (vooral de linkerkant dus van onderstaande afbeelding).

Afbeelding 1: Parallele processen, groepsdruk en groepsdynamiek in het forensisch jeugdwerkveld.

1.1 Groepsdruk, groepsdynamiek en het forensisch (jeugd)werkveld

Uit onderzoek blijkt dat leeftijdsgenoten van betekenis zijn bij onder meer het ervaren van acceptatie en steun in de identiteitsontwikkeling van jongeren (Baumeister en Leary, 1995; Juvonen, 2006; Newman, Lohman en Newman, 2007). Het ervaren van groepsdruk is iets dat bij uitstek in de adolescentiefase kan worden ondervonden (Steinberg en Monahan 2007; Sumter, Bokhorst, Steinberg en Westenberg, 2009). Groepsdruk resulteert zowel in wenselijk maar soms ook onwenselijk gedrag van jongeren. Daarbij zijn beide begrippen, 'wenselijk' en 'onwenselijk', onderhevig aan verschillende perspectieven: gedrag dat volwassenen doorgaans als 'onwenselijk' zien, hoeft immers niet te stroken met hoe jongeren dergelijk gedrag bestempelen.

Risicovol gedrag (zoals middelengebruik, agressie en delictgedrag) van jongeren waar een jongere mee in contact staat, kan samenhangen met het idee om als jongere zélf ook risicogedrag te vertonen (Barth, 2005; Dishion, Andrews en Crosby, 1995; Henry, Patterson, Dishion en Yoerger, 2000; Svensson, Burk, Stattin, en Kerr, 2012; Weerman, 2011; Pattiselanno, 2016). Er zijn studies die erop wijzen dat alleen al met de aanwezigheid van leeftijdsgenoten risicovolgedrag toeneemt (Chein, Albert, O'Brien, Uckert en Steinberg, 2011; Hoorn, Crone en Leijenhorst, 2017; Reniers et al., 2017).

De relatie tussen delictgedrag en het hebben van delinquente vrienden is reeds in meerdere (inter)nationale studies aangetoond (Wikström et al., 2012; Custers en Engels, 2003; Sullivan, 2006; Matsueda en Anderson, 1998; Völker, Baerveldt en Driessen, 2015). Selectie- (delictgedrag als oorzaak van vriendschap) en socialisatiemechanismen (delictgedrag als gevolg van wederzijds beïnvloeding tijdens en door vriendschap) zijn hiertoe in de wetenschap beiden van betekenis (Völker, Baerveldt, en Driessen, 2015, p. 6). Interacties tussen jongeren worden ook wel geassocieerd met negatieve gedragingen, omdat jongeren negatief gedrag van elkaar soms 'belonen' (Dishion, McCord en Poulin, 1999; Poulin, Dishion, en Haas, 1999). Warr (2002) duidde in zijn werk onder meer het belang van het verkrijgen van 'status' en 'erkenning' in relatie tot motieven voor delictgedrag bij jeugdgroepen.

Groepsdruk en groepsdynamiek vergen tegen deze achtergrond zeker in het forensisch jeugdwerkveld aandacht. Niet zelden ervaren jongeren dat ze zichzelf staande moeten zien te houden binnen de (tijdelijk gesloten) setting van een (leef)groep. Caldwell (1956) haalde de term 'prisonization' aan in zijn werk om duidelijk te maken dat nieuwe gevangenen leren hoe ze zich moeten gedragen om geaccepteerd te worden in een gesloten setting (Caldwell, 1956, p. 655). In dit kader geldt ook voor jongeren dat zij bijvoorbeeld bang zijn om uitgelachen of buitengesloten te worden door andere jongeren die op een forensische (leef)groep verblijven. Een 'hoge status' binnen een groep verkleint bovendien ook de kans dat jongeren slachtoffer worden van fysieke of verbale agressie van andere jongeren (Warr, 2002; Warren, Schoppelrey, Moberg, en McDonald, 2005). In relatie tot delictgedrag is eerder gebleken dat jongeren elkaar soms regelovertrekend of crimineel gedrag (delict-specifieke kennis) aanleren, door te vertellen hoe ze iets het beste (niet) kunnen doen (Bayer, Hjarmarsson, en Pozen, 2009 uit Bekken, Sonderman en Van der Helm, 2016, p. 1). Kortom: wanneer jongeren (tijdelijk) in een forensisch jeugdwerkveld verblijven, kan dus een groepsdynamiek aanwezig zijn die uitmondt in het ervaren van groepsdruk en/of tot delictgedrag aanzet. Het is in dit licht van belang te bezien welke inzichten weerbaarheid tegen negatieve groepsdynamiek en groepsdruk in relatie tot delictgedrag onder jongeren in een forensisch jeugdwerkveld kunnen voeden. En, belangrijker nog: welke handelingsperspectieven kunnen professionals binnen het forensische werkveld daaraan ontleenen? Dit rapport geeft – op basis van een literatuurstudie - een aanzet om dit diepgaander te verkennen.

1.2 Doelstelling en onderzoeksvraag

Dit rapport is in opdracht van de commissie Kwaliteit Forensische Zorg-Jeugd¹ tot stand gekomen. Het is bedoeld als informatief document voor professionals in het forensisch jeugdwerkveld. Het is gericht op het versterken van positieve groepsdynamiek en het vergroten van weerstand tegen groepsdruk onder jongeren in relatie tot delinquent gedrag. Tegen deze achtergrond staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

Welke inzichten voor het handelen van professionals in het forensisch jeugdwerkveld zijn af te leiden uit een literatuurstudie naar groepsdynamische processen en (weerbaarheid tegen) groepsdruk onder jongeren in relatie tot delinquent gedrag?

Met **professionals in het forensisch jeugdwerkveld** bedoelen we personen werkzaam op het snijvlak tussen straf en zorg² in Nederland die werken met jongeren (12 – 23 jaar) die delictgedrag vertonen/hebben vertoond en (tijdelijk) in een justitiële jeugdsetting verblijven of daaraan verbonden zijn. Dat kunnen bijvoorbeeld behandelaren en groepsleiders³ in (gesloten) justitiële jeugdinrichtingen zijn, maar ook bijvoorbeeld (jeugd)reclasseringswerkers die het voorkomen van recidive en gedragsverandering van deze jongeren beogen.

Onder **groepsdynamische processen** verstaan we hier de onderlinge ontwikkelingen/veranderingen in relaties in en tussen (leef)groep(en)⁴ in het forensisch jeugdwerkveld. Het begrip 'groepsdynamica'⁵ verwijst in dit kader naar (de bestudering van) processen die zich afspeelen *binnen* een groep (intra) maar ook *tussen* groepen (inter) (Remmerswaal, 2015).

Onder **weerbaarheid tegen groepsdruk** verstaan we: de mate van weerstand tegen druk die groepsleden ondervinden. Groepsdruk gaat om gevoelde druk om het eigen gedrag af te stemmen op de (ingeschatte) normen van de groep (De Jong en Gemert, 2010). Groepsdruk wordt in de Engelse literatuur ook wel vertaald naar *group- of peer pressure* in relatie tot jongeren. Peer pressure kan opgevat worden als 'een subjectieve ervaring waarbij het individu iets doet of gaat doen, omdat hij het gevoel heeft dat hij door leeftijdsgenoten onder druk gezet, gedwongen of uitgedaagd wordt (Herman en Beens, 2016, p. 7 uit Brown et al., 1986; Santor et al., 2000). Groepsdruk vatten we hier op als zowel een mogelijke uitkomst van een groepsdynamiek als een mogelijke oorzaak van groepsdynamiek (wederkerige relatie).⁶

¹ Zie voor meer info de website <https://kfzjeugd.nl> en voor de call die voor dit onderzoek is uitgegeven: <https://kfzjeugd.nl/resultaten/groepsdruk-en-delictgedrag-literatuuronderzoek-call-j2019-09>

² Het doel van forensische zorg is het voorkomen van recidive. Dat wil zeggen dat men de kans dat iemand na forensische zorg opnieuw een strafbare handeling pleegt wil verkleinen. Dit wordt gedaan door patiënten te behandelen en begeleiden zodat zij weer kunnen functioneren in de maatschappij. De forensische zorg is erop gericht de maatschappelijke veiligheid te vergroten. Bron: <https://www.dji.nl/over-dji/organisatiestructuur/divisie-forensische-zorg-justitiële-jeugdinrichtingen/index.aspx>

³ Dit zijn de professionals die werkzaam zijn op de leefgroepen. Zie voor een overzicht van verschillende functies bijvoorbeeld het werk van Buysse et al. (2019, p. 30 ev).

⁴ Van een leefgroep wordt gesproken indien sprake is van een complex samenlevingsverband van een groep jongeren en enkele begeleiders (Verheij, Van Loon, & De Boer, 1989) en bestaat meestal uit acht tot twaalf jongeren (Boendermaker et al., 2013).

⁵ Binnen de sociale wetenschappen is de groepsdynamica een eclectische wetenschap, waarin sociologische, systemische, interactionele en psychologische theorieën samenkomen (Remmerswaal, 2015).

⁶ In dit rapport gaan we niet verder in op het kip- en het-ei- verhaal. Het gaat puur om de inzichten die betekenisvol kunnen zijn om zowel groepsdynamiek in goede banen te leiden als negatieve groepsdruk tegen te gaan.

Met **jongeren** wordt in dit rapport bedoeld op 12 t/m 23-jarigen die (tijdelijk) in een forensische jeugdinstituut verblijven wegens delictgedrag (jeugd detentie) of (bijvoorbeeld vanuit reclasseringstoezicht) verbonden zijn aan het forensisch jeugdwerkveld.⁷ Twaalf is de strafrechtelijke minimumleeftijdsgrens en de leeftijd van 23 jaar is ingegeven vanwege het adolescenten- strafrecht. Dat bepaalt dat een persoon tot 23 jaar in sommige gevallen niet onder het volwassen strafrecht, maar onder het jeugdstrafrecht kan worden berecht.

Met **delinquent gedrag** bedoelen we de gedragingen die onder het Wetboek van Strafrecht vallen en dus in Nederland strafbaar zijn gesteld. Het gaat om delictgedrag van jongeren dat niet op voorhand specifiek op één of enkele delictsoort(en) is gericht, denk bijvoorbeeld aan vermogens- en geweldsdelicten.

1.3 Methodiek

Twee onderzoeksmethoden zijn ingezet om een antwoord te krijgen op de onderzoeksvraag: een literatuurstudie (deskresearch ten behoeve van wetenschappelijke inzichten) en een reflectiesessie met enkele professionals (ten behoeve van 'practice based' inzichten).

1.3.1 Literatuurstudie (wetenschappelijke inzichten)

Om een antwoord te krijgen op de onderzoeksvraag is een (inter)nationale literatuurstudie uitgevoerd naar factoren en/of interventies in relatie tot groepsdynamiek en (hoe jongeren zich kunnen onttrekken aan) groepsdruk in relatie tot delictgedrag. Het gaat daarbij zowel om Nederlandstalige als Engelstalige literatuur. Er zijn in de maanden februari tot en met medio juli 2020 totaal 229 wetenschappelijke publicaties geraadpleegd.⁸

Zoektermen die - al dan niet in combinatie met elkaar - gebruikt zijn, zijn (onder meer): 'groepsdynamiek', 'groepsproces', 'delinquente vrienden', 'groepsdruk' en 'forensisch', al dan niet in combinatie met elkaar en de Engelstalige equivalenten daarvan zoals 'peer influence', '(resistance to) peer pressure' en 'group dynamics', al dan niet in combinatie met 'forensic care' of 'residential setting/care', 'prison', 'young offender', 'juveniles', 'social media', 'susceptibility to peer pressure', 'intervention peer pressure', 'juvenile prison', 'group intervention', 'residential care' (zie bijlage 1 voor een compleet overzicht van alle gebruikte zoektermen).

Ten behoeve van de literatuurstudie is gezocht naar wetenschappelijke studies via de digitale bibliotheek van de Vrije Universiteit (www.vunet.vu.nl) en de Universiteit van Amsterdam (www.lib.uva.nl). Dat bood toegang tot (wereldwijde) databases zoals Academic Search Premier, Narcis, hbo-kennisbanken, Web of Science, Medline/pubmed etc. Werkvelden waaruit de literatuur is geput, betreffen onder meer de criminologie, (sociale) psychologie en het forensisch pedagogisch werkveld. Alle bestudeerde literatuur is zorgvuldig gedocumenteerd en in een analysebestand uiteengezet aan de hand van indicatoren (zie bijlage 2). De literatuurstudie heeft zich daarbij vooral gericht op de afgelopen twee decennia, maar ook oudere studies zijn soms - gewogen op relevantie ten aanzien van de onderzoeksvraag - meegenomen.

⁷ "De meeste jeugdigen die in een JJI verblijven zijn tussen de 14 en 21 jaar. Omdat een straf of maatregel enkele jaren kan duren, zijn jeugdigen soms ouder dan 23 jaar als zij de JJI verlaten. Er zijn gescheiden groepen voor jongens en meisjes. Voor jeugdigen met bijzondere behoeften bestaan speciale groepen. Jeugdigen kunnen in een JJI komen, omdat ze een strafbaar feit hebben gepleegd en de (kinder)rechter hier een straf of maatregel voor oplegt. Daarnaast kunnen jeugdigen er ook preventief worden geplaatst, in afwachting van hun rechtszaak." Bron: <https://www.dji.nl/over-dji/organisatiestructuur/divisie-forensische-zorg-justitiele-jeugdinstellingen/index.aspx>

⁸ Helaas konden de boeken die niet digitaal aanwezig waren en dus enkel in hardcopy konden worden geraadpleegd niet meegenomen worden in deze studie door de Corona-maatregelen die bezoek - ook aan universiteitsbibliotheken - zoveel mogelijk beperkt. Dat betreft echter relatief weinig publicaties.

Ondanks het feit dat het onderwerp groepsdynamiek in meerdere bronnen wordt genoemd als invloedrijke factor in het forensisch jeugdwerkveld, zijn er **geen** (evaluaties van) interventies bekend die specifiek gericht zijn op (het weerbaar maken tegen) negatieve groepsdruk en/of het ontwikkelen van een positieve groepsdynamiek binnen het forensisch jeugdwerkveld (Richtlijn Residentiële Zorg, 2015, reflectiesessie 13 mei 2020).

Wel zijn bredere/ algemene studies gevonden waarbij indicatoren of factoren in kaart zijn gebracht die in het licht van de onderzoeksvraag betekenisvol kunnen zijn voor het forensisch jeugdwerkveld. De literatuurstudie is mede om deze reden organisch verlopen. Dat wil zeggen dat de selectie van literatuur die op basis van de zoektermen naar voren is gekomen, is afgebakend aan de hand van twee vragen:

- Draagt de publicatie bij aan een beter begrip/ inzicht van *hoe groepsdynamische processen (intra- en inter) werken* bij de (mogelijke) doelgroep van het forensisch jeugdwerkveld?
- Draagt de publicatie bij aan een beter begrip/ inzicht van *hoe groepsdruk werkt en weerbaarheid daartegen versterkt kan worden* bij de (mogelijke) doelgroep van het forensisch jeugdwerkveld?

Een 'ja' als antwoord op minimaal één van deze vragen leidde tot het meenemen van de betreffende publicatie in dit onderzoek. Het organische zoekproces heeft hiernaast vorm gekregen door bestaande literatuurlijsten - horend bij relevante (reeds gevonden) literatuur - te scannen op mogelijke relevantie. Bovendien is afgekaderd naar onder meer het criminologisch/strafrechtelijk, psychologisch en jeugdzorgdomein qua publicaties. In totaal zijn zodoende 229 publicaties bestudeerd ten behoeve van dit rapport.

1.3.2 Reflectiesessie/bijeenkomst (practice based inzichten)

Om meer zicht te krijgen op praktijkrelevante thematieken en/of interventies die in het licht van de onderzoeksvraag (nog) niet in wetenschappelijke literatuur zijn verankerd, is tevens een reflectiesessie op 13 mei 2020 georganiseerd. Vanwege de maatregelen rondom het coronavirus - die ten tijde van de uitvoering van dit onderzoek speelden - is besloten deze niet fysiek, maar online doorgang te laten vinden. Deelnemers waren op voorhand geselecteerd op basis van kennis en ervaring binnen hun werkveld met jongeren die groepsdruk ervaren en mogelijk al methodieken/ interventies toepassen om daar tegenwicht aan te geven. Tijdens de online sessie stonden aldus de meer 'practice based' inzichten centraal en de mogelijke betekenis van de voorlopige bevindingen uit de literatuurstudie.

Er hebben uiteindelijk vier⁹ professionals deelgenomen aan de online reflectiesessie, waarvan twee groepsleiders, een lector en een jeugdreclasserder. Vanuit het onderzoeksteam is tijdens de sessie tevens een fictieve casus¹⁰ aangedragen (zie bijlage 6). De vier deelnemende professionals zijn aan de hand van de casus op hun praktijkervaring bevroegd (practice based inzichten). Hiernaast is aanvullend de uitkomst van een interview¹¹ meegenomen in dit rapport. Al met al zijn op deze wijze belangrijke thematieken ten aanzien van het omgaan met groepsdynamiek en groepsdruk onder jongeren in relatie tot delictgedrag ter tafel gekomen ten behoeve van dit rapport.

⁹ In totaal zijn van de 17 aanmeldingen, vier afmeldingen binnengekomen. Daarnaast is ook te kennen gegeven dat professionals in JJI's door de Corona maatregelen andere prioriteiten in het werkveld hadden en/of lastig/geen toegang hebben tot de online meeting vanwege technische beperkingen op de werkcomputer.

¹⁰ Met dank aan Esther van Kempen (afstudeerder Integrale veiligheid hogeschool Utrecht).

¹¹ Het betreft een interview met een behandelcoördinator uit een Justitiële jeugdinrichting (6 mei 2020). Interviews behoren officieel niet tot de reikwijdte van deze literatuurstudie. Echter met dank een (bij deze literatuurstudie verbonden) afstudeerder (Esther van Kempen) is - ondanks de Corona maatregelen - toch besloten de empirische data uit dat betreffende interview ook in deze studie mee te nemen.

1.3.3 Betrouwbaarheid en validiteit

In het licht van het betrouwbaarheidsstreven is de literatuurstudie verricht door twee ervaren (gepromoveerde) kwalitatieve onderzoekers en een junior onderzoeker. Daarbij is (ruime) ervaring met het verrichten van literatuuronderzoek getracht te borgen. Tevens raakt het onderwerp van dit rapport inhoudelijk de kennis van de betrokken onderzoekers (zie bijlage 13). Ook is een leescommissie kritisch betrokken geweest bij de totstandkoming van dit rapport (zie bijlage 14). Bestudeerde data is in het licht van transparantie van het onderzoek in een samenvattend analysebestand opgenomen (Boeije, t Hart en Hox, 2016).¹² Om recht te doen aan het validiteitsstreven is in dit rapport gerefereerd aan (en regelmatig geciteerd uit) de bestudeerde literatuur.

Tot slot merken we op dat deze literatuurstudie is uitgevoerd voor (het brede scala aan) professionals in het forensisch jeugdwerkveld. Dit betekent dat de inhoud inclusief de conclusies en aanbevelingen niet zijn bedoeld om 'klakkeloos' over te nemen. De inzichten dienen altijd naar de specifieke context van het betreffende forensische werkveld toegespitst te worden in de daadwerkelijke toepassing ervan. Geen enkele groep jongeren is immers identiek. Evenals de kennis, kunde en beleving van professionals die in het betreffende forensische jeugdwerkveld werken.

1.4 Leeswijzer

In **hoofdstuk 2** bespreken we waarom groepsdruk en groepsdynamiek extra aandacht vraagt in het forensisch jeugdwerkveld en waarom het binnen die context uit de hand kan lopen in een groep. Vervolgens zoomen we in **hoofdstuk 3** in op zowel intra- als interdynamische groepsprocessen, hoe interdynamische groepsconflicten verminderd kunnen worden en vijf intradynamische groepsfasen. In **hoofdstuk 4** rafelen we het concept groepsdruk verder uiteen. Hierbij bespreken we onder meer drie vormen van groepsdruk, beweegredenen om te conformeren aan negatieve en positieve groepsdruk, factoren die van invloed zijn op weerbaarheid tegen groepsdruk ten aanzien van delictgedrag en de invloed van sociale media. In **hoofdstuk 5** bespreken we enkele methodieken die (deels) kunnen bijdragen aan het omgaan met groepsdynamische processen en groepsdruk voor zowel jongeren als professionals. Ter afsluiting van dit rapport bespreken we in **hoofdstuk 6** de conclusies en aanbevelingen gericht op het forensisch jeugdwerkveld en sluiten we af met enkele discussiepunten naar aanleiding van deze literatuurstudie.

¹² Het opvragen van afzonderlijke artikelen kan via een mail naar info@essaresearch.nl. Bij deze publicatie is tevens een literatuurbestand te raadplegen via de KFZJ website ('Samenvatting literatuur Groepsdruk & Groepsdynamiek'). Daarin zijn onder meer de abstracts van relevante publicaties opgenomen. Het betreft vooral de studies waarbij van een jongeren 'sample' sprake was.

2. Groepsdynamiek, groepsdruk en professionals in het forensisch jeugdwerkveld

In dit hoofdstuk bespreken we de rol van professionals in het licht van groepsdynamiek en groepsdruk in het forensisch jeugdwerkveld. Allereerst zoomen we in op de vraag waarom groepsdynamiek en groepsdruk in een forensisch jeugdwerkveld aandacht vraagt (paragraaf 2.1). Vervolgens bespreken we aan de hand van een viertal factoren waarom het uit de hand kan lopen in een groep in (specifiek) het forensisch jeugdwerkveld (paragraaf 2.2). We sluiten dit hoofdstuk af met een bespreking van de complexe rol van professionals (paragraaf 2.3).

2.1 Waarom groepsdynamiek en groepsdruk in het forensisch jeugdwerkveld aandacht vraagt

Groepsdruk en groepsdynamiek zijn het bijzonder van betekenis in het forensische (jeugd)werkveld omdat in feite sprake is van een (tijdelijk) gesloten setting waarin interactie met elkaar min of meer onvermijdelijk is: "Residential living means that the whole personality (...) is involved in the community, and that the relationships set up in the community and the attitudes and skills learnt by the students have much more impact, for better or worse, than in a non-residential setting. (Elliot en Thompson, 1991, p. 125). Van der Helm onderscheidt – op basis van de theorie van Kok (1984) - drie belangrijke strategieën in een effectieve behandeling van jongeren in een residentiele setting. Allereerst de zogeheten 'eerstegraads strategie' (1) **het leefklimaat**, die de basis vormt. Als het leefklimaat als positief wordt ervaren door jongeren, doen zich minder incidenten voor en lijken ze meer gemotiveerd om mee te werken aan de behandeling (Van der Helm, 2018). Het leefklimaat kan tegen deze achtergrond dus gezien worden als de basis die op orde moet zijn. De 'tweedegraads strategie' bestaat uit algemeen (2) **methodisch groepsgericht werken** en de behandelingen of interventies die de jongeren vervolgens krijgen. Denk hierbij aan de YOUTURN-methodiek (bijlage 5) die veelal als basis methodiek geldt in het forensische jeugdwerkveld. Bij de 'derdegraads strategie' draait het om (3) **maatwerk**: dat wil zeggen: de individuele inkleuring van de groepsmethodiek en behandelingen en interventies door professionals. Omdat maatwerk als derdegraads strategie het niveau betreft dat vooral gericht is op individuele bejegening en niet zozeer op groepen, gaan we hieronder dieper in op de eerste- en de tweedegraadsstrategie.

2.1.1 Een open leefklimaat: de basis

Het leefklimaat vormt aldus de basis en wordt ook wel omschreven als 'de kwaliteit van de sociale en fysieke omgeving in termen van voldoende en noodzakelijke voorwaarden voor lichamelijke en geestelijke gezondheid, welzijn, contact en persoonlijke groei van bewoners' (Stams en Van der Helm, 2017). Onderzoek onderbouwt de stelling dat een 'open leefklimaat'¹³ een positieve invloed heeft op de ontwikkeling van jongeren¹⁴ maar ook op groepsdynamiek. Zo laat Heynen (2016) in haar proefschrift zien dat een positief leefklimaat bijdraagt aan zowel het vergroten van empathie bij jongeren in detentie als een vermindering van reactieve en proactieve agressie onder jongeren. Op basis van onderzoek in Duitse context bleek overigens dat een repressief leefklimaat samenhangt met (reactieve) agressie van jongeren. Deze relatie is overigens (nog) niet in de Nederlandse context gevonden (Heynen, Van der Helm, Cima, Stams en Korebrits, 2017, p. 1709). Eltink (2020)

¹³ Het leefklimaat kan in een forensisch jeugdwerkveld gemeten worden aan de hand van de Prison Group Climate Inventory (PCGI), ontwikkeld door Van der Helm et al. (2011). Omdat de focus in dit rapport niet op het *leefklimaat* ligt - maar puur op groepsdynamiek en groepsdruk - gaan we hier verder niet uitvoerig op in.

¹⁴ "A positive group climate in the first month after placement predicted greater treatment motivation three months later." (Van der Helm, Kuiper & Stams, 2018, p. 339). De leefklimaatkenmerken 'steun' (responsiviteit) en 'atmosfeer' blijken bijvoorbeeld een positieve relatie met de cognitieve empathieontwikkeling van de jongeren. Daarnaast blijkt er een relatie tussen een open leefklimaat en de stabilisatie van persoonlijkheidsproblemen. Jongeren geven daarnaast zelf aan dat pedagogisch medewerkers een grote invloed hebben op het klimaat (Van der Helm, Klapwijk, Stams & van der Laan, 2009). Een open leefklimaat draagt bij aan het ervaren van groeimogelijkheden bij jongeren in de residentiele jeugdzorg (Eltink, Van der Helm, Wissink, & Stams, 2015; Van den Tillaart, Eltink, Stams, Van der Helm & Wissink, 2018, p. 3991).

concludeert in haar proefschrift dat jongeren in een meer open leefklimaat meer mogelijkheden voor groei ervaren en dat bij instellingen met een meer therapeutisch klimaat minder agressie incidenten werden geobserveerd. Eltink et al. (2015) toonde tevens op basis van een analyse van ingevulde vragenlijsten (PGCI en de TOPS-A) van 128 jongeren tussen de 14 en 19 jaar (62% jongens en 38% meisjes) in verschillende forensische jeugdinstellingen aan dat een gezond leefklimaat minder aversieve reacties in lastige situaties oproep bij jongeren (Eltink, Van der Helm, Wissink en Stams, 2015).

Een open en ondersteunend leefklimaat voor jongeren in een forensische jeugdsetting kan gecreëerd worden door een viertal kenmerken na te streven (Van der Helm, Stams en van der Laan, 2011; Van der Helm, Boekee, Kooymans, van der Meulen, Petit, Roest en de Valk, 2018, p. 17):

1. 'Steun'; responsiviteit van de pedagogische medewerker (aandacht voor de jongere als deze dat nodig heeft, het gevoel hebben dat pedagogisch medewerkers te vertrouwen zijn, complimentjes en ondersteuning bij problemen);

2. 'Groeï'; leren, zingeving en werken aan een beter toekomstperspectief (dat wat jongeren leren heeft zin en geeft een perspectief op een beter leven);

3. 'Autonomie, structuur en zo min mogelijk repressie'; met name wanneer jongeren ervaren dat regels oneerlijk en inconsequent worden toegepast en ze geen uitleg krijgen ervaren de jongeren het leefklimaat als negatief;

4. 'Sfeer'; de sociale en fysieke omgeving, structuur, veiligheid en onderlinge verhoudingen op een leefgroep. Het is bijvoorbeeld belangrijk dat jongeren elkaar kunnen vertrouwen en bijvoorbeeld geen spullen worden gestolen, drugs verhandeld of wordt gepest.

Van der Helm, Kuiper en Stams (2018) verwijzen onder meer naar het belang van een positief leefklimaat dat aansluit bij de basisbehoeften van jongeren zoals beschreven in de zelfdeterminatietheorie (SDT). De zelfdeterminatietheorie van Ryan en Deci (2017) onderscheidt drie psychologische basisbehoeften die ten grondslag liggen aan motivatie voor gedragsverandering: **verbondenheid** (mate van ervaren steun/responsiviteit van medewerkers), **competentie** (mogelijkheden tot groei) en **autonomie** (afwezigheid van repressie). De **sfeer** (onder meer onderlinge verbondenheid, structuur en veiligheid) vormt hierin de vierde dimensie van het leefklimaat (Van der Helm et al., 2018, p. 28; Ryan, Soenens en Vansteenkiste, 2018).

In de afgelopen jaren is (jaarlijks) binnen de Justitiële jeugdinstellingen (JJI's) veel onderzoek uitgevoerd naar het (verbeteren van het) leefklimaat (Van der Helm et al., 2018). Uit die resultaten blijkt dat de JJI's er al sinds 2013 in slagen een positief leefklimaat neer te zetten voor jongeren, waarbij wordt voldaan aan de basisvoorwaarden voor cognitieve, sociaal-emotionele en persoonlijkheidsontwikkeling (Van Miert, Van der Hoek en Van der Helm, 2018). Het **monitoren** van het leefklimaat op een groep kan bovendien een belangrijke bijdrage leveren aan het verbeteren van de groepsdynamiek en de sfeer op de groep (Levrouw, Roose, Van der Helm, Strijbosch en Vandeveld, 2018; Strijbosch, Wissink, Van der Helm en Stams, 2019).

2.1.2 Het methodisch groepswerken: twee kanten

In een JJI krijgen jongeren een behandeling en zijn zij onderdeel van een (leef)groep. Elke jongere kent een behandelplan waarin onder meer de doelen, interventies, therapieën en activiteiten om aan de behandeldoelen te werken zijn vastgelegd. In de JJI's wordt gewerkt met de basismethodiek YOUTURN (zie bijlage 5). Binnen deze methodiek wordt gewerkt aan het doorbreken van denkpatronen om gedrag te veranderen. Hierbij wordt de groep ook ingezet om vaardigheden te

kunnen oefenen/toe te passen (Buysse et al., 2019, p.36). Zogeheten TOPs¹⁵ bijeenkomsten, voorheen EQUIP, zijn gebaseerd op het Positive Peer Culture model (PPC).¹⁶ Het PPC model van Vorrath & Brendtro (1985) is door effectief¹⁷ bevonden ten aanzien van het weerstaan van verleidingen van delictgedrag (recidive) en morele ontwikkeling bij delinquent jongeren (Sherer, 1985; Brendtro & Caslor, 2019; Clarke, 2011). De elementen van PPC (waaronder groepsbijeenkomsten en groepsverantwoordelijkheid) vormen een basis voor het groepsmethodisch werken met jongeren in een JJI. Er is voldoende bewijs dat groepsgericht werken mogelijkheden vergroot om vaardigheden te oefenen en 'coping skills' te trainen onder jongeren (Lochman et al., 2014; Lochman et al., 2013).¹⁸ Om die reden is het methodisch groepswerken ook een belangrijk onderdeel van het verblijf in een JJI. Het werk van Heufner et al. (2009) toonde bovendien op basis van onderzoek onder 712 jongeren (9 – 19 jaar) die onder behandeling stonden (wegens ODD/ oppositioneel gedragsstoornis), er *geen* negatieve groepsinvloed werd gemeten (Huefner, Handwerk, Ringle en Field, 2009).

Criminologisch en ontwikkelingspsychologisch onderzoek wijst tegelijkertijd uit dat vriendschap met delinquent vrienden en het samen plaatsen van delinquent jongeren averechtse effecten teweeg kan brengen. Interacties tussen jongeren worden in dat kader geassocieerd met negatieve gedragingen, omdat jongeren negatief gedrag van elkaar in bepaalde contexten belonen. (Dishion, McCord en Poulin, 1999). Binnen de context van het forensisch jeugdwerkveld is een leefgroep¹⁹ een context waarbinnen goed voor te stellen is dat dergelijke gedragsafstemming plaatsvindt, omdat jongeren bijvoorbeeld bang zijn om (1) **uitgelachen of buitengesloten te worden** door leeftijdgenoten (*peers*). Jongeren kunnen daarnaast externaliserend of agressief gedrag vertonen, om (2) een hoge **status** binnen de groep te verkrijgen (Warr, 2002). Een hoge status binnen een groep verkleint de kans dat jongeren slachtoffer worden van fysieke of verbale agressie van peers (Warren, Schoppelrey, Moberg, en McDonald, 2005). Zo toonde de studie van Häufle en Wolter (2015) op basis van een analyse van 473 jongeren (15 – 24 jaar) in Duitse jeugdinrichtingen aan dat fysiek pesten (geweld) vooral door jongere leeftijdsgroepen werd toegepast en dat dit op latere leeftijd verschoof naar psychologisch (verbaal) pesten. Pesters die zelf ook (fysiek) slachtofferschap rapporteerden bleken daarbij te pesten uit (zelf)bescherming: "(...) *most inmates are "getting tough" and use aggressive precautions as a consequence of fear of victimization.*" (Häufle en Wolter, 2015, p. 342). Een andere mogelijkheid is dat jongeren (3) elkaar op een leefgroep 'crimineel gedrag' (delict-specifieke kennis) of regelovertredend gedrag **aanleren**, door te vertellen hoe ze iets het

¹⁵ TOPs is een erkende interventie die niet specifiek gericht is op het omgaan met groepsdruk, maar wel gestoeld is op het creëren van een positieve groeps cultuur. Zie voor meer info: <https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Erkende-interventies/Tops!-hulpverleningsvariant>.

¹⁶ EQUIP is een groep therapeutisch programma, dat is ontwikkeld in de Verenigde Staten (Gibbs, 1996) en is bewerkt voor de Nederlandse context. Het is gebaseerd op het Positive Peer Culture Model (PPC) (James, 2011, p. 4; **Brendtro & Ness, 1991**). De effectiviteit van EQUIP is op basis van een meta-analyse aangetoond (Van Stam et al., 2014). EQUIP is inmiddels vervangen door TOPS! (zie ook paragraaf 5.1.1). De essentie van EQUIP is gehandhaafd (trainingen en TIP bijeenkomsten). De nadruk ligt minder op wat niet goed is: naast denkfouten is er ook aandacht voor TOP gedachten, de helpende gedachten. Doen en ervaren (oefenen met een rollenspel) krijgt een groter accent dan praten. Voor trainers is tevens extra materiaal beschikbaar voor het trainen van LVB-jongeren en voor het organiseren van ouderbijeenkomsten. Tops! Wordt vanaf medio 2014 in alle kortverblijfgroepen gegeven. In de langverblijfgroepen is een overstap gemaakt naar 'Get Smart, dat bestaat uit verschillende programma's zoals 'C(r)ash' (vaardigheden met betrekking tot omgaan met geld), 'Werknemersvaardigheden' en 'Let's talk about seks'. (Geenen, 2014, p. 48).

¹⁷ "Research evidence has shown that PPC is seen as a treatment model relevant for young people exposed to emotional abuse, domestic violence, physical abuse, neglect and sexual abuse (Vorrath & Brendtro, 2008 in Clarke, 2011, p. 82).

¹⁸ "(...) the Sherer study found improvements on resistance to temptation and moral development in the PPC group, but no differences in other areas (e.g., confession). The limited outcome literature suggests that PPC can be effective with delinquent youth in residential facilities with regard to some outcomes, such as improved self-concept and recidivism. However, there are also concerns about PPC. A case-control study by Ryan (2006) cautioned that PPC may not be the most effective strategy for youth in the juvenile justice system that had experienced maltreatment." (James, 2011, p. 5).

¹⁹ Van een leefgroep wordt gesproken indien sprake is van een complex samenlevingsverband van een groep jongeren en enkele begeleiders (Verheij, Van Loon, & De Boer, 1989) en bestaat meestal uit acht tot twaalf jongeren (Boendermaker et al., 2013).

beste (niet) kunnen doen (Bayer, Hjarmarsson, en Pozen, 2009 uit Bekken et al., 2016, p. 1).²⁰ Onderzoek²¹ wijst in dit kader uit dat **het mixen van delinquente en niet delinquente jongeren probleemgedrag verminderde**: *“mixing antisocial youth with prosocial youth in interventions was an effective strategy in reducing their problem behavior. Aggregation of high-risk youth, then, may be helpful in middle childhood or when groups also enforce interactions with prosocial children who do not respond with interest to talk of deviance.”* (Dishion, McCord en Poulin, 1999, p.762). Dit kwam ook in het werk van Shapiro Smith, Malone en Collaro (2010) naar voren waar recidive meer bleek voor te komen onder groepen delinquente jongeren die in een forensisch, gesloten omgeving zaten dan onder delinquente jongeren die in hun natuurlijke omgeving verbleven (Shapiro et al, 2010). Ook Pritikin (2008) beweert dat het bij elkaar plaatsen van jongeren recidive eerder vergroot in plaats van voorkomt (Pritikin, 2008, p 1108), mede omdat – in lijn met wat Dishion et al. (1995; 1999; 2001) en Shapiro et al. (2010) stellen - een forensisch (gesloten) jeugdsetting ook wel gezien worden als plek waar delinquente jongeren juist deviant gedrag van elkaar aanleren: een school voor criminelen (Dishion, McCord en Poulin, 1999; Dishion en Dodge, 2005). Dit geldt te meer ten aanzien van antisociaal gedrag, drugsgebruik en geweldsdelicten: *“(…) developmental research suggests that friendship with children with antisocial behavior is one of the most powerful predictors of growth of covert antisocial behavior in childhood, as well as drug use and violence in adolescence (Dishion and Patterson 2016). Moreover, there is evidence to suggest that aggregating youth into group interventions, under some circumstances, has iatrogenic effects (...).”* (Lochman, Dishion, Boxmeyer, Powell en Qu, 2017, p. 1271). Er is echter nog relatief weinig onderzoek op het gebied van de daadwerkelijk onderliggende interacties en dynamieken het licht van groepsprocessen binnen het forensisch jeugdwerkveld (Marshal en Burton, 2010; Van der Helm et al., 2017).

2.2 Waarom het uit de hand kan lopen in een groep

De dynamiek in relatie tot forensische jeugd(leef)groepen kan bijdragen aan de ontwikkeling van ongewenst gedrag waarbij een negatieve spiraal kan ontstaan waarin jongeren en groepsleiders tegenover elkaar komen te staan (Bosker, de Vogel, en Bitter, 2018; Goderie et al., 2004). De Valk, Kuiper, Van der Helm, Maas en Stams (2017) constateren dat jongeren in die situaties juist vaak worden afgescheiden van de groep of als groep gestraft worden voor het gedrag van enkelen. Het uit de hand lopen bestaat veelal uit (verbaal of fysiek) agressief gedrag (Reflectiesessie, mei 2020). Onderzoek onder 120 jongeren in 20 residentiële instellingen (Sekol, 2013, p. 1901) wijst uit dat (onderling) geweld werd beïnvloed door een viertal factoren in de residentiële setting: groepscultuur, de mate van ervaren stigma/labeling, de samenstelling van de groep (de mate van kwetsbaarheid van individuele groepsleden) en de werkrelatie met professionals op de groep (responsiviteit). Uit de reflectiesessie (13 mei 2020) die in het kader van deze literatuurstudie heeft plaatsgevonden, zijn deze elementen ook benadrukt door de betrokken professionals. We bespreken ze om die reden hieronder diepgaander.

²⁰ Dishion et al. (1995; 1996; 1999; 2001) pleit tegen deze achtergrond dat familiegerichte interventies in de eigen omgeving van jongeren veelbelovender dan detentie zijn: *“interventions that target high-risk youths in their natural contexts are preferable to those that create new contexts with the potential of heightening contact among highrisk youths.”*(...) involving parents, extended family, and other concerned adults are promising strategies.” (Dishion et al., 1996, p. 545ev). Betrokkenheid van ouders is ook in Nederlands onderzoek benadrukt in relatie tot delinquente jongeren: *“Prevention programs have positive effects on preventing persistent juvenile delinquency. In order to improve program effectiveness, interventions should be behavioral-oriented, delivered in a family or multimodal format, and the intensity of the program should be matched to the level of risk of the juvenile.”* (...) *“We found that programs containing behavioral modeling, contracting, or parenting skills yielded larger reductions in delinquency (Vries, Hoeve, Assink, Stams & Asscher, 2015, p. 108 & 116).*

²¹ Zie het werk van Feldman, Caplinger en Wodarski (1983). Het werk van Mager et al. (2005) en Boxer et al. (2005) staat daar echter haaks op: *“mixed groups may be more detrimental than purely deviant groups. The study by Boxer and colleagues is consistent with the idea that peer influence may be greatest in mixed groups of youth (Boxer et al., 2005). This finding may be particularly relevant for explaining the potential heightened risk of selected prevention strategies for producing peer contagion effects, and for explaining why treatment programs consisting of homogeneous groups of problematic youth tend to produce positive effects on key dependent variables.* (uit Dishion & Dodge, 2005, p. 397).

2.2.1 Groepscultuur; vriendschap, materiële zaken en masculien vs. feminien

Groepscultuur wordt in de studie van Sekol (2013) gekenmerkt door tweetal zaken: (1) de **waardering van onderlinge vriendschappen, solidariteit en steun** ("the appreciation of friendship, solidarity and peer support") en (2) **het belang dat wordt gehecht aan materiële zaken** zoals geld, mobiele telefoons, sigaretten, alcohol en drugs (Sekol, 2013, p. 1904): "We share the same sh** here, we're all in the same boat [...] staff have no idea what is it like to be in here, how none of us wants to be here [...] you can't be on your own, you need others, and it's us [residents] who understand. Occasionally, friendship was also described as a mere support in antisocial activities ('when I get into the fight and someone gets involved to help, then I know he's a friend [...] friends won't grass on you when you get drunk') or a willingness to share cigarettes, drugs, alcohol and food." (Sekol, 2013, p. 1905).

Geenen (2014) duidt dat veel jongens die vanwege delictgedrag in een forensisch jeugdwerkveld belanden, een belangrijk deel van hun identiteitsvorming op straat doormaken en opgroeien in een '**straatcultuur**' (De Jong, 2007; El Hadioui, 2011). *Straatcultuur* wordt ook wel omschreven als een mix van (lokale) stadscultuur, ervaringen die jongens opdoen in allerlei sociale omgevingen en de invloed van subculturen, zoals de rapcultuur die in de straatcultuur een belangrijke plaats inneemt (De Jong, 2007; El Hadioui, 2011). Een straatcultuur van zogenoemde 'gangsta rap' kan criminaliteit verheerlijken: niet zelden draait het daarbij om motieven als het kunnen beschikken over veel geld en luxegoederen (Roks, 2013). Dit is bijvoorbeeld ook goed zichtbaar in de hedendaagse problematiek rondom drillrap waarin het dragen van steekwapens als 'normaal' wordt opgevat (zie ook uitzending 'Danny op straat').²² El Hadioui (2011) maakt in zijn studie inzichtelijk dat jongeren de straatcultuur primair (of secundair, gebaseerd op het voorbeeld van anderen) kunnen doormaken als socialisatie. Hij wijst erop dat er sprake is van een mismatch tussen de straatcultuur en de cultuur van instanties zoals het onderwijs en de hulpverlening. Deze zijn vaak juist **feminien**, wat haaks staat op de **masculiene straatcultuur**: een cultuur die gekenmerkt wordt door waarden als 'voor jezelf en je vrienden opkomen', 'tegen een stootje kunnen', 'lef tonen', 'scherp zijn' (*streetwise*), 'succes uitstralen' en 'relaxt zijn' (De Jong, 2007): "Criminal boys who used to live on the streets in a harsh, competitive environment where showing affect could be considered a weakness (De Jong, 2007). There is empirical evidence showing that a "stiff upper lip," showing reactance, or "playing the system" (Haralambos en Holborne, 1995; Little, 1990) enhances status among juvenile delinquent boys (...)." (Van der Helm et al., 2012, p. 1155). Ook Dishion (2013) benadrukt de vicieuze cirkel van geweld en agressie:

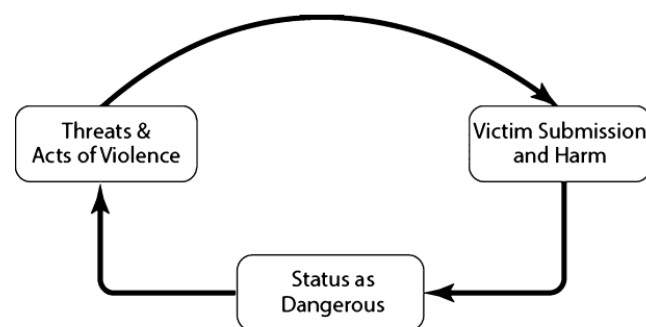

FIGURE 1 Status as reinforcement in escalations of adolescent violence.

Afbeelding 2: Vicieuze cirkel van geweld en status (Dishion, 2013, p. 598).

²² Uitzending van donderdag 6 februari 2020: <https://www.qids.tv/video/170945/zorgt-drill-rap-voor-dodelijke-steekpartijen-danny-op-straat-1>

De 'straatwaarden'- en normen die jongens in de interactie met professionals bij zich dragen, stroken vaak niet met de geldende waarden en normen in een forensisch jeugdwerkveld: "*Hoewel er in JJI's een redelijk mannelijke omgangscultuur heerst, geldt ook voor de JJI's dat de doestelling en daaruit voortvloeiende omgangsvormen als feminien worden gezien. In de JJI ligt immers een sterk accent op zelfbepaling, zelfreflectie, zelfexpressie, zelfonthulling en zelfstandigheid. Die staan haaks op waarden als weerbaarheid, waakzaamheid, onkwetsbaarheid, status en succes die belangrijk zijn voor jongens die zijn opgegroeid met straatcultuur (De Jong, 2007). Dat heeft zal ook weerslag op de interactie met groepsleiders. De gevoeligheid voor vernedering en het leiden van gezichtsverlies is groot bij de jongens uit de straatcultuur. Dat vergroot de kans op oppositioneel gedrag.*" (Geenen, 2014 p. 54).

Forney en Ward (2019) onderzochten de samenhang tussen identiteit, weerstand tegen groepsinvloed, antisociaal en delictgedrag. Zij concludeerden, onder verwijzing naar Faders' (2013) werk, dat justitiële settings exploratie van individuele identiteit en het ervaren van autonomie belemmeren omdat in dergelijke settings juist een uniforme, niet masculiene identiteit wordt nagestreefd.²³ Dit staat dus haaks op de theoretische grondgedachten van de zelfdeterminatietheorie van Ryan en Deci (2017) waarin het ervaren van autonomie (weinig repressie) een van de drie belangrijke grondbeginselen is (paragraaf 2.1.1). Veel aandacht gaat uit naar het handhaven van de orde, wat tot gevolg heeft dat professionals vooral gericht kunnen zijn op het uitoefenen van *controle* terwijl repressie juist een averechts effect heeft op de behandeling van jongeren en een versterkend effect kan hebben op gevoelens van stigma, deprivatie en frustratie. Dit, in combinatie met het samenkomen van twee uitersten - de veelal feminiene groeps cultuur die haaks op de masculiene straatcultuur staat - in het forensisch jeugdwerkveld levert een mate van frictie op waardoor het in een groep uit de hand kan lopen.

2.2.2. Stigma en labeling: een 'self fulfilling prophecy'

In het verlengde van voorgaande is het ervaren van stigma/labeling een belangrijke factor waardoor het in een groep uit de hand kan lopen in een forensisch jeugdwerkveld. Een studie naar Marokkaanse straatjongeren wijst uit dat *doordat* steevast werd gesproken van een 'Marokkanenprobleem' de groepsidentiteit wordt versterkt, de groepsdruk verhoogd en de wij-zij gedachte wordt verhevigd (de Jong, 2012, p. 14). In combinatie met het feit dat veel jongeren in een forensisch jeugdwerkveld opgroeien in een straatcultuur, krijgt het versterkend wij-zij gevoel juist in die setting kans omdat daarin sprake is van een afhankelijkheidsrelatie tussen jongere en professional. Ook tijdens de reflectiesessie (13 mei 2020), die in het kader van deze literatuurstudie is georganiseerd, kwam dit duidelijk als een belangrijk thema naar voren.

Hoe ontstaat een wij-zij gevoel eigenlijk? In het licht van delictgedrag is deze vraag binnen de criminologie en sociologie te herleiden naar al langer bestaande theorieën over stigma, labelingsprocessen en het symbolisch interactionisme. **Stigma**²⁴ staat in de criminologische literatuur bekend als een dynamisch relationeel construct. Deprivatie (gevoelens van achterstelling) en frustratie over vooroordelen en oneerlijke sociaal-maatschappelijke achterstand kan ertoe leiden dat delictgedrag optreedt. Het symbolisch interactionisme is een richting binnen de sociologie die ervan uitgaat dat het gedrag dat mensen vertonen wordt veroorzaakt door sociale rollen die men door anderen krijgt opgelegd of zelf aanneemt. Volgens de labelingtheorie, die onder die stroming valt, krijgen mensen die een delict plegen door de maatschappij een *criminele identiteit* toegewezen waardoor zij zich daarnaar zullen gaan gedragen. Een jongere kan zodoende de status van 'misdadiger' of 'probleemjongere' dragen en gezien worden als een zondebok voor maatschappelijke

²³ "Fader's ethnography of urban boys transitioning out of a residential facility brings to light the detriments that stem from residential settings that seek to strip individuals of their identity. For example, the treatment staff sought to replace residents' urban, masculine identities with a uniform non-criminal identity, rather than encouraging individuation and self-concept exploration." (Forney & Ward, 2019, p. 108).

²⁴ Grondlegger Goffman (1963) definieert stigma als: "the situation of the individual who is disqualified from full social acceptance as a result of any attribute or 'undesirable difference' that is 'deeply discrediting.'" (uit Deakin, Fox & Matos, 2020, p. 3).

problemen en frustraties. Dit wekt tegelijkertijd frustraties bij de betreffende jongere op. Zo komt uit onderzoek naar voren dat jongeren in JJI's bijvoorbeeld zich niet altijd herkennen in hetgeen over hen in hun dossier is opgenomen (Van der Spek, 2018). Zij ervaren dat zij per definitie als 'crimineel' gelabeld worden omdat dat ook de reden is van hun instroom. Door dit 'label' bestaat de kans dat jongeren zichzelf vervolgens gaan neerleggen bij de toegeschreven (criminele) identiteit en deze daadwerkelijk internaliseren (secundaire deviantie). Hij/zij gaat dan automatisch het gedrag vertonen dat dan van hem/haar wordt verwacht. Labeling werkt in dat kader als een '**self-fulfilling prophecy**'.²⁵ Anders gezegd: Wie als risicjongere of crimineel wordt behandeld, zal die identiteit ook waarmaken of zelfs gaan verheerlijken (secundaire/ tertiaire deviantie).²⁶ Bovendien stigmatiseren jongeren elkaar onderling: "Adolescents who acquire delinquent friends thereby lock themselves out of future friendships with "straight" kids through the stigma of delinquency." (Warr, 1993, p. 35).

Studies als die van Ungar (2000) en Crank (2016) duiden het gevolg van stigma en het versterkende effect van interventies ten aanzien van identiteitsvorming van jongeren. Zo laat de studie van Crank (2016) zien dat van desistance (het stoppen met criminaliteit) minder sprake was indien (volwassen) gevangenen een criminele identiteit hadden geïnternaliseerd (Crank, 2016, p. 166). Ten aanzien van jongeren is ook binnen het jongerenwerk en het groepsgericht werken benadrukt dat het gezamenlijk gevoel van afwijzing een verbroederende werking heeft op groepen jongeren, waardoor de onderlinge verschillen tussen jongeren minder belangrijk worden (Dees-Klamer en Dees, 2016, p. 45). Tijdens de reflectiesessie (mei 2020) kwam in dit kader ook naar voren dat van zogeheten '**sociale nadeelsituaties**' sprake kan zijn waardoor jongeren niet zozeer uit onwil geen hulp vragen, maar het ook niet *durven*, mede uit angst voor sociale afwijzing van andere jongeren. Hier is een relatie met de masculiene straatcultuur te zien waarin het vragen van hulp als teken van zwakte wordt opgevat.

Sekol (2013) geeft aan dat groepsactiviteiten de groepsdynamiek positief kunnen bevorderen, aangezien deze groepscohesie versterken en verveling reduceren. De mogelijke invloed van een **verplicht karakter** van groepsactiviteiten wordt door Sekol niet als zodanig geduid. Dat doet de studie van Deakin, Fox en Matos (2020) wel. Zij onderzochten op basis van onder meer observaties en interviews met 92 risicjongeren (13- 30 jaar) die te maken hadden met residentiele jeugdzorg hoe stigma wordt gereproduceerd door interacties en interventies ten aanzien van jongeren. Zij baseren zich op casestudies uit Estland, Spanje, Portugal en Engeland om te achterhalen hoe jongeren die gelabeld zijn als 'risky' dat ervaren. Zij concluderen onder meer dat **verplicht meedoen aan (groeps)activiteiten stigma kan vergroten omdat dit het gevoel van autonomie verkleint**.²⁷ Dit, terwijl – zoals eerder beschreven – het ervaren van autonomie juist een van de belangrijke aspecten is in de bejegening van jongeren in een forensisch jeugdwerkveld op basis van de zelfdeterminatietheorie: "*The stigmatizing effect of statutory provision brings into question young people's agency as they face state-led sanctions and, more specifically, their capacity to make changes in their lives when their choices are limited and their agency is diminished.*" (Deakin, Fox en Matos, 2020, p. 16). **Paradoxaal genoeg laat onderzoek dus zien dat, ondanks het gedwongen kader van het contact tussen professionals en jongeren in JJI's, expliciet aandacht nodig is voor het gevoel van autonomie van jongeren bij de uitvoering van (verplichte) groepsactiviteiten.**

²⁵ "Zo wordt steevast gesproken van een 'Marokkanenprobleem'. Hierdoor wordt de groepsidentiteit versterkt, de groepsdruk verhoogd en worden de wij-zijtegenstellingen verhevigd." (De Jong, 2007; De Jong & De Haan, 2010). De analyse van het gedrag van studenten toont in het onderzoek van de Jong aan dat bij die groep in mindere mate sprake is van labelingsprocessen (de Jong, 2012, p. 14).

²⁶ Primaire deviantie houdt in dat tot deviant (of delict) gedrag is overgegaan, maar een dader zelf (nog) geen criminele identiteit heeft geïnternaliseerd. Er kan bovendien ook sprake zijn van tertiaire deviantie. Hierbij verwelkomen daders hun nieuwe identiteit als iets bijzonders en waardevols.

²⁷ Reacties van jongeren op groepsactiviteiten varieerden van latent/apathisch (wel in lijf maar niet in gedachte erbij zijn) tot aan actief verzet (Deakin et al., 2020).

Ook in Nederlands onderzoek komt het belang van aandacht voor autonomie naar voren: *"Een soepele, tolerante groepsleider roept op dat jongeren in de groep meer initiatief tonen en zich gelijkwaardig aan de groepsleider gedragen. Zo'n groepsleider vindt het vaak lastig om constructief te reageren op conflicten. Een strenge groepsleider zal meer volzaam of juist opstandig gedrag oproepen. Niet alleen roept het gedrag van jongeren in de leefgroepen bepaald gedrag van de groepsleiding op, omgekeerd reageren jongeren ook op gedrag van de groepsleiding. Problematisch gedrag kan in stand gehouden worden doordat negatief gedrag negatieve reacties oproept."* (Boendermakers et al. 2013, p. 12). **Met andere woorden: het ervaren van labelingsprocessen in combinatie met een repressief karakter van het leefklimaat kan groepsdynamiek niet alleen negatief beïnvloeden maar het zelfs creëren.**

2.2.3 De samenstelling van de groep

Naast het verschil in groepscultuur en stigma/labeling kunnen groepsdynamische processen beïnvloed worden door persoonskenmerken en kwetsbaarheid van een jongere. Hartup (2005) introduceerde een aantal factoren die invloed hebben op groepsdynamiek onder kinderen:²⁸ **de persoon als bron van invloed, persoonlijkheidskenmerken van de beïnvloede persoon zelf, aard van de relatie, de leeftijdsfase, aard van het gedrag en socialisatieprocessen.** Buysse et al. (2019) beschrijven in aansluiting hierop onder meer dat de mate waarin gebruik wordt gemaakt van groepsdynamische processen ter ondersteuning van de behandeling van jongeren in een forensische setting mede afhangt van **de cognitieve mogelijkheden van de jongeren en de aard van de problematiek bij opname.**

In de JJI's wordt het Risk-Need-Responsivity-model (RNR-model) van Andrews en Bonta (2010) gebruikt om de effectiviteit van behandelingen (methodieken en behandeling op de groep) zoals YOUTURN (zie bijlage 5) te bepalen (Buysse, et al, 2019, p.31). Het RNR-model omvat drie beginselen waaraan interventies of behandeling moeten voldoen om te voorkomen dat justitiabelen recidiveren. Het eerste is het risicobeginsel: de intensiteit van een interventie zijn afgestemd op het recidiverisico. Het tweede beginsel is het behoeftebeginsel. Een behandeling (of interventie) moet gericht zijn op criminogene behoeften van jongeren in de context van dit rapport. Criminogene behoeften kunnen worden opgevat als de veranderbare (dynamische) risicofactoren die direct samenhangen met de kans op (herhaald) delictgedrag (recidive). Er zijn ook niet-criminogene behoeften. Hierbij gaat het om problemen die niet rechtstreeks verband houden met crimineel gedrag, Het derde beginsel, het responsiviteitbeginsel, geeft aan dat een interventie of behandeling moet passen bij de motivatie, leerstijl en intellectuele mogelijkheden van de jongere in kwestie.

Zo wordt in groepen waar jongeren primair zijn opgenomen vanwege psychotische problemen nauwelijks gebruik gemaakt van groepsdynamische processen in de behandeling. De nadruk ligt in dergelijke groepen meer op het structureren en stabiliseren in plaats van leerervaringen in de context van de groep waarbij feedback en advies wordt gegeven door begeleiders over het functioneren van de jongeren in de context van de groep. Buysse et al. (2019) duiden op basis van interviews dat professionals ervaren dat de onderlinge verschillen de afstemming op individuele behoeften bemoeilijken door bijvoorbeeld drukte in de groep. De verschillen tussen jongeren vragen intensieve begeleiding om het groepsproces positief te laten verlopen. De onderlinge verschillen tussen jongeren die op een groep geplaatst worden, werken mogelijk belemmerend voor het begeleiden van jongeren als onderdeel van de groep.²⁹ Hiernaast draagt bovendien het **verschil in verblijfsduur van jongeren** op leefgroepen niet altijd bij aan het bevorderen van een positieve groepsdynamiek en ook de behandelfase is een belangrijke factor die ervoor kan zorgen dat het moeizaam kan zijn om een positieve groepsdynamiek te realiseren (Buysse et al., 2019).

²⁸ We duiden deze factoren hier wel omdat het niet ondenkbaar is dat deze ook in de context van jongeren zoals bedoeld in deze studie relevant zijn.

²⁹ Of het ook bevorderend kan werken komt niet helder uit de literatuur naar voren.

Uit de reflectiesessie (mei 2020) is bovendien zogeheten '**pain-based behaviour**' als factor geduid dat op individueel vlak een rol kan spelen in de manier waarop een groepsproces verloopt. *Pain-based behaviour* (Anglin, 2004) wil zeggen: gedrag wat in de regel ontstaat door het groeien van een fundamenteel wantrouwen naar anderen en zichzelf (laag zelfbeeld). 'Pain-based behaviour' resulteert bijvoorbeeld in drukker zijn, schreeuwen en agressiviteit (Van der Helm, Boekee, Kooymans, van der Meulen, Petit, Roest en de Valk, 2018, p.11). Het is goed voor te stellen dat (paragraaf 2.2.2) dergelijk gedrag kunnen versterken.

2.2.4 De werkrelatie: van 'what works' naar 'who works'

Uit de studie van Van der Berg (2000) en Wigboldus (2002) kwam naar voren dat groepsleiding vooral handelen op basis van *persoonlijke stijl* in plaats van een specifieke methodiek.³⁰ De verschuiving van 'what works' (welke interventie werkt?) naar 'who works' (welke professional maakt het verschil voor een jongere?) krijgt in dit licht de afgelopen jaren steeds meer en meer aandacht in de wetenschap (De Vos en Van der Klei in Bosker et al., 2018, p. 75; De Jong, 2015; Kaal en De Jong, 2018; De Wit, De Jong en Mulder, 2019). 'Who works' gaat in feite over de mate van responsiviteit van een professional: kenmerken van een professional die in contact staan met jongeren). Verschillende onderzoeken wijzen bovendien uit dat een positieve relatie tussen groepsleiders en de jongeren op de leefgroep samenhangt met een positieve uitkomst zoals minder delinquent gedrag (Harder, 2011). De studie van De Decker et al. (2018) toonde in de Belgische forensische jeugdcontext aan dat – in lijn met de zelfdeterminatietheorie (paragraaf 2.1.1) - **vooral ondersteunende relaties en mogelijkheden voor groei** belangrijke factoren lijken te zijn in het voorkomen van agressie binnen een groep jongeren (12- 18 jaar).

Er zijn in de Nederlandse context de afgelopen jaren diverse onderzoeken verricht die meer inzicht bieden in de werkrelatie (of alliantie) tussen groepsleiders en jongeren in een JJI (De Swart, 2011; Geenen, 2014; Hanrath, 2013; Harder, 2011). Daaruit blijkt dat kwaliteit onder meer draait om het voelen van **oprechte verbinding** tussen medewerkers en jongeren (Harder, 2011). Dit komt overeen met de studies van Geenen (2014), De Wit, De Jong en Mulder (2019) die concluderen dat aan de basis van de behoeften van jongens in de omgang met professionals, ongeacht de verschillende voorkeuren, de **behoefte aan echtheid** leeft. Dat wil zeggen: de behoefte aan oprechte aandacht van de professionals die zich niet achter een 'professionele façade' verschuilt. In dit kader is de presentiebenadering³¹ waarin oprecht, relationeel contact met de ander centraal staat, relevant. Daarbij draait het om aspecten als benaderbaarheid, een open agenda en oog voor wat zich niet zomaar toont. In de transitie van gesloten forensische (volwassen) zorg is de presentiebenadering bovendien effectief gebleken om recidive tegen te gaan (Schaftenaar, Outheusden, Stams en Baart, 2018).

Vooraf een **rechtvaardige toepassing van regels** blijkt daarnaast een centraal thema voor de jongeren. Het niet ervaren van rechtvaardigheid kan bijdragen aan escalatie in de groep en een negatieve groepsdynamiek: "*Waarom hij wel en ik niet?*" *Maatwerk betekent dat pedagogisch medewerkers voortdurend moeten uitleggen waarom in deze specifieke situatie de afwijking van het protocol voor de overgang naar de volgende fase gerechtvaardigd is. [...] Hun reactie beweegt zich tussen acceptatie en verzet en hierop moet de pedagogisch medewerker anticiperen in zijn begeleiding. Communicatieve missers kunnen conflicten laten escaleren en specifieke vaardigheden kunnen er juist voor zorgen dat het lont uit het kruitvat wordt gehaald. Het reguleren van de orde stoelt weliswaar op de beginselen van belonen en straffen, maar gaat ook over een doorlopend communicatieproces over de toepassing van regels waarin pedagogisch medewerker en jongeren elkaar tegenspel bieden.*" (Hanrath, 2015, p. 3ev).

³⁰ In de studie van Van der Berg (2000) werden vier leefgroepen bestudeerd waarvan bij twee de groepsleiding een meer *repressieve* (op controle gerichte) stijl hanteerde en op de andere twee leefgroepen een meer op *affectie* gerichte stijl werd gehanteerd. Er bleken echter meer overeenkomsten dan verschillen tussen de twee verschillende handelingsstijlen (Boendermakers et al., 2013, p. 11).

³¹ <https://www.movisie.nl/praktijkvoorbeeld/presentiebenadering-basis-goede-zorg>

Geenen (2014; 2017) beschrijft vanuit een overzichtsstudie dat er onderscheid gemaakt kan worden in verschillende **bejegeningaspecten**: (1) de houding waarin het om 'echtheid', 'empathie' en 'onvoorwaardelijke acceptatie' draait en (2) handelen en samenwerken waarin 'steun', 'structuur', 'veiligheid', 'autonomie' en 'ontspanning' belangrijk zijn. Het onderzoek toont aan dat de sterkte van de werkaliantie afhangt van de ervaren mate van verbondenheid, band of samenwerking, bejegeningstijl, omgaan met verstoring en de mate waarin de medewerker een rolmodel is voor jongeren. Van der Helm et al. (2018) stellen dat ondersteunende relaties van begeleiders met jongeren, positieve relaties tussen jongeren onderling, een positieve leeromgeving en zo min mogelijk repressie lijken bij te dragen aan het vervullen van de basisbehoeften van jongeren.

Uit de studie van Geenen (2014) blijkt dat jongens verschillen in hun opvattingen over wat zij belangrijk vinden in de omgang met groepsleiders. Deze opvattingen kunnen geclusterd naar vier groepen (typen) jongens:

- Jongens die **'angstig en gewillig'** zijn, hebben behoefte aan bescherming van de groepsleider tegen mogelijke agressie van groepsgenoten;
- Jongens die **'opstandig en afhoudend'** zijn. Deze groep heeft zowel behoefte aan gezelschap van de groepsleider als aan afhouden van het contact;
- Jongens die **'autonoom en gelaten'** zijn, waarbij jongens vooral de behoefte aan ruimte duiden;
- Jongens die **'afhankelijk en benaderbaar'** zijn. Zij sluiten aan op een behoefte aan bemoediging en steun van de groepsleider.³²

Deze vier typen jongens relateren dus aan verschillende behoeften, wat ook weer van belang kan zijn in het begeleiden van groepsdynamische processen en de gevoeligheid voor groepsdruk. Hier is nog geen onderzoek naar gedaan - voor zover ons bekend - maar bewustwording van het bestaan van deze vier typen en behoeften kan in ieder geval voeding geven aan het vinden van (meer) verbinding tussen professionals en verschillende typen jongeren waarmee de groepsdynamiek ook weer positief gevoed kan worden.

2.3 De complexe rol van professionals: balanceren

Een groepsleider is in de vorming van een werkaliantie altijd afhankelijk van teamgenoten. Collegiale afstemming, communicatie, samenwerking en gezamenlijkheid in het team over het toepassen van regels en naleven van afspraken zijn nodig voor rust en veiligheid in de groep (Van der Helm et al., 2018). Tegelijkertijd is het voor het opbouwen van een goede alliantie met een individuele jongere ook belangrijk dat de groepsleider ruimte heeft om af en toe af te wijken van regels om zo een eigen stijl te hanteren in het opbouwen van een relatie. Dat kan elkaar bijten." (Hanrath en Geenen in Bosker et al., 2018 p. 28).³³

Boendermaker et al. (2013, p. 12) duiden een aantal 'standaard taken en vaardigheden' van groepsleiders in een forensisch jeugdwerkveld, waaronder beheersen van het gedrag van de medebewoners en groepsleiding door het bieden van een veilige omgeving, de wijze van bejegening

³² De eerste en de derde voorkeur doen vooral een appel op de dimensie 'samenwerking', de tweede en de vierde voorkeur hechten meer waarde aan 'affectie' in de alliantie met de groepsleider (Geenen, 2014, p. 164).

³³ Bovendien maakt het ook nog eens uit welke groepssamenstelling een professional voor zich heeft. Zo blijkt uit onderzoek dat meisjes meer behoefte hebben aan fysiek contact en dat professionals daar eerder een vertrouwensband mee konden opbouwen (Spoeltman, 2015). Een recent gepubliceerde studie onder 437 jongeren die in een residentiële setting verbleven, wijst bovendien uit dat het ervaren van responsiviteit kan verschillen al naar gelang de culturele achtergrond van jongeren op een leefgroep: "*Turkish/Moroccan youth experienced less support by group workers compared to native Dutch youth. These findings imply that professional caregivers working with youth with a different ethnical background should be sensitive to cultural differences in order to be responsive to their needs.*" (Sevilir, Van der Helm, Roest, Beld & Didden, 2020). Dit doet - naast de verschuiving van 'what works' naar 'who works' de suggestie leven dat ook 'who works for whom' aandacht vraagt in het forensisch jeugdwerkveld. Hiernaar is echter nog relatief weinig specifiek onderzoek gedaan in het forensisch domein naar ons weten.

van de jongere door de groepsleiding en gedragsregulering. Diverse onderzoekers, waaronder Buysse et al. (2019), Bosker, De Vogel en Bitter (2018) en Hanrath (2015) beschrijven dat het bewaken en stimuleren van positieve groepsdynamische processen een belangrijk onderdeel vormen van de dagelijkse praktijk in de forensische zorg. Sterker nog, professionals zijn *voortdurend* bezig om het groepsproces zoveel mogelijk in goede banen te leiden en de orde te bewaken of waar nodig te herstellen. In de forensische zorg voor jongeren draait het dan vaak ook om het voorkomen dat jongeren elkaar onderling beschadigen, het hanteren van regels en afspraken en aan gedrag van de jongeren gekoppelde consequenties en privileges toe kennen. Onderzoek wijst uit dat een negatieve groepsdynamiek in een leefgroep kan leiden tot gevoelens van stress en onmacht bij professionals om het werk te blijven uitvoeren: *"Puberaal provocerend gedrag, tegendraads gedrag, grenzen opzoeken, liegen, bedriegen, bedreigen, onvoorspelbaar gedrag met name wanneer er agressie bij gepaard gaat en wanneer de cliënt openlijk zijn beklag doet in de groep, zonder dit met de desbetreffende professional te bespreken."* (Doelitzsch en Ringrose, 2014, p. 31).

De Valk et al. (2017) wijzen erop dat in een dergelijke setting repressie makkelijk kan ontstaan, terwijl uit onderzoek juist blijkt dat jongeren vooral bij een open leefklimaat zijn gebaat (paragraaf 2.1.1). Ook Hanrath (2015) beschrijft dat de werkwijze die veelal in het forensisch jeugdwerkveld wordt gehanteerd, sterk gericht is op het bewaren van de orde in de groep en waarbij gelijke afspraken en duidelijkheid voorop staan. Hij wijst erop dat het begeleiden van jongeren in een forensisch jeugdwerkveld een complex samenspel is van het hanteren van regels met de bijbehorende maatregelen en consequenties en overredingskracht en onderhandeling. Tegelijkertijd moeten begeleiders rekening houden met de achterliggende problematiek en overwegingen van de jongere om bepaald gedrag te vertonen. Dat is een complexe taak. Het is voortdurend balanceren tussen consequent zijn en de orde bewaren aan de ene kant en aan de andere kant eigen ruimte hebben om te werken aan een relatie met de jongeren en af en toe af te wijken van de regels ten gunste van die werkrelatie (Hanrath 2015, p.8; Bosker et al., 2018). Hanrath (2015) duidt in dit kader: *"Ook pedagogisch medewerkers moeten zich bewegen in het spanningsveld van controle en structuur enerzijds en het bieden van ruimte aan de jongeren om invloed te hebben op hun leefomgeving anderzijds."* (Hanrath, 2015, p. 3). Deze mix van zorg en controle waar professionals in het forensisch jeugdwerkveld mee te maken hebben is een lastige opdracht en vraagt om een houding van *"(...) stevige, maar niet te harde controle in combinatie met consistente, maar niet-opdringerige, emotionele steun"* (Scholte en Van der Ploeg, 2000). Jan Dirk de Jong refereert hier ook wel naar als 'boosheid met liefde' (de Jong, 2015). Van der Helm, Boekee, Stams en Van der Laan (2011) stellen bovendien dat 'transformational leadership' (inspirerend leiderschap) relevant is in dit kader (Van der Helm et al., 2011).

Buysse et al. (2019) duidt dat samen plaatsing van jongeren met verschillende problematieken die om een andere professionele bejegening en behandeling vraagt, gevolgen heeft voor de groepsdynamiek. Als we dit ook tegen het licht van de leefgroep als 'oefensetting' houden (paragraaf 2.1.2), staan professionals voor een complexe opgave: de groepsdynamiek op een leefgroep stelt professionals en jongeren immers in staat om te werken aan individuele behandeldoelen van jongeren maar kan het paradoxaal genoeg soms tegelijkertijd ook bemoeilijken. Zo duidde een mentor uit een JJI in de studie van Buysse en collega's (2019): *"Individueel zijn ze vaak goed bezig, maar de vertaling naar de leefgroep is moeilijk door de drukte op de leefgroep en de groepsdynamiek. Eigenlijk is er een intensievere begeleiding nodig op de leefgroep om te zorgen dat de individuele doelen op de leefgroep geoefend kunnen worden."* (Buysse et al., 2019, p. 54).

“Een groepsleider is als een evenwichtskunstenaar die constant bezig is met het bewaken en het herstellen van de orde (Hanrath, 2013). Als de sfeer verhardt en groepsleiders het gevoel krijgen de controle over de groep te verliezen, neemt hun gerichtheid op die controle toe. Groepsleiders en jongeren kunnen op deze manier verstrikt raken in een interactionele cirkel, een cirkel van actie en reactie, die kan overgaan in een negatieve spiraal richting een wij-zij verhouding tussen jongeren en groepsleiding.”

(Hanrath & Geenen, 2018, p. 28).

3. Groepsdynamische processen

In dit hoofdstuk rafelen we groepsdynamische processen uiteen. We bespreken als eerste het onderscheid tussen intra- en interdynamische groepsprocessen (paragraaf 3.1) en welke factoren van invloed zijn op het verminderen van onderlinge conflicten onder groepen jongens (paragraaf 3.2). We sluiten dit hoofdstuk af met een antwoord op de vraag: hoe verloopt een groepsproces eigenlijk? We belichten in dit kader vijf fasen, gebaseerd op het model van Tuckman (1965) (paragraaf 3.3).

3.1 Inter- en intradynamische groepsprocessen

In het werken met jongeren in een groep en in individuele contacten, is altijd sprake van 'transactionele processen' medewerkers en jongeren, maar ook jongeren onderling, beïnvloeden elkaar voortdurend wederzijds wanneer ze met elkaar in interactie zijn (Van der Helm, 2019 onder verwijzing naar Samerof, 2009). Groepsdynamische processen verwijzen naar interacties en (verander)processen (het krachtenspel) binnen een groep of tussen een (of meerdere) groep(en) (Forsyth, 1990). Het begrip 'groepsdynamica' verwijst naar processen die zich afspelen binnen een groep (intradynamisch) en tussen groepen (interdynamisch) en de bestudering daarvan (Remmerswaal, 2015).³⁴ Groepsdynamica is belangrijk omdat het kan worden beïnvloed door interventies van professionals.

In de literatuur wordt gesproken van **intradynamische groepsprocessen** wanneer posities en collectieve morele opvattingen *binnen* de groep ontstaan. Bij **interdynamische groepsprocessen** gaat het over de plaats van de groep ten opzichte van andere partijen buiten de groep, *tussen* groepen (Van Gemert en de Jong, 2005, p. 54). Dit kan ook in een het forensisch jeugdwerkveld spelen. Zo toonde de klassieke studie van Caldwell (1965) aan dat er informele groepen onder gevangenen ontstonden zoals de 'Gambling Syndicate' en de 'Dope Peddlers' (Caldwell, 1965; p. 652). In de context van dit rapport zijn – zoals ook uit de inleidende casus van dit rapport is geïllustreerd – beide vormen dus relevant: jongeren in een leefgroep hebben immers wederzijdse interactie met elkaar (intra), maar ook met professionals zoals de groepsleiding en jongeren zijn onderdeel van een (of meer) groep(en) buiten de instelling (inter).

Hartup (2005) betoogt dat we in feite niet weten 'what causes what' in de onderlinge interacties in een groep (Hartup, 2005, p. 393). In eerder onderzoek (Van Gemert en De Jong, 2005) zijn wel twee concepten gedefinieerd die meer zicht geven op groepsdynamische processen. Alhoewel de twee concepten niet sterk empirisch onderbouwd zijn, geven ze wel meer zicht op hoe het komt dat jongeren bepaalde (terugkerende) reacties geven in sommige situaties. Allereerst duiden Van Gemert en De Jong (2005) het **gedragsrepertoire**. Dat wordt gezien als de verzameling van *alle mogelijke gedragingen* die een individu ter beschikking staan. Daartoe hoort bijvoorbeeld ook delinquent gedrag. Het gedragsrepertoire wordt gevormd door het handelen waar een persoon daadwerkelijk toe kan overgaan. Dat zijn dus de feitelijke handelingsopties van een persoon in een gegeven situatie. Ten tweede het **gedragsregister**: dat is in feite een *deelverzameling* van het gedragsrepertoire. Hier gaat het om die gedragsopties die een individu in een bepaalde sociale situatie voor ogen staan omdat die eerder succesvol zijn gebleken. 'Succesvol' wil zeggen dat de groep als collectief het gedrag als positief beoordeelt, ongeacht of het deviant, delinquent of strafbaar gedrag is: "Ondanks dat een individu binnen zijn gedragsrepertoire meerdere gedragsopties heeft, trekt hij bewust of onbewust het gedragsregister open dat bij de sociale groep hoort waar hij zich op dat moment het meest mee identificeert en dat, op basis van zijn ervaring in de groepscontext, het beste bij de situatie lijkt te passen." (Van Gemert en De Jong, 2005, p. 54). De studie suggereert dat sociale identiteiten voor een bepaalde situatie tegenstrijdig³⁵ kunnen zijn. De onderzoekers waarschuwen –

³⁵ Een voorbeeld dat in dit kader wordt aangedragen is het volgende: Je bent bijvoorbeeld een van de jongens uit de groep, maar je bent ook een buurjongen van de meneer met wie de groep in conflict is gekomen. Het

in de context van jeugdbendes op straat - voor de gevolgen van "groeiend isolement" (een beperking van sociale identiteiten) dat kan leiden tot herhaaldelijk overlast gevend en crimineel gedrag in de eigen sociale omgeving. Dat leidt ertoe dat "morele tegenstrijdigheden [uiteindelijk, red.] afnemen en dat een eenzijdige delinquente sociale identiteit kan ontstaan. De potentiële criminogene invloed van de delinquente groep en de dwingendheid van de beperkte gedragsopties nemen in dit geval toe." (Van Gemert en De Jong, 2005, p. 55). Vertaald naar het forensisch jeugdwerkveld kan juist de inperking van de sociale leefwereld in een leefgroep ('opgesloten' zitten met andere delinquente jongeren) dus – in lijn met het werk van Pritikin (2008) en Dishion et al. (1999; 2016) een averechtse uitwerking hebben indien er een delinquente norm heerst in de groep. Het is tegen deze achtergrond betekenisvol om in het forensische werkveld continue meerdere sociale identiteiten aandacht te geven in de bejegening van jongeren.

3.2 Interdynamisch: wat bijdraagt aan het verminderen van conflicten tussen groepen jongeren

In de literatuur worden een aantal factoren en strategieën onderscheiden die invloed hebben op het verminderen van interdynamische groepsconflicten (Cohen en Insko, 2008). Deze factoren zijn vooral getoetst onder rivaliserende groepen in de context van bijvoorbeeld ervaren etnische (rassen)scheiding en - voor zover ons bekend - (nog) niet in een forensisch jeugdwerkveld. We duiden ze hier wel omdat ze wel inzicht geven in werkzame factoren die onderlinge groepsconflicten kunnen verminderen.

3.2.1 Anticipatie op toekomstige interacties

Uit onderzoek (Insko, 2001) naar groepen blijkt allereerst **dat het anticiperen op toekomstige interacties** in combinatie met vertrouwen en een mate van abstract denken) belangrijk kan zijn om conflicten tussen groepen te verminderen: "intergroup conflict may be reduced if groups are induced to think about the long-term consequences of their actions." (Cohen en Insko, 2008, p. 89ev; Bornstein, 2003). Op basis van experimenten met groepen die het zogeheten Prisoners Dilemma Game (PDG) speelden, gebaseerd op speltheoretische principes,³⁶ komt naar voren dat het wijzen op/ bewustwording van toekomstige mogelijke interacties, de groepssamenwerking kan versterken. In het PDG dienden groepen op elkaar in te spelen om zo min mogelijk gevangenisstraf in het spel te krijgen. Groepen die anticeerden op toekomstige (mogelijke) interacties met elkaar bleken meer met elkaar samen te werken.

Vertaald naar het forensisch jeugdwerkveld betekent dit dat groepsleiders in geval van onderlinge conflicten tussen groepen jongeren zou kunnen terugvallen op het bespreekbaar maken van toekomstige interacties tussen de groepen. Het laten nadenken over die interacties op langere termijn – al dan niet middels een spel – kan mogelijk leiden tot meer onderlinge samenwerking en een positievere groepsdynamiek. Hierbij is het aannemelijk dat het spelen van het PDG ook cognitieve vermogens vraagt, die niet altijd bij jongeren in een forensische setting aanwezig zijn. In dit licht is het verstandig meer groepsgewijs toekomstige interacties te bespreken of middels een (makkelijk, laagdrempeliger) spel het gesprek hierover te faciliteren.

kan zijn dat de morele tegenstrijdigheid van die situatie een spaak in het wiel steekt en het individu doet besluiten om wat de groep van hem vraagt te laten voor wat het is. De sociale identiteit van buurjongen en de conventionele gedragsopties die daarbij horen zijn in dat geval sterk genoeg om tegenwicht te bieden, waardoor hij de gedragsopties van de groep afwijst. Het omgekeerde kan ook. In dat geval blijft iemand binnen de marges van het gedragsregister van een delinquente groep, maar krijgt onherroepelijk problemen met zijn identiteit als betrokkene bij andere, meer conventionele groeperingen. Die laatste identiteit verliest hierdoor aan gewicht en de persoon raakt steeds meer aangewezen op de sociale identiteit en het gedragsregister van de delinquente groep. Betrokkenheid bij criminaliteit kan daardoor toenemen."(van Gemert & de Jong, 2005, p.55).

³⁶ Zie ook de TED Talk van Simon Sinek: <https://www.youtube.com/watch?v=0bFs6ZiynSU>

3.2.2 Groepsleiderschap: onafhankelijkheid, 'behavior management' en emotieregulatie

De tweede factor die van invloed lijkt te zijn op het versterken van onderlinge samenwerking en het verminderen van (inter)groepsconflicten is groepsleiderschap. Pinter et al. (2007) onderzochten in hoeverre de aanwezigheid van verantwoordelijkheidsgevoel en vatbaarheid voor schuldgevoelens (schuldvatbaarheid) bij leiders van PDG-groepen samenhangen met groepsconflicten. Uitkomsten wezen uit dat in geval van afhankelijke leiders die hoog scoorden op schuldvatbaarheid, groepen 63% van de keren in de PDG-setting samenwerkten, terwijl dat bij minder afhankelijke leiders die hoog scoorden op schuldvatbaarheid in maar liefst 93% van de gevallen zo was. Dit sterkt de stelling dat leiders met een hoge mate van schuldvatbaarheid in combinatie met een mate van **onafhankelijkheid**, de samenwerking tussen groepen kunnen versterken: *"high-guilt leaders who are given some degree of independence or unaccountability in their decision making will be better able to foster peace than will leaders who are relatively less independent. Leaders with strong moral convictions may be able to bring about peace, but only if they are able to push the pressures of group morality aside and instead act within the dictates of individual morality."* (Cohen en Insko, 2008, p.90).

Onder verwijzing naar het werk van Dishion et al., (2001) (paragraaf 2.1.2) stellen Letendre en Davis (2004) dat zogeheten 'adult behavior management strategies'³⁷ van belang zijn. Hun studie vond plaats in de context van groepsleiders die met kinderen werkten in een antigeweld project. Daaruit bleek dat het stellen van regels, gebruik van beloningen en straffen, belonen van samenwerking, introductie van doelen, evaluatie van activiteiten en het bespreken van vaardigheden, belangrijke dimensies zijn van effectief leiderschap voor groepen die problematisch gedrag vertonen. Daarmee toonden zij aan dat aandacht voor '**behavior management**' (onder meer het benadrukken van de regels, wat tot beloning en straf leidt en toegestane vormen van reageren op elkaar) vooral *aan het begin van een groepsactiviteit* het meest effectief is. Groepsleiders die dit niet deden waren veelal bezig de structuur en orde te handhaven/ managen gedurende de groepsactiviteit dan daadwerkelijk aan de inhoud van de sessie toe te komen. Dit komt doordat het bespreken van reacties (op de na te volgen regels) en toegestane (tegen)reacties van groepsleden helderheid schept over wat er van jongeren wordt verwacht (Letendre en Davis, 2004, p. 386). Ander onderzoek toont ondersteunend hieraan aan dat negatieve groepsinvloed vooral speelt wanneer *volwassen monitoring* – niet per se ouders - ontbreekt of laag is en er sprake is van excessief veel negatief gedrag (Chamberlain et al. 2008; Melkman, 2015).

Lochman et al., (2017) duiden tevens dat **emotieregulerende vaardigheden** belangrijk zijn in het groepsgericht werken op basis van een observatie van 93 groepssessies met kinderen die agressief gedrag vertoonden. Het gaat er dan om niet boos of geïrriteerd over te komen maar warm en met een positieve toonzetting (waaronder humor) de groep te bejegenen. De conclusie van de studie is dat **niet alleen investeren in het omgaan met de groepsvaardigheden (behavior management strategies) relevant is, maar daadwerkelijk ook het trainen van professionals in hoe zij om kunnen gaan met hun eigen emoties**: *(...) training of group leaders should emphasize not only skill-training in a traditional sense, but also focus on how group leaders can practice emotional regulation themselves while engaged in group work that can be inherently stressful and frustrating at times.*" (Lochman et al., 2017).

De studie heeft betrekking op kinderen, maar kijkend naar het forensisch jeugdwerkveld doen de studies in ieder geval de suggestie wekken dat groepsleiderschap een belangrijke rol speelt. Naast onafhankelijkheid van de groepsleider zijn algemene trainingsvaardigheden in het omgaan met een

³⁷ Adult behavior management strategies (rules, use of rewards and punishments) and specific teaching strategies (praise for cooperative behaviors; introduction, directions and review of activity; discussion of skills) are key dimensions of effective adult leadership in groups (Letendre and Davis 2004).

groep (behavior management) en getraind zijn in het omgaan met de eigen emoties, in ieder geval effectief gebleken ten overstaan van een groepen kinderen waarin antisociaal of delinquent (agressief) gedrag speelt.

3.2.3 'Outgroup empathy'

Een derde factor die in de literatuur wordt genoemd die van invloed lijkt op het verminderen van onderlinge groepsconflicten is het duiden en/of versterken van empathische gevoelens voor andere groepen: '**outgroup empathy**' (Pettigrew, 1998). Dit is gebaseerd op het gegeven dat empathie (hoe een ander of een andere groep zich zou kunnen voelen), vooroordelen kan verminderen maar ook begrip voor elkaar versterkt. Zo ontdekten Shechtman en Basheer (2005) dat Arabische kinderen minder agressieve ideeën jegens Joodse kinderen bleken te hebben naarmate ze meer empathische gevoelens voor hen uiten (Cohen en Insko, 2008, p. 91). In dit kader is het dus mogelijk waardevol om als professional die met een groep werkt, expliciet stil te staan bij het mogelijke perspectief van anderen en/of andere groepen ('outgroups') in het licht van versterking van empathie en vermindering van onderlinge groepsconflicten (Pettigrew, 1998; 2008).

Bij jongeren in het forensisch jeugdwerkveld is goed denkbaar dat empathisch vermogen beschadigd en/of (tijdelijk) niet aanwezig is. Toch is gebleken dat 'outgroup empathy' ook betekenisvol kan zijn voor die doelgroep. Zo bestudeerde Van der Helm et al. (2012) de mate van empathie in relatie tot het leefklimaat³⁸ in een forensische setting onder 59 jongens (van gemiddeld 17 jaar) die voor onder meer diefstal en geweldsdelicten waren veroordeeld. Een samenhang werd aangetoond tussen leefklimaat indicatoren (steun, minder repressie en sfeer) en het bestaan van cognitieve empathie bij de jongens (begrijpen van de emotie van een ander).³⁹ Op basis van dat onderzoek wordt onder meer geconcludeerd dat het goed is om te investeren in een positief leefklimaat om empathie bij jongeren in een forensische setting te bevorderen. Wanneer groepen jongeren met elkaar in conflict zijn, biedt het stimuleren van 'outgroup empathy' in combinatie met een positief leefklimaat tegen deze achtergrond dus mogelijk een hoopvol perspectief om onderlinge conflicten te verkleinen. Het gaat dan bijvoorbeeld om het open en gezamenlijk bespreken van antwoorden op vragen als: hoe zouden jullie je als (sub)groep bij dergelijke gedragingen van de andere groep voelen? Wat voor emoties brengt dit mogelijk teweeg bij de andere groep en wat levert dat op (op lange en korte termijn)?

3.2.4 Gezamenlijke doelen

Sherif, Harvey, White, Hood, en Sherif (1961) demonstreerden - tot slot - aan de hand van het beroemde Robbers cave experiment (1954) dat het **nastreven van gezamenlijke doelen** ('subordinate goals') rivaliserende groepen kan laten samenwerken met elkaar. Het experiment was gebaseerd op twee rivaliserende groepen (de 'Eagles' en de 'Rattlers') van in totaal 22 twaalfjarige jongens uit Oklahoma (Amerika) die op kamp gingen. De onderzoekers observeerden taken die gerelateerd waren aan drie fasen: groepsvorming, competitie en uiteindelijke integratie van de twee groepen. De twee rivaliserende groepen bleken heel goed samen te werken zodra de groepsleiding gezamenlijke doelen stelden (in dit geval bijvoorbeeld een watertekort op het kamp oplossen).⁴⁰ Mogelijke verklaring hiervoor is dat het stellen van (groepsoverstijgende) gezamenlijke doelen, situaties uitlokken die juist door gezamenlijke coördinatie en samenwerking de uitkomsten kunnen vergroten.

³⁸ Dit werd gemeten door toepassing van de zogeheten Prison Group Climate Inventory (PGCI), zie bijlage 9.

³⁹ Voor wat betreft affectieve empathie (ervaren van andermans emotie) werd geen samenhang gevonden overigens (Van der Helm et al., 2012, p. 1155).

⁴⁰ Sherif et al. (1961) observeerden het gedrag van de jongens aan de hand van 3 fasen: groepsvorming, competitie en een integratiefase waarin werd bekeken of rivaliserende groepen ook samen konden werken en onder welke omstandigheden. Zie ook: <https://dekennisvannu.nl/site/artikel/Het-Robbers-Cave-experiment/8147>

Ten aanzien van het forensisch jeugdwerkveld betekent dit dat het werken aan een overkoepeld gezamenlijk doel een manier kan zijn om conflicten te verminderen. Dit is niet uitgebreid binnen verschillende doelgroepen in het (Nederlandse) forensisch jeugdwerkveld getoetst voor zover bij ons bekend, maar kan bijvoorbeeld vorm krijgen door een opdracht centraal te stellen waarbij groepen jongeren samen moeten werken om een gezamenlijk einddoel te behalen. Onderstaande strategieën kunnen daarin behulpzaam zijn.

3.2.5 Drie strategieën: decategorisatie, hercategorisatie en differentiatie

Gaertner et al. (2000) beargumenteren dat drie strategieën door professionals ingezet kunnen worden om interrelationele groepsconflicten te verminderen. De drie strategieën zijn gebaseerd op het werk van Pettigrew (1998) en versterken/ beïnvloeden elkaar.

De eerste strategie betreft **decategorisatie**. In deze context betekent dat door interpersoonlijke contacten met groepsleden van andere groepen, vooroordelen en stereotypen verminderd kunnen worden. Kennismaking en aandacht voor het leren kennen van elkaars verhaal als individu staat hierbij dus voorop. De studie van Bettencourt et al. (1992) wees bijvoorbeeld uit dat activiteiten of taken die *persoonsgericht* contact stimuleerden (in plaats van *taakgericht* contact) niet alleen een positieve houding jegens leden van een andere groep (outgroup) genereerden maar zelfs ook jegens andere outgroup leden die de contactlegging via een video-opname waarnamen (Bettencourt, 1992 in Gaertner et al, 2000, p. 102). Ook de studie van Pettigrew, Tropp, Wagner en Christ (2011) benadrukt dit effect.

De tweede strategie is **hercategorisatie** en draait om het creëren van bewustwording van niet de individuele maar juist de gemeenschappelijke groepsidentiteit op hoger niveau. Denk aan het bewust maken van het feit dat twee (rivaliserende) groepen beiden onderdeel zijn van een grotere context. Zoals de (bredere) forensische (jeugd)setting, de jongerengroep in een buurt, wijk, stad, land etc. Het werk van Gaertner et al., (2000, p. 102) verwijst in dit kader ook wel naar zogeheten 'cirkels van inclusie' (Aliport et al., 1954, p. 43) waarin juist de groepslidmaatschap en identiteit van een familie, wijk en bijvoorbeeld land wordt gevisualiseerd/benadrukt ('common ingroup identity').

De derde strategie om conflicten tussen groepen te verminderen betreft **wederzijdse differentiatie** (mutual differentiation). Dit betekent dat – anders dan de vorige strategieën - juist aandacht wordt gevestigd op de verschillen, maar met expliciete aandacht voor onderlinge afhankelijkheid en samenwerking op basis van positieve eigenschappen van elke groep. Het werk van Brown en Wade (1987) liet bijvoorbeeld zien dat twee groepen studenten goed samenwerkten wanneer zij twee aparte taken kregen in het opleveren van een tijdschrift (respectievelijk een groep die tekst maakte en een groep die de opmaak verzorgde (Gaertner et al., 2000, p. 103).

Drie strategieën om (inter)groepsconflicten te verminderen			
	Decategorisatie	Recategorisatie	Weerzijdse differentiatie
Activiteit/ handelings perspectief	Persoonsgerichte activiteiten/ interacties in plaats van taakgerichte activiteiten (kennismaking onderling bijvoorbeeld).	Het benadrukken van 'wij', 'ons' en 'we' in de interactie met groepen/ groepsleden.	Laten benoemen wat men in de andere groep aan kwaliteiten waardeert.
	Activiteiten waar het benadrukken van overeenkomsten tussen individuen van verschillende groepen centraal staat.	Rekening houden met een mix qua groepsleden bij groepsindelingen voor activiteiten alsmede in de fysieke setting ervan.	Rekening houden met hetgeen groepen juist onderscheid van elkaar in groepsindeling alsmede de fysieke setting.
	Gepaste 'self revealing' interacties waarin een groepslid iets vertelt dat (nog) niet eerder is vertelt.	Activiteiten die lidmaatschap aan hogere groepsniveaus promoten (bijvoorbeeld nationaliteit, school/ jeugdfase etc)	Activiteiten die de groeps grenzen bespreken/benadrukken in de onderlinge samenhang met elkaar (waar eindigt/begint elkaars onderscheidende kracht).

Afbeelding 3: Drie strategieën om (inter)dynamische groepsconflicten te verminderen (Gaertner et al., 2000).

3.3 Intradynamisch: welke bejegening is (wanneer) nodig binnen een groep?

Anders dan bij de vorige paragraaf waarin het ging om de dynamiek *tussen* groepen, richten we ons in deze paragraaf op wat er van belang is om de dynamiek *binnen* een groep goed te laten verlopen. Een manier om naar intradynamische processen binnen een groep te kijken, is de groep op te vatten als een systeem dat in evenwicht moet zijn om goed te kunnen functioneren. Bonebright (2010) en Rice (2015) onderstrepen het werk van grondlegger Tuckman (1965) die verschillende fasen⁴¹ onderscheidt in de vorming van een groep:

1. **'Forming'**: kennismaking, fase van afhankelijkheid en van elkaar uitproberen;
2. **'Storming'**: fase waarin verhoudingen worden bepaald, conflicten binnen de groep;
3. **'Norming'**: fase waarin groepsnormen worden bepaald;
4. **'Performing'**: fase waarin groepsleden meer betrokken zijn op elkaar;
5. **'Adjourning'**: afscheid, fase van loslaten en ontbinden van de groep.

We bespreken deze vijf fasen achtereenvolgens.

3.3.1 'Forming'

In de eerste fase ('forming') staat vooral **kennismaking** centraal. Dit is ook belangrijk wanneer de samenstelling van de groep weer verandert. Van een groepsleider wordt veel verwacht in deze fase. In deze fase wordt uitgezocht wat de taak van de groep is of moet zijn en hoe daaraan gewerkt zou kunnen worden. Steinel et al. (2010) maken duidelijk dat groepsnormen belangrijk zijn als jongeren zich verbonden voelen met een groep. Dat betekent dat de kennismaking en het creëren van verbondenheid voortdurend aandacht vragen. Het draait op individueel niveau om de bespreking van de vraag: waarom ben *ik* hier? Op groepsniveau gaat het om de vraag: waarom zijn *wij* hier? Vertaald naar het forensisch jeugdwerkveld - waar voortdurend afwisseling in groepssamenstelling plaatsvindt - betekent dit dat bij instroom van nieuwe jongeren in een groep in ieder geval tijd genomen moet worden om nader kennis te maken met elkaar ten behoeve van het groepsvormingsproces.⁴²

In de formingfase, past een meer **directieve leiderschapstijl** waarmee de groepswerker de groep aanstuurt en beslissingen neemt (Remmerswaal, 2015, p.18). Deze fase vraagt van de begeleider onder andere om inzicht te hebben in het groepsproces, te weten wat het doel van de groep is en bewustzijn van de manier waarop interactie wordt gestimuleerd of afgeremd. Interventies zijn mogelijk op verschillende niveaus, bijvoorbeeld op interactieniveau of inhoudsniveau (zie ook bijlage 7).

3.3.2 'Storming'

Remmerswaal (2015) stelt dat dit de fase is waarin groepsprocessen op hun hoogtepunt zichtbaar zijn. In deze fase is sprake van **'verzet' tegen de groepsstructuur** zoals die aan het ontstaan is: (sommige) leden willen zich niet zomaar aanpassen. Ook met betrekking tot de wijze waarop aan de taak van de groep gewerkt moet of kan worden, ontstaan dan conflicten. Het helpt wanneer groepswerkers de fase van 'storming' (of de controle- en affectiefase) begeleiden waarin de

⁴¹ Een vergelijkbare beschrijving van fasen in groepsontwikkeling wordt gegeven door Remmerswaal (2015). Hij onderscheidt (1) de voorfase, (2) de oriëntatiefase, (3) de controle- en affectiefase, (4) de autonome groep en (5) de afsluitingsfase. Een belangrijk verschil tussen deze zienswijzen, is dat Remmerswaal (2015) stelt dat er sprake is van een fase waarin wordt bepaald uit welke deelnemers de groep bestaat, wat het doel van de groep is en welke activiteiten daarbij horen. Fase twee is vergelijkbaar met de forming fase, waarin de groepsvorming plaatsvindt en waarin nog veel externe sturing nodig en de volgende fasen zijn eveneens vergelijkbaar met het model van Tuckman (1965). Op de site <https://www.groepsmaatschappelijkwerk.nl/page/groepsontwikkeling> worden overigens meerdere modellen geduid. De modellen overlappen.

⁴² Dit aspect is ten tijde van dit schrijven overigens duidelijk naar voren gekomen tijdens een uitzending van 'Dreamschool' (NPO 3) waar 'probleemjongeren' groepsgewijs meedoen aan een programma gericht op gedragsverandering. Daar gaf een jongere expliciet het *gemis* van kennismaking aan en het leren kennen van elkaars verhaal duidt in het belang van het ontwikkelen van een goede groepsdynamiek.

verhoudingen worden bepaald, door bijvoorbeeld in gesprek te gaan met de groep of te spiegelen wat er gebeurt (Rice, 2015). "Meestal gaan eerst elementen rondom gezag, invloed en dominantie tussen de groepsleden een rol spelen. Dat kan de vorm krijgen van kritiek op de leider of van strijd om invloed of macht tussen de groepsleden. Daarna gaan in de affectiefase de persoonlijke betrokkenheid en affectie, sympathie en antipathie, onderlinge afstand en nabijheid, vertrouwelijkheid en afstandelijkheid een rol spelen. De eerdere strijd om de invloed verschuift naar een strijd om de gewenste mate van openheid. Dit valt vooral goed te zien bij therapiegroepen en trainingsgroepen." (Remmerswaal, 2015, p. 5). Het draait op individueel niveau om de bespreking van de vraag: wat is *mijn rol* hier? Op groepsniveau gaat het om de vraag: wat zijn de *rollen onderling*, wie leidt en wie volgt?

In de stormingsfase is een groepswerker meer gericht op procesbegeleiding. De begeleider is in deze fase coach en begeleidt vanuit die rol onderlinge verhoudingen in de groep. De dynamiek in het forensisch jeugdwerkveld die in diverse bronnen wordt beschreven (o.a. Bosker et al., 2018 en Hanrath, 2015) lijkt op de dynamiek die past bij de forming- en stormingfasen. Dat betekent, dat van begeleiders in een forensisch jeugdwerkveld voornamelijk een **directieve en overtuigende leiderschapsstijl** wordt gevraagd (Remmerswaal, 2015, p. 18) om het groepsproces *actief* te begeleiden in het ontstaan van positieve onderlinge relaties. Pestgedrag kan bijvoorbeeld ontstaan op het moment dat groepsdynamiek negatief verloopt door de informele leider in de stormingsfase. Het is bovendien van belang om in te zien dat het uitvoeren van de interventies het meeste effect hebben in deze fase. Vanuit de theorie wordt vooral de stormingsfase gezien als het juiste moment om veel interventies in te zetten ter bevordering van het groepsproces (Van Overveld, 2014 uit Dur, Alphen en Fontys, 2016, p.37). Denk aan het benoemen van resultaten, regels voor participatie verschaffen, grenzen stellen en het inbrengen van werkvormen (zie ook bijlage 7).

3.3.3 'Norming'

Vervolgens helpt het om met elkaar ook te **bespreken wat de normen** zijn, hoe groepsleden met elkaar omgaan ('norming'). De grenzen van de groep met haar omgeving moeten worden vastgesteld. Wat onderscheidt de groep? Wat is de identiteit van deze groep? (Remmerswaal, 2015, p.4). Naarmate een groep er beter in slaagt om conflicten uit de vorige fasen op te lossen, wordt het klimaat in de groep opener en neemt de onderlinge cohesie toe. Er is meer uitwisseling en onderlinge acceptatie in deze fase. Het is belangrijk dat de jongeren leren dat de groep een veilige plek is om dingen te bespreken en te oefenen met bepaald gedrag. Sterker nog, Rice (2015) betoogt dat het belemmerend is voor de ontwikkeling van individuen wanneer die veiligheid niet ervaren wordt. Het draait op individueel niveau om de bespreking van de vraag: wat verwachten anderen van mij? Op groepsniveau gaat het om de vraag: hoe kunnen we als een groep vreedzaam opereren (als team)? Van groepsleiding wordt in deze fase vooral een **overtuigende/participerende leiderschapsstijl** gevraagd om het groepsproces in goede banen te leiden (Remmerswaal, 2015, p. 18). Hierbij kan het dus helpend zijn om de rollen op interactieniveau te duiden, de dynamiek te benoemen en herkenning vragen aan de groep (zie ook bijlage 7).

3.3.4 'Performing'

Deze fase is bereikt wanneer een groep zich heeft ontwikkeld tot **een samenwerkende eenheid**, waarin de groepsleden zowel in emotioneel opzicht als met betrekking tot het vervullen van de taak, voldoening vinden. Wanneer de groepsnormen duidelijk zijn en de dynamiek in de groep zich positief ontwikkelt, kan de groep optimaal functioneren ('performing'). Er is in deze fase sprake van een hoge mate van zelfsturing en zelfregulering in de groep. De groep is in staat haar eigen (leiderschaps)functies te vervullen: "Er is sprake van een open groepsklimaat. De deelnemers hebben het gevoel dat ze zichzelf kunnen zijn. Met andere woorden: de groep is volwassen geworden." (Remmerswaal, 2015, p. 5). Het gaat op individueel niveau om de vraag: hoe kan ik optimaal mijn rol vervullen? Op groepsniveau draait het om de vraag: functioneren we als team/groep optimaal?

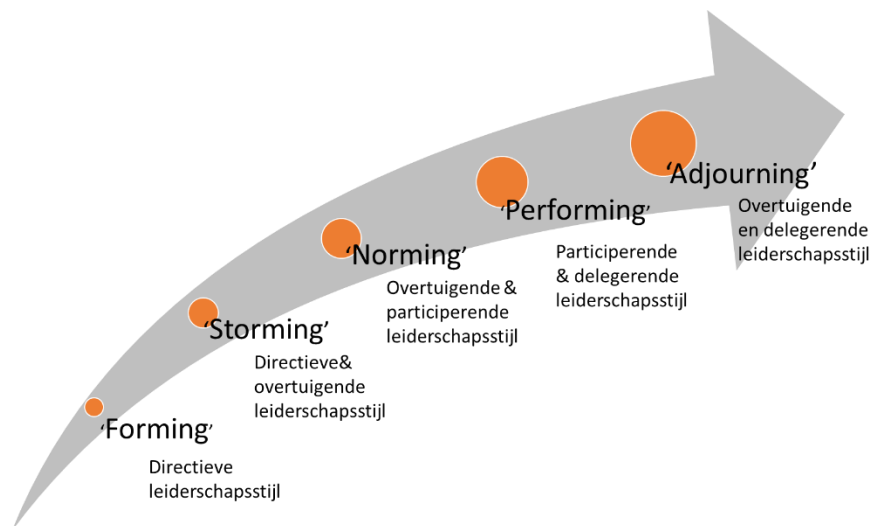
Bij deze fase past een meer **participerende en delegerende leiderschapsstijl** (Remmerswaal, 2015, p.18). Denk hierbij aan interventies als het geven van erkenning aan de groep, competenties

benoemen en identiteiten bekrachtigen en het stimuleren van onderlinge feedback in de groep (zie ook bijlage 7).

3.3.5 'Adjourning'

In deze fase draait het om **afcheid nemen** en het inluiden van een nieuw tijdperk of nieuwe fase ('adjourning'). De afsluitingsfase komt in zicht wanneer de samenstelling van de groep gaat eindigen. De bindingen tussen de groepsleden worden losser. Men blikt terug op bereikte resultaten. Het klimaat van de groep kenmerkt zich door ambivalente gevoelens. Enerzijds is men blij dat men de groep kan loslaten, anderzijds kan men tegen het eind opzien doordat de vertrouwdheid zal kunnen wegvallen. Ook betekent deze fase voor de deelnemers een voorbereiding op de terugkeer naar de eigen context. De thematiek van deze fase kan samengevat worden in drie woorden: afscheid, evaluatie en afsluiting (Remmerswaal, 2015, p. 5). Het gaat op individueel niveau om de vraag: wat volgt nu voor mij? En op groepsniveau: hoe dragen we bij een goede uitstroom van groepsleden?

Bij deze fase past een meer **overtuigende en delegerende leiderschapsstijl** (Remmerswaal, 2015, p. 18). Hierbij hoort het terugblikken op onderlinge relaties, feedback aan elkaar geven en afscheid nemen (zie bijlage 7).

Afbeelding 4: Vijf fasen van groepsdynamische processen (gebaseerd op Tuckman, 1965).

3.3.6 Bruikbaarheid van de vijf fasen in het forensisch jeugdwerkveld

De vijf fasen van Tuckman (1965) zijn in de literatuur vooral binnen de context van het beroepsleven (teambuilding) en het onderwijs (klassen) geduid. Daar is veelal sprake van meer lineair of relatief langdurig(er) groepsvormingsproces. Het model lijkt daarmee vooral relevant voor groepen die samen starten en eindigen. Dat is juist vaak *niet* het geval in het forensisch jeugdwerkveld waar eerder sprake is van een wisselende samenstelling die continue veranderlijk en van relatief korte duur is (carrouselwerking). Hiermee is het de vraag in hoeverre het model in relatie tot die carrouselwerking van toepassing is.

Er zijn - voor zover ons bekend - (nog) geen studies gedaan hiernaar. Hoewel onderzoek aantoont dat de ontwikkeling van een groep complexer is dan in dit model wordt voorgesteld (Bonebright, 2010), wordt het model echter in de praktijk nog veel gebruikt om groepen te begeleiden. Rice (2015) onderschrijft de waarde van het herkennen van deze fasen in de groepsvorming op basis van haar ervaring als groepstherapeut. De verschillende fasen en de wijze waarop deze kunnen worden doorlopen in de praktijk worden onder andere beïnvloed door een complex samenspel van

groepssamenstelling, wisselingen in de groep en begeleiding van de groep (zie ook Buysse et al., 2019 en paragraaf 2.2). Het is - met name ten aanzien van kortverblijfgroepen - goed voor te stellen dat de carouselwerking in een forensische jeugdsetting ervoor zorgt op individueel niveau deze fasen min of meer doorstaan of ervaren worden, maar het niet voor elke jongere van een (leef)groep gelijkmatig verloopt. Ook door professionals wordt dit genoemd:

"Als kort verblijfgroep zit je eigenlijk contant in een stormingsfase waarin contant bepaalde pikorden worden bepaald. Dat kan echt elke week anders zijn. En dus zie je daar ook veel jongens die daar (groepsdruk) geen weerstand tegen kunnen bieden..."

(Interview behandel coördinator JJI, 6 mei 2020).

Tegen deze achtergrond is **aandacht voor de 'stormingsfase' en de directieve en overtuigende leiderschapsstijl** wellicht meer van belang voor het forensische jeugdwerkveld.⁴³ Hiernaast biedt *bewustzijn* en het kunnen *herkennen* van (een overgang naar een andere) groepsdynamische procesfasen mogelijk een houvast voor professionals om jongeren (vooral op langverblijfgroepen) te begeleiden in het proces waarin ze met elkaar als groep moeten optrekken. Dit betekent bijvoorbeeld dat **bewustwording en het groepsgewijs bespreken hoe de fasen binnen een groep uiting krijgen, helpend kan zijn**. Denk bijvoorbeeld aan expliciete aandacht voor bijvoorbeeld kennismaking in geval van instroom van nieuwe jongeren op een bestaande groep (formingsfase).⁴⁴ In de visie van Gielis et al. (2003) is 'erbij horen' de behoefte waar het eerst aan voldaan dient te worden en die daardoor in de 'formingsfase' een belangrijke rol speelt. 'Invloed hebben' is vooral aan de orde in de 'stormingsfase' omdat dan wordt uitgemaakt wie er invloed heeft.⁴⁵

⁴³ We duiden hier expliciet 'wellicht' omdat de reikwijdte van deze literatuurstudie zich nu eenmaal beperkt en niet een empirisch onderzoek behelst.

⁴⁴ Vooral ten aanzien van het onderwijs zijn enkele stappen geduid door Remmerswaal (2015) die aansluiten bij de vijf fasen van Tuckman (zie ook bijlage 7).

⁴⁵ Gielis et al., (2003) splitsen veiligheid op in drie basisbehoeften, namelijk erbij horen, invloed hebben en persoonlijk contact. Afhankelijk van het karakter van het kind of de jongere en de groep waarvan hij deel uitmaakt, zullen deze drie basisbehoeften in meerdere of mindere mate aanwezig zijn.

4. Groepsdruk onder jongeren

In voorgaand hoofdstuk hebben we inter- en intradynamische groepsprocessen besproken en de betekenis daarvan voor het forensisch jeugdwerkveld. In dit hoofdstuk zoomen we meer in op groepsdruk onder jongeren. We leggen uit dat van verschillende soorten groepsdruk sprake kan zijn (paragraaf 4.1) en belichten zowel motieven om te conformeren aan positieve groepsdruk (paragraaf 4.2) alsmede aan negatieve groepsdruk (paragraaf 4.3). We bespreken (minder) weerstand tegen groepsdruk aan de hand van verschillende onderzoeksuitkomsten (paragraaf 4.4). Tot slot bespreken we de rol van sociale media in relatie tot groepsdruk en delictgedrag (paragraaf 4.5).

4.1 Drie vormen van groepsdruk

Onder 'groepsdruk' wordt het volgende verstaan: 'de druk die groepsleden ondervinden om hun gedrag af te stemmen op wat zij inschatten dat de normen van de groep zijn' (de Jong en Gemert, 2010). Groepsdruk wordt in het Engelse literatuur ook wel vertaald naar 'group/peer pressure' in relatie tot jongeren dat opgevat kan worden als 'een subjectieve ervaring waarbij het individu iets doet of gaat doen, omdat hij het gevoel heeft dat hij door leeftijdsgenoten onder druk gezet, gedwongen of uitgedaagd wordt (Hermans en Beens, 2016, p. 7 uit Brown et al., 1986; Santor et al., 2000): 'Peer pressure' refers to the perceived encouragement by peers to behave in a particular way, while actually behaving in that way is referred to as conformity (Santor et al., 2000 in Verrier, Halton, en Robinson, 2020, p.20).

Er kunnen verschillende soorten groepsdruk onder jongeren worden ervaren: onbewuste, impliciete en expliciete druk. Bij (1) **onbewuste** groepsdruk wordt geen druk uitgeoefend in de vorm van woorden maar een persoon past zichzelf dan aan uit vrije wil (in taal, kleding, houding), omdat hij of zij geaccepteerd wil worden en graag positieve reacties uit de groep wil (Mugabe en de Vries, 2016). Wanneer er sprake is van (2) **impliciete** groepsdruk, ervaart iemand groepsdruk als een angst om tekort te schieten in de ogen van anderen (De Jong en Van Gemert, 2010). Het gaat dan om een onuitgesproken verwachting waarbij niet wordt bedreigd met bepaalde sancties als een persoon niet aan een bepaalde groepsnorm voldoet. Het draait dus eerder om een drang om door de groep geaccepteerd te worden en niet buiten de groep te willen vallen. Ondanks dat de groep dus verwachtingen niet uitspreekt, ervaart een persoon deze druk wel als groepsdruk. Het verschil tussen onbewuste en impliciete groepsdruk ligt respectievelijk in de nadruk 'ergens uit eigen wil bij willen horen' (onbewuste druk) en 'druk voelen om te moeten voldoen aan een bepaalde groepsnorm zonder dat de groep dat direct verbaal uit' (impliciet). Bij (3) **expliciete** groepsdruk worden daarentegen wel verwachtingen middels woorden/bedreigingen expliciet door de groep leeftijdsgenoten (peers) geuit. In bijlage 6 zijn drie voorbeeld cases uitgelicht die de drie vormen van groepsdruk illustreren in de context van het forensisch jeugdwerkveld. Deze drie vormen zijn van belang, omdat het uitmaakt of de druk van binnenuit of van buitenaf komt. Bij onbewuste groepsdruk is immers van belang dat een jongere zelf bewust wordt van deze mogelijke druk. Bij impliciete en expliciete groepsdruk is meer hulp van buitenaf nodig om groepsdruk tegen te gaan (De Jong en Van Gemert, 2010, p. 5ev).

Brechwald en Prinstein (2011) noemen drie mechanismen die ten aanzien van groepsdruk en 'peer influence' een rol spelen (1) jongeren evenaren veelal gedrag dat aan status gelinkt is, (2) jongeren evenaren vaak gedrag dat hoort bij een groep waar ze zelf bij willen horen, (3) jongeren evenaren gedrag dat bekrachtigd wordt door andere jongeren en (4) jongeren evenaren gedrag dat past bij een positief zelfbeeld. In het proefschrift van Pattiselanno (2016) dat is gebaseerd op data van 1309 jongeren tussen de 12 en 14 jaar, in de eerste of tweede klas van de middelbare school, wordt eveneens uitgegaan van algemene beweegredenen van jongeren om **geaccepteerd te worden en erbij te horen** (Pattiselanno, 2016, p.55). Zij stelt, mede op basis van literatuur dat dit onder andere bereikt kan worden door:

- Het verkrijgen van status (populariteit);
- Het ontvangen van affectie en goedkeuring of;
- Bevestiging in het gedrag dat men vertoont.

Deze drie subdoelen kunnen weer bereikt worden door gedrag te vertonen dat aantrekkelijk of gewenst/correct wordt gevonden door anderen (zie ook de studie van Brechwald en Prinstein, 2011, p. 170). De resultaten uit de studie van Pattiselanno (2016) wijzen uit dat status, gelijkheid en cohesie nauwelijks invloed hebben in de mate waarop gedrag wordt geïmiteerd. Beïnvloeding is daarmee dus algemener dan verwacht en komt in allerlei vriendengroepen voor. Het imiteren van *specifiek* delictgedrag (gericht op een bepaald delict type) lijkt wel weer doorslaggevend bij beïnvloedingsprocessen. *Algemeen* risicogedrag blijkt echter wel een invloed op selectieprocessen te hebben. Anders gezegd: jongeren selecteren hun vrienden dus op hun algehele gedrag, om vervolgens samen specifiek gedrag te vertonen (Pattiselanno, 2016).

4.2 Waarom jongeren conformeren aan positieve groepsinvloeden

Finley (2010) stelt – gebaseerd op de Social Identity Theory (Tajfel en Turner, 1979) – dat identiteit balanceren is tussen individueel actorschap en onderdeel van een groep zijn en dat dit een basisaspect is waardoor jongeren zich in meer of mindere mate aan een groep conformeren. In tegenstelling tot wat veel is onderzocht, kan groepsinvloed ook positief zijn (Pattiselanno, 2016; Costello en Hope, 2016; Barry en Wentzel, 2006; Choukas-Bradley, Giletta, Cohen en Prinstein, 2015). Uit de studie van Pattiselanno (2016) komt bijvoorbeeld naar voren dat jongeren in zogeheten 'egalitaire groepen' (groepen waarin weinig statusverschillen worden ervaren) - vooral als die alleen individuen bevatten van hetzelfde geslacht – agressiever maar **ook prosocialer** naar elkaar toe zijn.⁴⁶ Pattiselanno (2016) toonde aan dat beïnvloeding in gedrag ook betekent dat jongeren anderen nadoen die *niets* doen en dat om die reden groepsdruk ook een hoopvol perspectief biedt (Pattiselanno, 2016, p. 138).

Ook het werk van Costello en Hope (2016) is in dit kader relevant. Zij onderzochten bij studenten groepsdruk en ontdekten dat deze jongeren elkaar ook positief beïnvloedden: "*Our results show that positive peer influence is common, and that peers try to keep each other from engaging in a wide range of deviant behaviors and encourage each other toward positive and productive behavior. Their attempts are often successful, which means that the respondents in our sample have prevented hundreds, if not thousands, of deviant acts.*" (Costello en Hope, 2016, p. 79). Zij beschrijven op basis van 362 kwalitatieve beschrijvingen van studenten een achttal positieve mechanismen die een rol kunnen spelen bij de eigen keuze over te gaan tot positief gedrag in de interactie met andere peers: (1) Zich laten overhalen door anderen om iets goeds te doen ('coercive tactics') bleken het vaakst een rol te spelen. Andere mechanismen zijn: (2) geliefd willen zijn bij andere rolmodellen, (3) een uitnodiging krijgen tot positief/ gewenst gedrag, (4) het benadrukken van negatieve of juist positieve gevolgen van respectievelijk (on) gewenst gedrag (5) iets positiefs doen vanwege 'entertainment', (6) uit behoefte aan gezelschap/ samen iets te ondernemen, (7) slachtofferschap te voorkomen en (8) angst om status te verliezen (Costello en Hope, 2016, p. 46).

Alhoewel de studie van Costello en Hope (2016) vooral is gebaseerd op studentenpopulaties kunnen de mechanismen mogelijk betekenisvol zijn voor het forensisch jeugdwerkveld. Zo is bijvoorbeeld goed voor te stellen dat 'coercive tactics' (ad 1), geliefd willen zijn (ad 2) en statusverlies (ad 8) ook een betekenisvolle rol spelen voor jongeren die op zijn gegroeid in een straatcultuur en in een JJI verblijven (zie ook paragraaf 2.2.1).

Wat positieve groepsdruk nu vanuit het perspectief van empirisch onderzoek specifiek binnen het forensisch jeugdwerkveld betekent, is verder nog relatief weinig onderzocht. Er wordt wel meer aandacht aan besteed de afgelopen decennia (Boden et al. 2016; Lee en Thompson 2009; Osgood et al. 2013; Huefner et al., 2018). Hoorn, Dijk, Meuwese, Rieffe en Crone (2016) concluderen dat positieve feedback ook positief gedrag kan stimuleren: "*prosocial behavior increased after prosocial feedback and decreased after antisocial feedback. These findings support the idea that peer influence creates not only vulnerabilities, but also opportunities for healthy prosocial development and social*

⁴⁶ Dit is met elkaar te rijmen doordat jongeren agressiever gedrag naar anderen (buiten de groep) kunnen vertonen, maar dus wel weer pro sociaal zijn in hun onderlinge relaties (Pattiselanno, 2016).

adjustment learning." (Hoorn et al., 2016). Op basis van observaties van twaalf groepsessies met groepen 'highly risk youths' concluderen Dishion, Poulin en Burraston (2001) dat groepsuitsluiting te relateren was aan minder tabak gebruik en delictgedrag. Dit suggereert dat de kracht van de groep ook ten positieve kan werken zolang vanuit de groep afkeurend wordt gereageerd op deviant/delinquent gedrag. De Australische studie van Moore, McArthur en Death (2020) wees uit dat jongeren (10 – 21 jaar) naast negatieve relaties ook beschermende relaties (ten aanzien van pesten en geweld) ervaren tussen jongeren in residentiele settings. Onderzoek (Heufner et al, 2018) wijst zelfs uit dat *meer* positieve dan negatieve groepsinvloed in de residentiele setting te worden ervaren gebaseerd op incidentenrapportages van 886 jongeren (16 jaar gemiddeld). Steun (responsiviteit) bleek de negatieve groepsinvloeden te kunnen verminderen, maar dit bleek weer geen relatie te hebben met de *positieve* groepsinvloeden die leeftijdsgenoten op elkaar kunnen hebben: "*caregiver experience significantly reduced the impact of negative peer influence, but did not significantly augment positive peer influence.*" (Huefner, 2018). Dit wekt de suggestie dat **aandacht voor niet alleen negatieve maar ook positieve groepsinvloeden in een forensisch jeugdwerkveld nuttig is** (Huefner, Smith en Stevens, 2018; Huefner and Ringle 2012; Padilla-Walker en Bean 2009).

4.3 Waarom jongeren conformeren aan negatieve groepsdruk

Naast positieve invloed bestaat er ook negatieve invloed. De studie van Costello en Hope, gebaseerd op 281 kwalitatieve papers van studenten laat zien dat er een zevental verschillende '**negative influence mechanisms**' speelden (Costello en Hope, 2016, p. 23). Zo speelden (1) een uitnodiging krijgen tot grensoverschrijdend gedrag het vaakst een rol. Daarnaast gaven studenten ook aan dat (2) geliefd willen zijn bij andere rolmodellen, (3) door anderen te worden overgehaald om negatief gedrag te vertonen (coercive tactics), (4) de gevolgen van respectievelijk ongewenst gedrag weg/ of 'goed' praten, (5) wegens entertainment van anderen, (6) uit gezelschap samen iets te ondernemen of (7) angst om status te verliezen, een rol konden spelen bij hun eigen keuze over te gaan tot risicovol/ negatief gedrag (Costello en Zozula, 2018, p. 102ev). In de inleiding van dit rapport en paragraaf 2.2 zijn reeds enkele factoren besproken die voor een forensische jeugdpopulatie kan gelden (zelfbescherming, status, aanleren, zie het werk van Warr, 2002; Warren, Schoppelrey, Moberg, en McDonald, 2005; Bayer, Hjarmarsson, en Pozen, 2009 uit Bekken et al., 2016).

Een literatuurreview van Brechwald en Prinstein (2011) liet in dit kader zien dat jongeren eerder geneigd zijn gedrag te vertonen dat is 'goedgekeurd' door peers die status dragen. Dit betekent dat jongeren die status dragen in een forensische setting mogelijk een rol kunnen spelen in hoe een groepsproces en mogelijke groepsdruk wordt ervaren. Ook in het werk van Cohen en Prinstein (2006) komt de relatie tussen gedrag en leeftijdsgenoten met status naar voren. In dit kader is tevens het onderzoek van Goderie et al., (2004) relevant. Zij maakten op basis van interviews met onder meer jongeren uit drie verschillende JJI's, inzichtelijk dat de dynamiek tussen jongeren onderling vooral bepaald wordt door het gevoel 'het met elkaar te moeten doen' en dat het belangrijk is om 'erbij te horen in de groep'. Jongeren die geplaatst worden op een leefgroep, zijn gericht op het verwerven van een gunstige plek in de hiërarchie van de groep (status). Zij duiden dat niet de juridische titel van belang is, maar drie andere factoren in relatie tot status. Dat zijn **leeftijd, verblijfsduur en overwicht op anderen**: "*Stoer doen, je door niemand laten afschrikken, zijn medebepalend voor de acceptatie door de groep. Status wordt verkregen door leeftijd, de periode die men op de groep zit en het overwicht dat men op anderen heeft.*" (Goderie et al., 2004, p. 6). Reid en Maxson (2016) wijzen in dit kader bovendien op de invloed die bendes kunnen hebben op het leven in een justitiële instelling. **Lidmaatschap van een bende** lijkt op basis van die studie een belangrijke voorspeller voor wangedrag in een justitiële setting. Bendeleden lijken vaker betrokken bij gevechten dan jongeren die geen lid zijn van een bende. Ook wijst onderzoek uit dat jongeren die lid zijn van een bende sneller bereid zijn om fysiek in te grijpen als ze zien dat een vriend wordt bedreigd. Bendeleden lijken meer gericht op nabijheid en het opbouwen van vriendschappen dan jongeren die geen bendelid zijn. Costello en Zozula (2016) vonden echter, - in lijn met de in paragraaf 2.1.2 genoemde studie van Haufle en Wolter (2015) -, dat jongeren niet uit sociale overwegingen investeren in

relaties, maar dit doen zodat ze zelf vooral veilig zijn of kunnen bereiken wat ze willen door de juiste contacten.

4.4 (Minder) weerbaar tegen delictgedrag en groepsdruk

In de literatuur is reeds in de jaren tachtig benadrukt dat de veronderstelde negatieve invloed van leeftijdsgenoten soms overdreven is. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat jongeren (12 – 14 jaar) vrienden bleken *af te stoten* als zij begonnen met roken (Michel en West, 1996 in Ungar, 2000, p. 169). In dat kader kunnen negatieve gedragingen van andere leeftijdsgenoten dus ook een *positieve* identiteit bekrachtigen. Ook voor de forensische doelgroep ('high risk youth'⁴⁷ Ungar, 2004a) lijkt dit te gelden. De studie van Ungar (2000) is in dit licht zeer relevant. Hij beargumenteert op basis van kwalitatieve interviews met 41 'high riks youth' (13 – 18 jaar die in therapie hadden gezeten) dat groepsdruk zelfs een mythe is omdat andere jongeren(groepen) juist bijdragen aan identiteitsvorming (Ungar, 2000, p. 172). Daarbij zijn drie fasen in positieve identiteitsvorming te onderscheiden:

- *Fase 1: gevangen in 1 deviante identiteit* ('stuck with one selfdefinition'), veelal onder invloed van een negatief label (zie ook paragraaf 2.3). Er zijn in deze fase weinig alternatieve identiteiten waar jongeren iets in zien: delictgedrag kan in deze fase je enige 'talent' zijn.
- *Fase 2: de kameleon fase* waarin jongeren door interactie met (ook) andere jongeren uit andere contexten ook andere identiteitsalternatieven geadopteerd kan worden;
- *Fase 3: de acceptatiefase* ('This is who I am. Accept me') waarin jongeren in staat zijn een eigen alternatieve (niet deviante) identiteit te kunnen omarmen en te leven

De studie wijst uit dat jongeren niet alleen maar hulpeloze wezens zijn die onder 'groepsdruk' lijden, maar een groep ook gebruiken om juist het heft in eigen handen te nemen en juist hun persoonlijke kracht te vergroten. In dat kader fungeert de *peer group* dus als een positief publiek dat positieve (niet delinquent) identiteitsvorming ook juist kan stimuleren.

4.4.1 Weerbaar tegen de verleidingen van delictgedrag: beschermende factoren

In relatie tot gewelddadige jeugd zijn in 16 beschermende dynamische indicatoren onderscheiden in de zogeheten Structured Assessment of Protective Factors for violence risk – Youth Version (SAPROF-YV, De Vries Robbé, Geers, Stapel, Hilterman & de Vogel):⁴⁸

SAPROF - Youth Version items	
Veerkracht items	Motivationale items
1. Sociale competentie	5. Gerichtheid op de toekomst
2. Coping	6. Motivatie voor behandeling
3. Zelfcontrole	7. Houding tegenover afspraken en voorwaarden
4. Doorzettingsvermogen	8. Medicatie
	9. School / werk
	10. Vrijtijdsbesteding
Relationele items	Externe items
11. Ouders / verzorgers	14. Pedagogisch klimaat
12. Leeftijdgenoten	15. Hulpverlening
13. Andere ondersteunende relaties	16. Juridisch kader

⁴⁷ 'High risk youth' kenmerkt Ungar als jeugd afkomstig uit relatief lagere sociaaleconomische klassen in Canada. Voor hen is toegang tot (mentale) zorg niet vanzelfsprekend. Het hebben van criminele vrienden en (een) criminele ouder(s) classificeerde deze jongeren onder meer als vulnerable, dan wel resilient. Ungars werk is daarmee relevant, maar tegelijkertijd ook veel breder, omdat het niet enkel delinquentie als risicofactor bestudeert wanneer hij het over high risk jeugd heeft, maar tal van factoren zoals uithuisplaatsing, psychische stoornissen bij ouders en schooluitval (Ungar, 2004a, p.306).

⁴⁸ <https://irp-cdn.multiscreensite.com/f430bf1b/DESKTOP/pdf/flyer+saprof+-+youth+version+nederlands.pdf>

De gestructureerde beoordeling middels de SAPROF-YV draagt eraan bij dat er meer aandacht komt voor de sterke kanten van jongeren. De bevindingen uit pilot-onderzoeken ondersteunen de SAPROF-YV indicatoren bij zowel de klinische als de ambulante behandelpraktijk van jongeren in de forensische psychiatrie.

De SAPROF heeft op gewelddadige jeugd betrekking maar ook ten aanzien van niet gewelddadige of delinquenten zijn beschermende factoren geduid. Het betreft onderzoek naar personen (resisters) die *geen* criminele carrière hebben, maar *wel* verleidingen en/of druk (hebben) ervaren omdat ze in een criminele context zijn opgegroeid (Adjiembaks, 2018). Uit dat onderzoeksveld komt onder meer naar voren dat weerbaarheid tegen delictgedrag in een criminele context samenhangt met talentontwikkeling bij risicjongeren die nog niet een vergevorderde criminele carrière hadden ontwikkeld (Kooijmans, 2018) en dat twintig volwassen 'resisters' vooral betekenis toekenden aan een zestal bronnen van veerkracht die – vanaf de kindertijd - ervoor zorgden dat zij van het criminele pad afbleven (Adjiembaks, 2018).

Zo bleek het zogeheten **(1) delegaatsperspectief** betekenisvol voor de betrokken resisters: zij bleken in hun kindertijd *lering te trekken uit de gevolgen van het handelen van criminele actoren* uit hun sociale omgeving (door enerzijds gevoelde teleurstelling omtrent de verwachting van criminele ouders maar ook een *kosten-baten afweging* die zodoende van dichtbij zichtbaar en voelbaar werd en op die manier tegenwicht bood om verleidingen en druk van criminaliteit te weerstaan.

Ten tweede is ook het hebben van de **(2) stimulerende derde** die sociale steun verschaft belangrijk om een schoolcarrière vol te houden en dat zij die steun als rechtstreeks versterkend voor hun resistance to crime hebben ervaren. Het kan daarbij gaan om *actieve betrokkenheid bij school* (ouderlijke betrokkenheid). Resisters duiden bijvoorbeeld dat ouders actief meezochten naar een goede school en dat het halen van een diploma expliciet gestimuleerd werd door het thuisfront. Hiernaast kwam in de studie naar resistance to crime ook een *betekenisvol positief rolmodel en sociale uitsluiting door vrienden* voor: vrienden die dus een niet-criminele identiteit expliciet bekrachtigen (Adjiembaks, 2018, p.89).

Ten derde bleek ook **(3) moreel inzicht** - (verbeelde) schaamte naar de eigen sociale groep en het verkrijgen van een hoger inzicht in de zin van het leven - vooral vanaf de tienerjaren, de eigen morele rem ten aanzien van delictgedrag te versterken (Adjiembaks, 2018, p. 101). In deze bron van veerkracht is bovendien te beredeneren dat er een vorm van positieve groepsdruk in te herkennen is omdat men bang lijkt voor gezichtsverlies dat het meegaan in delictgedrag met zich meebrengt richting een betekenisvolle groep (vooral bij familie).

Als vierde bron van veerkracht kwam **(4) verandering van de omgeving** naar voren: vanaf de kindertijd werd deze bron expliciet benoemd, omdat de betrokken resisters ervoeren dat dit hun kans had vergroot om andere, pro-sociale relaties (pro-sociaal kapitaal) aan te gaan. Ook de ervaren druk waarmee men constant werd geconfronteerd kon op deze manier worden vermeden.

Ten vijfde bleek onder alle resisters de **(5) erkenning en waardering van anderen en het hebben van succeservaringen** relevant: dat anderen talenten erkenden, werd als een belangrijke bron van veerkracht in de verhalen van de betrokken resisters geduid.

Tot slot bleek, naast succeservaringen en erkenning krijgen van anderen, ook **(6) het nastreven van lange termijndoelen** reeds vanaf de kindertijd een van de belangrijkste bronnen van veerkracht bij het uitblijven van een criminele carrière wanneer men opgroeit in een criminele omgeving met verleidingen en/of druk.

Of deze zes bronnen ook voor de doelgroep jongeren in een forensische setting geldt is naar ons weten tot op heden (nog) niet getoetst, maar de bronnen kunnen wel specifiek samen met jongeren verkend worden om op die manier weerbaarheid tegen groepsdruk te verminderen vanuit hun eigen perspectief. Uit literatuur die betrekking heeft op een forensisch jeugdwerkveld komen (summier) - overlappend met de bronnen van veerkracht - factoren als *veerkracht, ondersteuning van ouders, de woonlocatie* en mate van beschikbare *nazorg*⁴⁹ naar voren als belangrijke zaken voor jongeren

⁴⁹ Harder (2011) verrichtte in dit kader een review om meer inzicht te krijgen in de uitkomsten van nazorg na vertrek uit een residentiële instelling. Op basis van de studies in de review (Biehal & Wade, 1996; Sinclair, Baker, Wilson, & Gibbs, 2005; Stein & Munro, 2008) geeft zij aan dat jongeren die de residentiële

om niet terug te vallen (Ten Brummelaar, 2011; Burns, Hoagwood en Mrazek, 1999; Lochman, 2017; Dishion, 2001). Warr (2002; 2005) duidt in relatie tot het stoppen met delictgedrag (desistance) eveneens het belang van ouders en ouderlijk toezicht (zoals de stimulerende derde als bron van veerkracht ook uitwees bij resisters). Hij stelt dat weerstand tegen groepsdruk versterkt kan worden door het potentiële verlies van erkenning door ouders bij jongeren die een goede band met hun ouders hebben: "*among adolescents with strong bonds to parents, the potential loss of parental approval may be sufficient to deter delinquency even when pressure from peers is strong*" (Warr, 2005; Warr, 2002, p. 111 uit Costello en Hope, 2016, p. 10). Martinez en Abrams (2013) concludeerden in het verlengde hiervan ten aanzien van desisters dat steun van familie cruciaal was en dat vrienden/ peers zowel steun in het stopproces boden maar ook verleiding boden ten aanzien van criminaliteit. Dit betekent dat ook voor jongeren binnen het forensisch jeugdwerkveld dat stoppen met delictgedrag en weerstand bieden tegen negatieve groepsdruk ook aandacht voor de bronnen van veerkracht vanuit hun sociale omgeving vraagt.

4.4.2 Vatbaar voor groepsdruk; aard van de relatie, gedrag, sekse, leeftijd, persoonlijkheidskenmerken

Naast bronnen van veerkracht zijn er een aantal factoren die relateren aan de mate van vatbaarheid voor groepsdruk/-invloeden. Dit staat ook wel bekend als 'susceptibility to peer pressure/ influence'.⁵⁰ "Juvenile offenders with the highest number of deviant peers in early adulthood are at risk for higher offending frequency, but only when they are highly susceptible to peer influence." (Wojciechowski, 2018, p. 322). Hoe lager de (susceptibility) vatbaarheid (en dus een hoge weerstand) des te lager de kans op beïnvloeding ten aanzien van delictgedrag (Miller, 2010, p. 473; Meldrum, Miller en Flexon, 2013; Wojciechowski, 2018,). Ook in het residentiële werkveld is het belang van weerstand tegen groepsdruk en invloed van leeftijdsgenoten geduid (Kepper, van Eijnden, Monshouwer en Vollebergh, 2014, p. 469).

Brechwald en Prinstein (2011) noemen een viertal variabelen ('moderators') van peer invloed: Allereerst **(1) karakteristieken van de jongere die beïnvloedt**. Dit is echter een onderbelicht veld in onderzoek. Enkel het hebben van een relatief hoge status (zoals eerder beschreven in paragraaf 2.2) lijkt betekenisvol onderzocht te zijn. Ook **(2) de aard van de relatie tussen beïnvloede jongere en beïnvloeder** speelt een rol: een affectieve, intieme en ondersteunende band tussen jongeren, lijkt vatbaarheid ten aanzien van de invloed van leeftijdsgenoten te vergroten. Delinquente jongeren lijken overigens wel meer tijd met delinquente vrienden door te brengen, maar daarbij weer niet te verschillen qua gevoel van onderlinge binding ('closeness') in vergelijking met niet-delinquente jongeren (Vásquez en Zimmerman, 2014). Daarbij is bovendien niet zozeer de wederkerigheid van vriendschap van belang, maar vooral de subjectieve beleving van die vriendschapsrelatie: "*over a 1-year interval, teens without any reciprocated friendships were more influenced by the actions of their self-reported friends than were teens who had reciprocated friendships (Aloise-Young, Graham, en Hansen, 1994). Therefore, there is compelling evidence to suggest that the subjective importance of a friendship exerts a strong influence on youths' psychosocial adjustment.*" (Poulin en Chan, 2010, p. 267). Ten derde **(3) de aard van het gedrag**. Het lijkt er in dit kader op dat vooral deviant en delinquent gedrag onderwerp van onderzoek is

jeugdzorg verlaten in 1 van 3 groepen vallen: (1) *those moving on*: heeft baat gehad bij de zorg en beschikt over voldoende veerkracht om de eisen die het leven aan hen stelt vaardig tegemoet te treden, (2) de *survivors*: deze groep ondervindt meer moeilijkheden bij en na het verlaten van de zorg. Deels door de steun van een sociaal netwerk kunnen ze zich toch redden en (3) de *strugglers*: zij ervaren tijdens en na het verlaten van de zorg veel moeilijkheden, mede door hun problematische opvoedingssituatie en onthechtingsproblematiek. Ze kennen emotionele en gedragsproblemen, die tot ver in hun volwassen jaren kunnen optreden (Boendermakers et al., 2013, p.19).

⁵⁰ In bijlage 9 zijn verschillende instrumenten opgenomen die weerspannen tegen groepsdruk meten zoals de Resistance to Peer Influence scale (Steinberg & Monahan, 2007). Deze is echter niet specifiek voor het forensisch jeugdwerkveld ontwikkeld. In dit licht is ook de PIRY in die bijlage geduid: speciaal om de interactie tussen meisjes te duiden. Publicatie van dat literatuur inzake dat meetinstrument is ten tijde van dit rapport nog niet officieel beschikbaar, maar in de reflectiesessie met professionals (mei 2020) is dit instrument wel besproken.

geweest. Veelal te denken aan alcohol gebruik, pesten en roken. Hiermee is de vergelijking qua gedraging bovendien onderzoeksafhankelijk en is er geen duidelijke uitspraak te geven ten aanzien van een verhoogde vatbaarheid voor invloed in relatie tot een bepaald type gedrag. Als vierde komt ook **(4) karakteristieken van de beïnvloede jongere** naar voren. In de literatuur wordt benadrukt dat weerbaarheid tegen groepsdruk **sekse** en **leeftijd** variabel is, maar dat ook **sekse** en **persoonlijkheidskenmerken** (zoals de mate van zelfregulatie) weerbaarheid tegen groepsinvloeden beïnvloedt (Brechwald en Prinstein, 2011; Kerr, Van Zalk en Stattin, 2012). We bespreken deze factoren achtereenvolgens omdat de literatuur daar meer op inzoomt.

Sekse is een van de karakteristieken van beïnvloede jongeren waarbij bijvoorbeeld uit onderzoek is gebleken dat ouderlijke inmenging bij alcoholgebruik van meisjes wel hun weerstand tegen groepsinvloeden versterkte, maar dat dit juist averechtse effecten teweegbracht bij jongens (uit Brechwald en Prinstein, 2011, p. 7). Aan de andere kant is de kans op criminaliteit, zowel bij jongens als bij meisjes, groter naarmate ze meer criminele vrienden hebben, maar dat effect lijkt in geval van delictgedrag, bij meisjes groter dan voor jongens (Van der Rakt en Weerman, 2005). Ander onderzoek spreekt dit weer tegen en duidt dat jongens en meisjes even vatbaar zijn (Leve en Chamberlain, 2005) of dat jongens weer meer vatbaar zijn. Zo wees de meta analyse van McCoy et al. (2019) uit dat onder iets minder dan de helft van de 26 bestudeerde onderzoeken jongens vatbaarder leken voor 'peer pressure' in relatie tot delictgedrag maar geen genderspecifieke uitkomsten onderbouwd konden worden (McCoy et al. 2019, p. 63). Het is dus op basis van de literatuur niet eenduidig in hoeverre sekse, overall bezien, nu daadwerkelijk een betekenisvolle rol speelt in de mate van (weerbaarheid tegen) groepsdruk.

Qua **leeftijd** komt uit onderzoek naar voren dat er verschillen zijn in de mate waarin jongeren weerstand tegen groepsdruk ervaren en dat dit verschilt per leeftijdsfase (Steinberg en Monahan, 2007; Paus, 2008). Zo is bij tienjarigen met behulp van 'magnetic resonance imaging' verschil gevonden tussen kinderen met "high and low resistance to peer influence". Kinderen met hoge mate van weerstand tegen groepsdruk vertoonden meer gecoördineerde hersenactiviteit die besluitvorming beïnvloed ('highly coordinated brain activity in neural systems underlying perception of action and decision making') (Grosbras et al., 2007). De studie van Nelis en Sark (2010) wijst uit dat de sociaal emotionele ontwikkeling van jongeren in de leeftijd van 10 – 16 jaar steeds meer onder invloed raakt van leeftijdsgenoten en minder onder die van ouders (Nelis en Sark, 2010).⁵¹ Prinstein en Brechwald (2011) toonden aan dat de invloed van peers afnam gedurende de vroege (10 – 14 jaar) tot aan midden adolescentie (15 – 17 jaar) en de neiging erbij te horen ten aanzien van roken en drinken toenam (Prinstein en Brechwald, 2011, p. 1167). Steinberg en Monahan (2007) ontwikkelden de 'Resistance to Peer influence scale' (bijlage 9), waaruit naar voren kwam dat in de periode (midden-adolescentie) *tussen de 14 en 18 jaar weerstand tegen groepsdruk het grootst is in tegenstelling tot de fase ervoor en erna (vroege en late adolescentie): "resistance to peer influences increases linearly between ages 14 and 18. In contrast, there is little evidence for growth in this capacity between ages 10 and 14 or between 18 and 30. Middle adolescence is an especially significant period for the development of the capacity to stand up for what one believes and resist the pressures of one's peers to do otherwise."* (Steinberg en Monahan 2007; Sumter et al., 2009).

⁵¹ Ook het verschil tussen selectie en socialisatie relateert aan de leeftijdsfase: "Whereas we find evidence that antisocial individuals choose to affiliate with deviant peers, and that affiliating with deviant peers is associated with an individual's own delinquency, these complementary processes of selection and socialization operate in different developmental periods. In middle adolescence, both selection and socialization serve to make peers similar in antisocial behavior, but from ages 16 to 20 years, only socialization appears to be important. After age 20, the impact of peers on antisocial behavior disappears as individuals become increasingly resistant to peer influence, suggesting that the process of desistance from antisocial behavior may be tied to normative changes in peer relations that occur as individuals mature socially and emotionally." (Monahan, Steinberg, & Cauffman, 2009, p. 1520).

Ten derde zijn ook **persoonlijkheidskenmerken** van invloed op weerbaarheid ten aanzien van groepsdruk. *Vooral de mate van zelfcontrole* lijkt hierbij van belang.⁵² Meldrum et al. (2013) concluderen dat *een hoge mate van zelfcontrole* de mate van vatbaarheid voor groepsdruk ten aanzien van delictgedrag van jongeren vermindert (Meldrum, Miller en Flexon, 2013). De studie van Adjiembaks (2018) wees - naast de zojuist besproken bronnen van veerkracht - bovendien uit dat zelfcontrole in de zin van de mate van *zelfgevoel*⁵³ een rol speelde bij het weerstaan van verleidingen en druk ten aanzien van delictgedrag (Adjiembaks, 2018). Daarnaast blijkt uit onderzoek dat het *vergroten* van zelfcontrole bij adolescenten ook werkzaam kan zijn in het verminderen van de vatbaarheid voor *online* groepsdruk (Huijsmans, Nivette, Eisner en Ribeaud, 2019). De studie van Higgins et al. (2012, p. 412) toonde aan dat lage zelfcontrole (specifiek in relatie tot digitale piraterij) betekenisvol was (Higgins et al. 2006). Allan, Porter en McFarland (2006) stelden bovendien dat vatbaarheid voor invloed van leeftijdsgenoten een resultaat is van de ervaren *autonomie* van een jongere. Hoe hoger de mate van autonomie, hoe minder vatbaar voor invloed van anderen. Dit ondersteunt het belang van het versterken van autonomie in een forensische jeugdcontext zoals ook in de zelfdeterminatie theorie wordt benadrukt (zie paragraaf 2.1.1) en betekent dat het dus *ook* vanuit het perspectief van weerbaarheid tegen groepsdruk relevantie draagt.

4.4.3 Waarom LVB jongeren gevoeliger zijn voor groepsdruk

Onderzoek laat zien dat jongeren met een lichte verstandelijke beperking (LVB) vaker in aanraking komen met de politie (Richards en Ellem, 2018). Daarmee is ook verklaarbaar waarom zij oververtegenwoordigd⁵⁴ zijn in justitiële jeugdinrichtingen (Kaal, 2017; Kaal en De Jong, 2018; Wagemaker, Bexkens, Dekkers, Salemink en Huizenga, 2019). Segeren, Fassaert, Kea, de Wit en Popma (2018) maken inzichtelijk dat jongeren met een licht verstandelijke beperking zeer gevoelig zijn voor groepsdruk en beschikken over beperkte sociale en relationele vaardigheden (Stautz en Cooper, 2013). Ook Bexkens et al. (2018) vonden in hun onderzoek naar risicovol gedrag van jongeren met en zonder licht verstandelijke beperking dat jongeren met LVB meer geneigd zijn risicovol gedrag te vertonen onder invloed van leeftijdgenoten. Zij lijken zich veilig te voelen in de context van de groep om risico's te nemen.

De studie van Wagemaker et al. (2019) beschrijven drie mogelijke oorzaken voor de gevoeligheid voor groepsdruk onder LVB-jongeren. Allereerst kan het zo zijn dat LVB-jongeren een relatief **lage inhibitie** hebben en dus moeite hebben met het onderdrukken van impulsen. Jongeren met een LVB hebben namelijk tekorten in hun inhibitie (Bexkens et al., 2014). Dit kan ertoe leiden dat zij minder weerstand kunnen bieden tegen groepsdruk dan jongeren zonder een LVB. Als tweede mogelijke oorzaak noemen de onderzoekers de zogeheten **Theory of Mind**: "het kunnen toeschrijven van een mentale staat (bijvoorbeeld een intentie of emotie) aan onszelf en anderen, waardoor voorspellingen gemaakt kunnen worden over gedrag" (Wimmer en Perner, 1983). Jongeren met een LVB hebben beperkingen in hun Theory of Mind (Baglio et al., 2016). Hierdoor kunnen zij intenties van leeftijdgenoten missen of verkeerd inschatten en vervolgens worden aangezet om risicovolle acties uit te voeren (Greenspan et al., 2011; Wagemaker, et al., p. 34). Als derde mogelijke oorzaak voor verhoogde gevoeligheid voor groepsdruk speelt **de sociale interpretatiebias**. Dit betreft de mate van neiging om ambigue sociale situaties te interpreteren als afwijzing (Miers et al., 2008). Een dergelijke interpretatiebias hangt samen met sociale angst bij jongeren met een LVB (Houtkamp et al., 2017). Door deze interpretatiebias zullen jongeren met een LVB mogelijk eerder ingaan op risicoaanmoediging van leeftijdgenoten, omdat ze bang zijn te worden afgewezen. Jongeren met een LVB komen, mede door de gevoeligheid voor groepsdruk, vaker in aanraking met de politie (Richards en Ellem, 2018).

⁵² Ook 'impulsiviteit' wordt in dit kader genoemd: "the results of longitudinal negative binomial analyses indicate that normative influence by deviant peers has a stronger effect on delinquency for adolescents with low impulsivity than it does for individuals with high impulsivity." (Thomas & McGloin, 2013, p. 435).

⁵³ Dit is een subschaal van zelfcontrole die middels een vragenlijst, ingevuld door de betrokken resisters, naar voren kwam. Het indiceert de mate waarin een persoon dichtbij zichzelf kan blijven in lastige situaties.

⁵⁴ Precieze cijfers over het aandeel van LVB'ers in JJI's zijn niet voorhanden, schattingen lopen uiteen van 35 tot 45 procent (Kaal, 2010).

Dit sluit aan bij de bevindingen van Wagemaker et al. (2020) op basis van een onderzoek naar invloeden op het vertonen van risicovol gedrag door jongeren, waaruit naar voren komt dat met name jongens met een licht verstandelijke beperking gevoelig zijn voor negatieve druk vanuit de groep en angst voor sociale uitsluiting. Overigens geldt voor alle jongeren die Wagemaker et al. (2020) onderzochten dat zij meer geneigd zijn risicovol gedrag te vertonen wanneer andere jongeren negatieve druk uitoefenen (bv. je bent een watje als je niet meedoet). Dreigende sociale uitsluiting lijkt daarmee een belangrijke factor in de keuzes die jongeren maken om bepaald gedrag wel of niet te vertonen. Jongeren met een licht verstandelijke beperking zijn hier gevoeliger voor dan leeftijdgenoten zonder LVB.

Bexkens et al. (2018) benadrukken dan ook dat het belangrijk is om in de begeleiding van jongeren met een LVB hen te ondersteunen in het omgaan met groepsdruk. Dit is een van de belangrijke uitgangspunten van YOUTURN (Buysse et al., 2019) en sluit bovendien aan bij de bevindingen van Van der Helm et al. (2018) en De Decker et al. (2018). Costello en Zozulla (2016) benadrukken dat het helpt om jongeren inzicht te geven in het feit dat de ander hen wil betrekken bij hun daden vanuit eigenbelang wanneer jongeren sterk beïnvloed worden door groepsgenoten. Dit kan jongeren ondersteunen in het leren omgaan met sociale druk van leeftijdgenoten.

In relatie tot weerstand tegen groepsdruk en delictgedrag komt in ieder geval naar voren dat de besproken factoren belangrijk zijn voor de jongeren waarmee professionals werken in het forensisch jeugdwerkveld. Die jongeren bevinden zich immers over het algemeen in een leeftijdsgroep waarin ze erg gevoelig zijn voor hun invloeden van leeftijdsgenoten. Ook zijn de besproken persoonlijkheidskenmerken (lage zelfcontrole, (verminderd) gevoel van autonomie, LVB) veelal aanwezig in een forensisch jeugdwerkveld. Juist het samenplaatsen van jongeren met deze kenmerken kan in dit licht bovendien negatieve bijwerkingen hebben, zoals eerder ook in het werk van Pritikin (2008) en Dishion (1999; 2001) gesteld (zie ook paragraaf 2.1.2). Het versterken van zelfcontrole, gevoelens van autonomie en het leren van pro-sociaal gedrag kan in dit licht betekenisvol zijn om (LVB) jongeren te ondersteunen in zijn/haar ontwikkeling en hun weerbaarheid tegen groepsdruk te versterken.

4.5 De invloed van social media

Met de opkomst van sociale media is het netwerk van adolescenten enorm verbreed. Jongeren maken gebruik van WhatsApp, Instagram, Snapchat, Facebook, TikTok, etc. om met hun leeftijdgenoten te kunnen communiceren (Crone en Konijn, 2018; Van der Veer, Boekee, en Hoekstra, 2020). Het opvoeden van een kind vond voorheen vooral plaats binnen drie milieus: het **gezin, de school en de wereld daarbuiten**. In het derde milieu heeft zich een factor losgemaakt die een eigen status verdient, omdat de vormende invloed ervan groot is: social media. Er wordt ook wel gesproken over een vierde milieu: **het virtuele milieu** (Delfos, 2006a in Delfos en Wilma Meere, 2007, p.1). Volgens de laatste peiling van het Nationale Social Media Onderzoek 2020 spenderen we gemiddeld dagelijks 98 minuten op sociale media, oplopend naar 143 minuten voor jongeren van 15 t/m 19 jaar (Van der Veer, Boekee, en Hoekstra, 2020).

Sociale media kent een aantal voordelen. De beperkingen van face-to-face contact kent het internet niet. Online interactie is vrijwel altijd mogelijk; waar, wanneer en met wie je maar wilt (McCuddy, 2018; McCuddy en Vogel, 2015; Warr, 2002). Hierdoor ontstaat een nieuwe virtuele vriendengroep. Jongeren kunnen online contact houden met hun bestaande vrienden, maar er kunnen ook nieuwe virtuele connecties ontstaan. Hoewel vroeger banden werden afgesneden bij een verhuizing, verandering van school of werk, blijven adolescenten langer met elkaar in contact door online mogelijkheden (Cummings et al., 2006). Aannemelijk is dat dit ook geldt voor contacten die worden opgedaan binnen het forensisch jeugdwerkveld. Tijd doorbrengen met online leeftijdgenoten draagt tevens bij aan het ontwikkelen van een eigen identiteit, sociale competenties en empathie doordat jongeren zich sociaal en psychologisch met anderen kunnen identificeren (Warr, 2002). Uit onderzoek komt bovendien naar voren dat de participatie van jongeren met een licht verstandelijke beperking (LVB) verbreed wordt omdat hun sociale cirkel wordt uitgebreid wanneer ze toegang hebben tot internet (Borgström, Daneback en Molin, 2019). Het blijkt dat de online feedback van leeftijdgenoten

de jongeren een prosociale richting op kan sturen (Crone en Konijn, 2018). Adolescenten zijn immers niet slechts passieve ontvangers van een onlinewereld, maar dragen actief bij aan online content, waarbij adolescenten elkaar dus ook kunnen helpen, inspireren en van elkaar kunnen leren (Velliaris, Willis en Breen, 2015).

Echter, er kleven ook nadelen aan het gebruik van sociale media. Het creëert namelijk tegelijkertijd nieuwe mogelijkheden voor het plegen van (zowel online als offline) delicten. Vooral ten aanzien van online interacties speelt dit, te meer omdat de interactie - meer dan in real life - tussen adolescenten vaak ongestructureerd en zonder de supervisie van volwassenen plaatsvindt (Weerman, 2019).

4.5.1 Social media en delictgedrag

De invloed van sociale media op delinquent gedrag kan middels twee kanalen plaatsvinden; ofwel via blootstelling aan crimineel georiënteerde online content, zoals foto's van feestende en drinkende leeftijdgenoten (Huang et.al., 2014), het posten van (drill)raps en andere uitingen van geweld en criminaliteit (Weerman, 2019; Lauger en Densley 2018), ofwel via directe online sociale interacties tussen leeftijdgenoten, gericht op het plannen en organiseren van delinquente activiteiten. In beide gevallen zijn er studies die de relatie tussen deze online communicatie en het risicogedrag van de adolescenten zelf onderschrijven (bijv. Bunders, 2016; Huang et al., 2014; McCuddy en Vogel, 2015a; 2015b; Meldrum en Clark, 2015, Weerman, 2019). In dit licht is sociale media ook wel omschreven als een krachtenveld voor geweld: 'a vector for youth violence' (Patton et al., 2014).

Onderzoeken rondom het gebruik van sociale media en delinquentie hebben zich tot nu toe voornamelijk gericht op cybercriminaliteit en cyberslachtofferschap (Holt en Bossler, 2014; Weerman, 2019), hoewel er ook steeds meer aandacht is voor de relatie tussen sociale media en traditionele delicten (bijv. Bunders, 2016; Meldrum en Clark, 2015; Weerman, Bernasco, Bruinsma en Pauwels, 2015). Tegenwoordig is bijvoorbeeld het dragen van een steekwapen en de relatie met *drillrap* video's een fenomeen dat meer bekendheid heeft gekregen. In een groot deel van deze video's wordt onder meer geweld en het dragen van steekwapens als 'normaal' opgevat. Onderzoek naar de onderliggende dynamieken staat echter nog in de kinderschoenen.⁵⁵

Het onderzoek van Moors, Rovers en Bouman (2019) gaat over de invloed van media-uitingen op het delict gedrag van plegers van high impact crimes (overvallers, straatrovers, inbrekers etc). Zij hebben daartoe jongeren (met name jongens) uit het forensische jeugdwerkveld gesproken (onder meer 85 HIC plegers in JJI's en 80 jongens in gesloten zorginstellingen). Alhoewel een relatief klein deel van de jongeren in zelfrapportages aangeeft dat social media hen beïnvloeden, wordt uit het onderzoek helder dat aan criminaliteit gerelateerde mediacontent sterkere reacties oproept als de prikkels sterker zijn (heftige situaties), als bekenden in beeld zijn en/of als de content betrekking heeft op iets waar men bekend mee is (bijvoorbeeld rappers, locaties). Ook het delen van misdaad content kwam relatief meer voor bij jongens met een forensisch serieuzer profiel. Hiernaast bleek onder meer dat misdaad content als 'normaal' werd opgevat, politie 'gedist' werd om 'street credibility' te tonen en social media ook wel als een uithangbord fungeert voor eigen delictgedrag maar dat (oudere jongens) zich daarbij meer bewuster zijn van de risico's (Moors, Rovers, en Bouwman, 2019, p. 91ev).

In het onderzoeksrapport van Ketelaars, Van Zeeland en Brulot (2018) wordt besproken hoe cyberpesten invloed heeft op de levensfase van jongeren in de leeftijdscategorie van 12 tot en met 17 jaar oud en voor een groot deel is ontstaan door groepsdruk. In relatie tot delinquent gedrag en sociale media is - voor zover bij ons bekend - geen onderzoek gedaan naar de verschillen tussen jongens en meisjes. Irwin-Rogers en Pinkney (2017) vinden wel een duidelijk verschil in perceptie tussen jongens en meisjes en online gang muziekvideo's. Ten aanzien van de percepties van geweld onder een populatie van 38 jongens en meisjes die in 'reform school' in Finland verbleven, vonden

⁵⁵ De Erasmus universiteit voert ten tijde van dit rapport een onderzoek uit naar dit fenomeen (zie ook: <https://www.eur.nl/nieuws/erasmus-school-law-doet-onderzoek-naar-drillrap-en-messengeweld-de-stad-rotterdam>).

Honkatukia et al. (2007) overigens hetzelfde soort effect (Honkatukia, Nyqvist en Pösö, 2007). Hermans en Been (2016) onderzochten de vraag: 'Is er een verband tussen het gebruik van sociale media en het ervaren van groepsdruk bij jongeren in de leeftijd van 15 tot en met 18 jaar?'. Zij concludeerden dat het met betrekking tot de invloed van leeftijdsgenoten, niet uitmaakt *hoeveel* jongeren gebruik maken van sociale media. Ook ten aanzien van geslacht konden bovendien geen harde conclusies worden getrokken (Hermans en Been, 2016, p. 10). Kanttekening hierbij is overigens dat dit onderzoek *niet* specifiek gericht was op delictgedrag.

4.5.2 Social media als 'performance'

Van den Broek (2013) heeft onderzoek gedaan naar de online (virtuele straat) 'performance' van jongeren. Hij betoogt dat de online context alleen al relevant is omdat deze setting met name zicht geeft op hoe jongeren *gezien willen worden*. Net zoals het voor jongeren binnen de straatcultuur (zie paragraaf 2.2.1) onder invloed van sociale media steeds moeilijker wordt de echtheid van elkaars 'performance' te beoordelen, is het tegelijkertijd voor professionals en onderzoekers niet mogelijk geheel na te gaan in hoeverre de online content die jongeren plaatsen ook daadwerkelijk henzelf toebehoren. Denk bijvoorbeeld aan hoeveelheden drugs en wapens (foto's) die getoond worden maar waarvan zowel de 'echtheid' als het daadwerkelijke eigenaarschap lastig direct te duiden is (Van den Broek, 2013).⁵⁶ Goffmanns (1959) 'impression management' lijkt zich in dit kader dus ook online voor te doen (Peterson and Densley, 2017b in Densley 2020, p. 308). Dit kwam ook in het onderzoek van Moors et al (2019) onder jongeren in een forensische setting naar voren: "*Hoewel de meeste respondenten zich bewust zijn van de risico's en daar ook best goed op letten, gaan ze toch ver met een bepaalde mate van self exposing op sociale media om hun status en street credibility te markeren, te bevestigen, of te bevorderen.*" (Moors et al, 2019, p. 75). In het kader van het bendewezen wijst onderzoek bovendien uit dat sociale media ten aanzien van bende lidmaatschap niet alleen een functie als verbindingsmiddel met andere gangmembers draagt, maar ook als middel wordt ingezet om niet als groepslid 'vergeten' te worden, ook als men in detentie zit (Storrod en Densley, 2017 in Densley, 2020, p. 307).

In de Nederlandse gesloten forensische context is social media gebruik veelal beperkt of verboden. Vooral in open inrichtingen kunnen dergelijke mechanismen echter wel spelen. Het internet kan bovendien inspelen op kwetsbare jongeren die ervaren dat zij in de offline wereld niet genoeg erkenning krijgen: "*The internet can turn nobody into somebody very quickly. For people who may already feel that the world ignores them or fails to see them as they wish "to be seen"*" (Yar, 2012). Onderzoek wijst bovendien uit dat sociale media dat door relatief meer 'likes' gekenmerkt wordt, bij jongeren hersenactiviteit stimuleert waardoor de jongeren zelf ook eerder 'likes' geven. Dezelfde studie wijst uit dat ten aanzien van afbeeldingen op sociale media waar *risicogedrag* wordt geduid, de 'like' invloed blijkt te hebben. Hoe meer 'likes', hoe meer hersenactiviteit gestimuleerd wordt bij jongeren (Sherman, Greenfield, Hernandez en Dapretto, 2018).

Op welke manier sociale media de socialisatieprocessen van jongeren nu *precies* beïnvloeden is voornamelijk onduidelijk (Meldrum en Clark, 2015). In principe kan men verwachten dat dit als een verlengde van de offline sociale wereld werkt en dat traditionele criminologische theorieën te vertalen zijn naar de online sociale context, maar de werkelijkheid lijkt gecompliceerder en dient nader te worden onderzocht (Weerman, 2019). De onlinewereld kent bijvoorbeeld een aantal unieke eigenschappen, zoals de mogelijkheid om anoniem te blijven en kent geen beperkingen van fysieke afstand (Yar en Steinmetz, 2019). Het is aannemelijk dat online socialisatieprocessen via dezelfde maar ook complexere andere wegen invloed hebben op het delinquente gedrag van jongeren.

⁵⁶ Met enige voorzichtigheid betoogt Van den Broek (2013) tevens "dat de echtheid van hun performances ook niet direct van belang is. Het feit dat het binnen de specifieke setting waarbinnen deze jongeren zich begeven klaarblijkelijk statusverhogend werkt je op deze manier te profileren, is namelijk op zichzelf al reuze interessant. Bovendien geldt dat doordat jongeren in real life navolging moeten geven aan de straatidentiteit die ze online construeren, de virtuele 'straat' verwordt tot een werkelijkheid op zich." (Van den Broek, Zie ook: <http://www.crimeur.nl/speentjes-aan-het-uitkoken-normaal-is-het-lei/>)

Alhoewel het gebruik van sociale media in een gesloten forensisch jeugdwerkveld veelal verboden is, is de invloed van social media vooral in de transitie van gesloten naar 'open'/ buiten toe voor professionals en jongeren relevant. Tegen deze achtergrond is het van belang dus vooral te investeren in en onderzoek te doen naar het **omgaan met online groepsdruk tijdens maar ook na die transitie momenten**. Online komen jongeren tegenwoordig immers veelal weer in contact met 'oude' vertrouwde (online) contacten en vriendengroepen. Het is van belang dat ouders maar ook professionals de invloed van online sociale interacties dus niet onderschatten, maar serieus nemen en een plek geven in de dialoog met jongeren (De Groot, 2020). Het is dan ook belangrijk dat professionals die met jonge mensen werken zich bijscholen rondom sociale media en training ontvangen over de risico's en mogelijkheden voor adolescenten (Irwin-Rogers en Pinkney, 2017).

5. Methodieken

Ondanks het feit dat het onderwerp groepsdynamiek en groepsdruk in meerdere bronnen wordt genoemd als invloedrijke factor in het forensisch jeugdwerkveld, zijn er **geen** interventies bekend die specifiek gericht zijn op het ontwikkelen van (weerbaarheid tegen negatieve) groepsdruk en het stimuleren van een positieve groepsdynamiek in het forensisch jeugdwerkveld (Richtlijn Residentiële Zorg, 2015, reflectiesessie 13 mei 2020).⁵⁷ Wel is omgaan met groepsdruk en het beïnvloeden van groepsdynamiek in sommige gevallen een onderdeel van een *brede* interventie of methodiek die wordt ingezet richting jongeren. We bespreken tegen deze achtergrond achtereenvolgens een aantal methodieken.

5.1 TIP en TOPS bijeenkomsten

TOPs⁵⁸ bijeenkomsten (voorheen EQUIP)⁵⁹ die in forensische jeugdinrichtingen worden verzorgd door een groepsleider en een leerkracht, die daarvoor getraind zijn. Wekelijks zijn er twee TOP bijeenkomsten, die in de eerste tien weken van het verblijf vooral gericht zijn op het aanleren van basale vaardigheden. Een meer ervaren jongere zal een nieuweling wegwijs maken in de afspraken die gelden binnen de groep. Elke bijeenkomst start met een rondje denkfouten en 'probleemnamen'. Jongeren geven aan wat hun recente ervaring is met onder meer denkfouten en illustreren dat met voorbeelden. Na een korte terugblik op de vorige bijeenkomst, wordt de stof van de huidige bijeenkomst behandeld. Elke bijeenkomst stelt een onderwerp centraal. Er zijn drie soorten onderwerpen: **1) Omgaan met kwaadheid 2) Sociale vaardigheden en 3) Morele keuzesituaties.**

Per week is er tevens één TIP bijeenkomst, waarin **positieve beïnvloeding door groepsgenoten** centraal staat. De Tipbijeenkomst duurt één uur. Zorg voor elkaar en hulp aan elkaar staat centraal. De bijeenkomsten hebben een vast stramien: 1) Introductie 2) Situaties/problemen inbrengen (aan de hand van het zelfevaluatieformulier) 3) Vaststellen wie er aan de beurt is 4) Situatie met elkaar uitdiepen 5) Denkfouten en probleemanalyse 6) Tips en stappenplan 7) Samenvatting (Geenen, 2014, p. 47). De erkenning van EQUIP is overigens inmiddels verlopen (website NJI, juli 2020).

De TIP en TOPS bijeenkomsten lijken **veelbelovend** ten aanzien van het creëren van een positieve groepsdynamiek. Onderzoek onder 49 jongens in justitiële jeugdinrichtingen wees onder meer uit dat de training voor medewerkers veelbelovend was pedagogische medewerkers, (TOP-PM: TOP Pedagogical Group Workers) was omdat het hen bewust maakte van hun invloed op het leefklimaat en groepsdynamiek (Van der Helm, Boekee, en Seib, 2011). De-escalatie medewerkers bleken daarbij bovendien een positieve rol te spelen (Jansen et al., 2014 in Heynen, 2017 p, 123). In paragraaf 5.10 komen we hierop terug.

⁵⁷ "Partly due to limited rigorous research on processes in group interventions. Similar to intervention research in general (Henry et al. 1993), one of the most neglected areas in group intervention research has been that of therapist effects on groups (Chapman et al., 2010)." Lochman et al., 2017, p. 1272.

⁵⁸ TOPs is een erkende interventie die niet specifiek gericht is op het omgaan met groepsdruk, maar wel gestoeld is op het creëren van een positieve groeps cultuur. Zie voor meer info: <https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Erkende-interventies/Tops!-hulpverleningsvariant>

⁵⁹ EQUIP is een groep therapeutisch programma, dat is ontwikkeld in de Verenigde Staten (Gibbs, 1996) en is bewerkt voor de Nederlandse context. The effectiviteit van EQUIP is op basis van een meta-analyse aangetoond (Van Stam et al., 2014). De methode Equip is vervangen door Tops! De essentie van Equip is gehandhaafd (trainingen en TIP bijeenkomsten). De nadruk ligt minder op wat niet goed is: naast denkfouten is er ook aandacht voor TOP gedachten, de helpende gedachten. Doen en ervaren (oefenen met een rollenspel) krijgt een groter accent dan praten. Voor trainers is tevens extra materiaal beschikbaar voor het trainen van LVB-jongeren en voor het organiseren van ouderbijeenkomsten. Tops! Wordt vanaf medio 2014 in alle kortverblijfgroepen gegeven. In de langverblijfgroepen is een overstap gemaakt naar 'Get Smart', dat bestaat uit verschillende programma's zoals 'C(r)ash' (vaardigheden met betrekking tot omgaan met geld), 'Werknemersvaardigheden' en 'Let's talk about seks'. (Geenen, 2014, p. 48).

5.2 Compass

Interventies die zich richten op het versterken van weerbaarheid ten opzichte van specifiek *online* groepsdruk en groepsdynamische processen ten aanzien van delictgedrag zijn in deze literatuurstudie niet gevonden. Het is aannemelijk dat een aantal werkzame elementen die worden ingezet in traditionele groepsdynamische processen in een forensisch jeugdwerkveld, maar ook anti-pestprogramma's tegen cyberpesten uitkomst kunnen bieden in het verbeteren van de online groepsdynamiek en het vergroten van de eigen weerbaarheid. De tool Compass is ontwikkeld vanuit het perspectief van jeugdzorg en is wellicht interessant voor het forensisch domein. Het wordt ontwikkeld door **Garage2020⁶⁰ om de weerbaarheid van jongeren online** te vergroten. Garage2020 is een netwerk van werkplaatsen om vraagstukken binnen de jeugdhulp vanuit een andere invalshoek te bekijken. Compass biedt een antwoord op (identiteit)vragen door de kracht van sociale media te benutten om specifiek de online weerbaarheid van jongeren (14 – 23 jaar) te vergroten. Het is een platform waar jongeren een '**persoonlijk kompas**' voor hun leven bouwen. Door spelletjes te spelen met elkaar waarin ze vragen over elkaar beantwoorden, ontdekken ze wie ze zijn en wat echt belangrijk voor hen is. Hierdoor ontstaan hechtere banden tussen vrienden en klasgenoten én krijgen jongeren meer inzicht in hun eigen identiteit. De toepassing ervan is nog niet mogelijk (de tool wordt nog ontwikkeld ten tijde van dit schrijven), maar het biedt mogelijkheden om sociale media in te zetten als tool ter versterking van weerbaarheid van jongeren (mede in relatie tot groepsdruk wellicht) als het op een juiste manier ingebed wordt.

5.3 Stevige wortels, sterke vleugels

In het boek 'Stevige wortels, sterke vleugels: Werken met jongeren rond zelfbeeld, motivatie, grenzen, rust, krachten en verantwoordelijkheid' (De Wree, Vandenberghe en Ceunen, 2018) staan verschillende methoden/interventies beschreven die professionals kunnen toepassen ten aanzien van een groep jongeren. Deze methoden/interventies zijn opgedeeld naar verschillende domeinen: interventies die betrekking hebben op (1) het zelfbeeld van jongeren, (2) de motivatie van jongeren, (3) rust en (4) grenzen stellen. Vooral laatstgenoemde lijkt aan te sluiten bij de focus van deze literatuurstudie.

Interventies binnen het domein 'grenzen stellen' zijn onder meer de volgende⁶¹:

- **'In de cirkel, over mijn grens'**: hierbij tekent de groepsleider cirkels op de grond voor elke jongere waarna een aantal stellingen worden opgelezen. Als de stelling 'over je grens' gaat, stappen jongeren erin. Gaat de stelling niet over je grens, dan blijven jongeren eruit. De stellingen die worden genoemd zijn: bijvoorbeeld 'iemand legt met opzet je haar in de war tot aan 'iemand beschuldigt je van iets dat je niet hebt gedaan' (De Wree, Vandenberghe en Ceunen, 2018, p. 108). De stellingen kunnen ook naar eigen invulling vorm krijgen. Deze oefening kan bijdragen aan het zicht krijgen op elkaars grenzen, het expliciet duiden kan bijdragen aan begrip voor elkaar en het tijdig ingrijpen als groepsleiding wanneer het uit de hand dreigt te lopen;
- **'In de cirkel: dit gevoel kan ik moeilijk verstoppen'**: ook in deze oefening tekent de groepsleider cirkels op de vloer. Deze keer draait het echter om emoties. Het gaat om het afmaken van de zin 'Ik kan het moeilijk verstoppen als ik.....[emoties in te vullen hier]. Zo stappen jongeren erin als de stelling voor hen klopt (zie voor een overzicht van emotie mogelijkheden (De Wree, Vandenberghe en Ceunen, 2018, p. 109);

⁶⁰ Zie voor meer info: <https://garage2020twente.nl/>

⁶¹ Uit contact met de bedenkers van deze trainingen blijkt dat ze niet erkend zijn. Wel worden de methodieken ingezet in ambulante en residentiele Belgische jeugdsettings (persoonlijke communicatie E. de Wree, 15 juli 2020).

- **'Drie groeps grenzen':**⁶² Als de situatie in een groep dreigt te escaleren kan worden gewerkt met een stoplicht model: rood (escalatie), oranje (duiden/bespreken van de escalatie) en groen (terug naar 'normaal').

5.4 'Cirkelen'

Uit de reflectiesessie (13 mei 2020) is een simpele, maar voor de (Belgische) praktijk werkbare methodiek geduid in relatie tot het werken met groepen en het tegengaan van negatieve groepsdynamiek. Deze overlapt de hetgeen in voorgaande is besproken. Het betreft het zogeheten 'cirkelen', waarbij de groep inclusief de groepsleiders in een cirkel gaan zitten. Vervolgens duiden de groepsleiders wat het cirkelen inhoudt. De essentie is dat de jongeren de gelegenheid krijgen om te benoemen (respectvol) waar ze last van hebben. Ook qua groepsbegeleiding. Met cirkelen krijgen jongeren en professional deze knelpunten op tafel. Niet (alleen) individueel, maar **in de groep**. Het bespreken en normaliseren van de uitgesproken gedachten is een belangrijk element van cirkelen.⁶³ Tevens kan cirkelen gecombineerd worden met het uitvoeren van een **fysieke activiteit** dat kan helpen om individuele trauma's 'los' te laten en de verbondenheid met de groep en groepsdynamiek positief te versterken: *"Regie leggen bij de gasten zelf. De dingen die jongeren willen uitspreken effectief naar elkaar toe in plaats van geïsoleerde verhaallijnen. Samenlevingsproblemen en uitdagingen bespreken met de jongeren en begeleiders die daarover gaan."* (Reflectiesessie 13 mei 2020). Alhoewel niet zozeer benoemd in de methodiek en/of officieel geëvalueerd, blijkt uit de praktijk dat de cirkels (ook) goed werken om groepsdruk bespreekbaar te maken en het groepsproces positief te laten verlopen in het forensisch jeugdwerkveld (zie de cirkelmethoden zoals besproken in paragraaf 5.3).

5.5 Samen Fijner en de PIRY

De 'Samen Fijner' training is de enige training die zich specifiek richt op een positieve groepsdynamiek tussen meisjes in het forensisch jeugdwerkveld. Het is echter in de reflectiesessie (13 mei 2020) geduid als tevens mogelijk waardevol voor jongens. Het betreft een training die reeds in een aantal instellingen is uitgevoerd. Het programma "Samen Fijner" heeft ten doel om in het verlengde hiervan **de sfeer/onderlinge omgang tussen adolescente meisjes op residentiële groepen te verbeteren**. Het betreft reflectiesessies die (wekelijks) aandacht besteden aan een thema dat hierover gaat op speelse, oplossingsgerichte, wijze. Het doel is om de onderlinge verhoudingen positief te stimuleren en relationele agressie te dempen. Agressie en angstgevoelens komen voort uit elkaar niet kennen wanneer er nieuwe meisjes op de groep zijn. Er zijn 3 thema's waaruit groepsleiders kiezen om met elkaar te bespreken, afhankelijk van hun inschatting van wat op dat moment relevant is voor de groep: *'Elkaar beter leren kennen'*, *'De kracht van de groep en het individu'* en *'meiden komen op voor meiden'*. Het is echter van belang dat naast deze interventies sprake is van voldoende ondersteuning en weinig repressie op de groep, om de transfer van vaardigheden mogelijk te maken. Deze training zou met de blauwdruk die er nu voor meisjes is naar de context van jongens in een forensische setting vertaald kunnen worden.

Het leefklimaat in forensische instellingen wordt door meisjes negatiever ervaren dan door jongens, zowel op open als gesloten groepen (Sonderman et al., 2015). Het bleek in die studie dat in de leefklimaat metingen nog te weinig aandacht was voor de sociale interactie tussen jongeren op de leefgroepen. Om die reden is de **'Peer Interactions in Residential Youth Care' (PIRY)** vragenlijst geconstrueerd (zie ook bijlage 9).⁶⁴ De PIRY is gevalideerd onder 345 jongeren, waarvan ruim 45% jongens, van gemiddeld 15 jaar in een forensische jeugdsetting. Het bleek dat het monitoren (en

⁶² In bijlage 11 is een oefening opgenomen die kan bijdragen om ongeschreven regels bespreekbaar te maken in een groep.

⁶³ In herstelgericht werken op school komen vier cirkels naar voren die mogelijk relevant zijn voor de forensische context: de koffietascirkel, de crisiscirkel, de steuncirkel en de oase. Zie voor meer info het boek 'Samen wijs! Herstelgericht werken op school' (Barbier, Deprez, Michiels & Windels, 2019). Zie ook bijlage 10.

⁶⁴ Het artikel dat de validatie m.b.t. de PIRY uiteenzet ligt ten tijde van dit schrijven onder review bij 'Residential Treatment for Children & Youth'(email wisseling J. Sonderman, 3 juni 2020).

bespreken van uitkomsten) middels de PIRY-groepsinteracties positief versterkte. Inmiddels is de leefklimaat vragenlijst CGI aangevuld met enkele items uit die lijst. Onderlinge steun en onderlinge relationele agressie is daarmee meetbaar.

5.6 'Solving Problem Together' (SPT)

Solving Problems Together (SPT) is een methode die jongeren (12 – 15 jaar) om zelf aan de slag te gaan met hoe om te gaan met negatieve groepsdruk (Hall et al., 2011). De methode bestaat uit acht bijeenkomsten in kleine groepjes van zes tot acht jongeren die gedurende 45 tot 50 minuten onder meer een situatie bespreken waarin ze zelf groepsdruk hebben ervaren. De deelnemers worden van tevoren gescreend en bij elkaar geplaatst op thema nadat ze een casus hebben ingebracht dat betrekking heeft op groepsdruk (een situatie waarin ze druk van anderen hebben ervaren en waar ze eigenlijk mee worstelden). In sessies wordt onder meer **een casus** uiteengehaald door te focussen op het achterliggende probleem, het stellen van vragen rondom de ingebrachte casuïstiek, identificatie met de problematiek bij andere groepsleden en het samen bezinnen op oplossingen. Daarbij staan uiteindelijk rondom de ingebrachte casus de vraag centraal **hoe kun je weerstand tegen groepsdruk bieden en toch je vriendschap waarborgen/behouden?** Uit een evaluatie bleek dat de SPT goed is ontvangen door deelnemende jongeren. Zij gaven aan zelf oplossingen⁶⁵ te hebben gevonden voor de casus (waaronder het vinden van een vriend om samen weerstand te bieden tegen de gevoelde groepsdruk).

Alhoewel SPT enkel onder studentenpopulaties is toegepast en een Nederlandse toepassing ervan (nog) niet in literatuur verankerd is, biedt het mogelijk handvatten voor jongeren in een forensisch jeugdwerkveld gelet op de leeftijdscategorie waar het voor bedoeld is. Zeker gelet op de focus van het aanleren van de zogeheten '**refusal skills**'.

5.7 Zeven interventies van het NJI

Het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) kent twintig resultaten wanneer op 'groepsdruk' wordt gezocht in hun databank (mei 2020). Niet alle resultaten betreffen interventies en bovendien zijn niet alle interventies noemenswaardig voor deze literatuurstudie. Soms omdat bijvoorbeeld (de leeftijd van) de doelgroep niet strookt met de focus van dit rapport, de interventie ten tijde van deze studie nog doorontwikkeld wordt of omdat bijvoorbeeld het onderwerp te ver verwijderd is van de focus op delictgedrag. Na filtering op deze factoren zijn er zeven interventies uit de NJI databank die mogelijke betekenis dragen voor jongeren in een forensische setting. We duiden ze op de volgende pagina schematisch.

⁶⁵ Dit waren: "Examine your friendships and possibly make new friends, be assertive and stick up for yourself, be an individual, be proud of who you are, develop a code word for family, and find a friend to resist with you. Students also indicated that they really enjoyed being able to talk with others, benefitted from the readings and interviews, and liked the problem-solving steps for future problems." (Hall et al., 2011, p. 106).

Interventie	Gericht op	Leeftijd	Groepdruk/Groepsdynamiek	Werkwijze	Rating
<i>Make up your Mind</i>	Middelengebruik (zoals cannabis)	12 tot 18 jaar	In een reeks van acht bijeenkomsten is er één bijeenkomst die aandacht besteedt het herkennen van en omgaan met groepsdruk en 'nee' leren zeggen.	Cognitieve gedragstherapeutische interventies en technieken vanuit de motiverende gespreksvoering (positief belonen, rollenspel, ecogram en situatie gedrag gevolg schema). Meer info: https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Erkende-interventies/Make-up-your-Mind	Als 'goed onderbouwd' beoordeeld.
<i>Actie tegengif</i>	Voorkomen dat jongeren in het voortgezet onderwijs beginnen met roken	12 tot 14 jaar	De interventie maakt gebruik van sociale groepsdruk door een groepsafpraak te maken, waar een groepsbeloning aan gekoppeld is.	Een klassikale niet-roken afspraak. Een klas gaat de uitdaging aan om een half jaar niet te roken. Met behulp van een groepsbeloning wordt de sociale groepsdruk om niet te beginnen met roken vergroot. Meer info: https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Verwijderd-uit-de-databank/Actie-Tegengif	Niet erkend.
<i>Pas op de grens Jeugd</i>	Voorkomen van seksueel grensoverschrijdend gedrag (SGG)	Jongens tussen de 12 en 21 jaar met IQ score boven de 80	Kwetsbaarheid voor groepsdruk wordt in deze interventie als een risicofactor gezien en weerstand bieden tegen negatieve groepsdruk staat centraal in de training.	Met behulp van rollenspellen en discussies worden vaardigheden geoefend op het gebied van weerstand bieden en assertiviteit. Meer info: https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Erkende-interventies/Pas-op-de-grens-Jeugd	Als 'goed onderbouwd' beoordeeld.
<i>Make a Move</i>	Voorkomen van seksuele grensoverschrijding (SGG) & motiveren tot positief gedrag	Jongens tussen 12 en 17 jaar met een IQ vanaf 80	Er is aandacht voor sociale media en omgaan met groepsdruk. Dit gebeurt onder meer door aandacht voor coping strategieën.	Acht wekelijkse bijeenkomsten. Door middel van uitwisseling, discussie en rollenspel doen jongeren kennis en praktische (communicatieve) vaardigheden op. Als enige interventie ook aandacht voor social media en omgaan met groepsdruk middels copingstrategieën (Kuyper & de Vries, 2017, p.36). Meer info: https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Erkende-interventies/Make-a-Move	Als 'goed onderbouwd' beoordeeld.
<i>Move2Learn</i>	Vaardigheden aanleren gericht op voorkomen van delictgedrag	Jongeren van 12 tot en met 18 jaar met beginnende gedragsproblemen, waaronder delinquentie, veroorzaakt door vaardigheids tekorten	De training is gericht op onder meer weerstand kunnen bieden aan groepsdruk en leren grenzen aan te geven. Een van de doelen is 'weten wat foute vrienden zijn; deze vrienden, groepsdruk kunnen herkennen en weten hoe ermee om te gaan' (Konijn, van Tol, Brussen & Goense, 2013, p. 4). In module 3 en 4 ('Ik en mijn omgeving) komt de relatie van de jongere(n) tot zijn vrienden en omgeving aan de orde middels onder meer een sociale netwerkkaart. Door spel en een filmfragment krijgen de jongeren inzicht in wie goede en foute vrienden zijn. Verder leert de jongere in een gedragsoefening om te gaan met groepsdruk.	Een groepstraining met acht modules of een individuele training van negen modules (16 bijeenkomsten) met onderdelen gericht op cognitieve herstructurering, aanleren van probleemoplossende en sociale vaardigheden, communicatie- en onderhandelingsvaardigheden. Meer info: https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Erkende-interventies/Move2Learn	Als 'goed onderbouwd' beoordeeld.
<i>Tools4U</i>	Leerstraf voor jongeren met cognitieve en sociale vaardigheids tekorten	Jongeren van 12 tot 23 jaar die een IQ hebben van 85 of meer en één of meerdere delicten hebben gepleegd	Groepsdruk wordt benoemd, maar het is niet duidelijk hoe dit een plek krijgt in de training.	Individuele training die wordt opgelegd voor acht of twaalf bijeenkomsten, bestaande uit drie fasen: Kennismaking, informatieverzameling en het opstellen van het plan. Meer info: https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Erkende-interventies/Tools4U	Ruim voldoende op programma-integriteit
<i>So Cool</i>	Leerstraf voor jongeren gericht op het vergroten van sociale vaardigheden en zelfvertrouwen	(LVB) Jongeren van 12 tot 23 jaar met een IQ tussen 50 en 85 die delicten hebben gepleegd en tekorten hebben in sociale probleem oplossings vaardigheden	De training richt zich onder andere op het vergroten van sociale steun en er wordt gewerkt aan omgaan met groepsdruk en assertief gedrag. Weerstand tegen groepsdruk versterken is een van de subdoelen van deze interventie (Rahder & Jongepier 2019, p. 7).	Kortdurende, individuele interventie die wordt opgelegd in het kader van een leerstraf. Afhankelijk van de gekozen variant – regulier of verlengd – bestaat de training uit 17 of 23 bijeenkomsten van 75 minuten en 3 of 4 praktijkbijeenkomsten van 120 minuten. Daarnaast is er een nazorgtraject dat bestaat uit een boostersessie en zes follow-upcontacten. Meer info: https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Erkende-interventies/So-Cool	Nog geen effectmeting, wel enkele werkzame elementen (ouder betrokkenheid, responsiviteit en situatie oefeningen. Zie Rahder & Jongepier, 2019, p.28ev)

5.8 'Shared Decision making' (SDM)

De Valk et al. (2017) stellen dat Shared Decision Making (SDM) een goede werkwijze is om repressie te verminderen en jongeren in een groep te begeleiden. Shared Decision Making kan bijdragen aan het ontwikkelen van een goede werkrelatie met jongeren (De Valk et al., 2017). Deze werkwijze komt **tegemoet aan de behoefte van jongeren aan verbondenheid, competentie en autonomie** zoals in de zelfdeterminatietheorie beschreven (zie ook paragraaf 2.1). Het (therapeutisch) uitgangspunt van SDM draait om een **gezamenlijke aanpak waarin zowel jongere als professional(s) in samenspraak beslissingen nemen**. SDM hecht waarde aan een goede relatie tussen – in het kader van dit rapport – de jongere en professional in het forensisch jeugdwerkveld. Het geeft ruimte aan de autonomie en voorkeuren van de jongere (Godolphin, 2009 uit Vrinten, Keulen-de Vos, Schel, Cima en Bulten, 2015, p. 46). De kracht van SDM is gelegen in het uitgangspunt dat zowel jongere als professional worden beschouwd als *expert*; de professional op het gebied van behandeling en groepsleiding en de jongere op het gebied van zijn eigen leven en

omstandigheden.⁶⁶ Dit voedt autonomie en vergroot de kans op het voelen van verbondenheid van groepsleden met de groep in het ontwikkelen van een positieve groepsdynamiek (Golec, 2019). Borgström, Daneback en Molin (2019) stellen voor om te richten op gezamenlijke besluitvorming en risicomangement, waarbij professional en jongeren met elkaar de negatieve en positieve aspecten van sociale media kunnen bespreken en kijken naar wat er gedaan kan worden om de risico's te verminderen. De Groot (2020) sluit hierbij aan en benadrukt het belang van het tonen van oprechte interesse in het online gedrag van de jongere met LVB. Daarbij dient niet te snel geoordeeld te worden, repressie vermeden worden en dienen de jongeren als 'expert' serieus genomen te worden. Wanneer er vertrouwen is opgebouwd en wederzijds begrip ontstaat, kan er ruimte ontstaan om aan die gezamenlijke besluitvorming te voldoen.

5.9 (Un)freezing, moving en freezing- en de vervangingsmethode

Dees-Klamer en Dees (2016) onderzochten hoe negatieve groepsdynamiek kan worden omgebogen in het jongerenwerk en droegen twee methoden aan. Allereerst **de 'unfreezing, moving en freezing'- methode** (mede gebaseerd op Remmerswaal, 2008). In de (1) unfreezing fase wordt negatief gedrag 'ontdood' door het toevoegen van een positieve kracht in de groep die verandering stimuleert dan wel door het verminderen van een negatieve kracht in de groep die de verandering tegengaat en de weerstand wordt verkleind. Na de unfreezingfase volgt (2) 'moving' waarin een nieuwe manier van functioneren speelt. Dit wordt tot slot door (3) 'freezing' beklonken in die zin dat het (nieuwe) positieve gedrag ook als blijvend wordt opgevat (Dees-Klamer en Dees, 2016, p. 41). Wat een professional *precies doet* in de laatste twee fasen is op basis van de studie van Dees-Klamer en Dees niet helder, maar een duidelijk voorbeeld wordt aangedragen in relatie tot het handelen van een groepsleider in de unfreezingfase. Het rapport beschrijft een situatie waarin een groepsleider zich heel bewust voegt bij het spelen van een videogame wat jongeren aan het spelen zijn en waarbij het uit de hand lijkt te lopen. De groepsleider is positief aanwezig door aan te moedigen, complimenten te geven en high fives te geven (positief stimuleren). Na tien minuten loopt het toch uit de hand en besluit de groepsleider de jongen die het meeste scheldt te verbieden langer met de Playstation te gamen (verminderen negatieve kracht) (Dees-Klamer en Dees, 2016, p. 41).

De tweede methode om de negatieve groepsdynamiek om te buigen, is **de vervangingsmethode** van Strijen (2009). Deze is meer gericht op intrinsieke verandering en bestaat uit vier fasen: (1) contactlegging in het kader van vertrouwen winnen, onder de voorwaarde van oprechte interesse, volharding en positieve interesse; (2) ontdekken van positief alternatief gedrag, onder de voorwaarde dat het gebaseerd is op talenten en interesses van jongeren waardoor het aantrekkelijk is; (3) implementatie nieuw gedrag, onder de voorwaarde van tijd en gelegenheid voor het ontdekken van positieve elementen van alternatief gedrag en; (4) uitdoven van oud gedrag onder de voorwaarde dat jongeren zelf het initiatief nemen om oud gedrag te stoppen.

Binnen het jongerenwerk worden verschillende aspecten in de literatuur aangehaald als het gaat om benutten van positieve groepsdynamica en het tegengaan van negatieve dynamiek. Dit kan bijvoorbeeld gedaan worden door toepassing van bovenstaande technieken al dan niet in combinatie met **het (positief) aanspreken van de informele 'leider'** in een groep, **een groep deskundig begeleiden in hun proces** (zie ook paragraaf 3.3), **sociale vaardigheden** van jongeren vergroten, **positief gedrag uitvergroten** en **groei aandacht geven**. Aanbevelingen uit het jongerenwerkdomein gaan onder meer richting de aandacht op positieve groei en het vinden van

⁶⁶ "Haman, Leucht en Kissling (2003) beargumenteren dat er in de onderzoeksresultaten een tendens te zien is die wijst op een gunstig effect van SDM, op zowel de tevredenheid van de patiënt als de behandelingsuitkomsten. Eveneens beargumenteren zij dat dit ook zou kunnen gelden voor de geestelijke gezondheidszorg. Dit wordt onder andere bevestigd door Adams, Drake en Wolford (2007), die vonden dat patiënten met ernstige psychiatrische klachten zelf het SDM prefereren." (Vrinten, Keulen-de Vos, Schel, Cima & Bulten, 2015, p. 47).

aansluiting bij de cultuur⁶⁷ van jongeren (Dees, Klamer, 2016). Todorovi, Manders, Sonneveld en Metz (2017) beschrijven enkele methodische stappen die noodzakelijk zijn om het groepsproces te begeleiden in het jongerenwerk. Deze zijn het werven van jongeren, kennismaken, doelen stellen, programmeren, uitvoeren en afsluiten. Met uitzondering van het werven zijn de methodische stappen mogelijk bruikbaar in het forensisch jeugdwerkveld. Noemenswaardig is ook de studie van Haufle en Wolter (2015) dat pest gedrag mede in het licht van zelfbescherming en status(behoud) duidt. Daarin wordt bijvoorbeeld gesuggereerd dat het interessant kan zijn te onderzoeken in hoeverre men status van een groepslid op positieve manier kan aanwenden door bijvoorbeeld een (begeleid) mentorschap-status te creëren in relatie tot nieuwe jongeren die instromen op een nieuwe groep. Australisch onderzoek laat in dit kader bovendien op basis van interviews met 12 jongvolwassen mentoren (18-25 jaar) zien dat zij hun mentorschap zagen als een manier om een positieve identiteit te reconstrueren (Douglas et al, 2019, p. 744).

5.10 De-escalerende Interventie Methodiek

Buyse et al. (2019) noemen verschillende interventies die binnen het forensisch jeugdwerkveld ingezet worden in de individuele behandeling van jongeren (denk aan Safe Path, de Individuele Rehabilitatiebenadering (IRB) voor LVB-populatie). Eén methodiek lijkt in te zoomen op het omgaan met groepsdruk en negatieve groepsdynamiek, de zogeheten DIM: De-escalerende Interventie Methodiek (Buyse et al., 2019, p. 46). Helaas is niet veel over de DIM te vinden, maar een forensische instelling die in het onderzoek van Buyse (2019) is betrokken, heeft de DIM training voor haar medewerkers ontwikkeld. Uit een interview uit die studie komt de methodiek van DIM summier naar voren: "DIM richt zich op het de-escaleren van ongewenste situaties en het hanteren van en leren omgaan met verbale en fysieke agressie. Deze methodiek wordt gebruikt bij oplopende agressie. Op alle afdelingen, en dus ook deze, werken ze met do'ers. Dit zijn **de-escalatie ondersteuners (do'er)**. Als een medewerker op de afdeling in een impasse geraakt met een justitiabele, komt er een do'er bij als neutrale derde. Daarnaast zijn medewerkers opgeleid als 1 op 1'er. Moeilijke justitiabelen hebben vaak meer aandacht nodig en dat doet de 1 op 1'er. Een 1 op 1'er houdt zich veel met de justitiabele bezig en gaat met deze justitiabele vaak apart zitten. Zowel do'ers als 1 op 1'ers zijn groeps werkers die speciaal getraind zijn (maatschappelijk werkers, verpleegkundigen en sociaal pedagogisch medewerkers)." (bron interview regiebehandelaar uit Buyse et al., 2019, p. 49). Er is helaas geen literatuur gevonden die de DIM methodiek verder bespreekt maar de interventie middels een **do'er** kan wellicht inspiratie bieden om een methodiek of werkwijze op te zetten om negatieve groepsdynamiek of escalatie in een groep te verminderen.

5.11 'Positive Peer Reporting' (PPR)

Een methodiek die we als laatste bespreken betreft Positive Peer Reporting (PPR). Het betreft een manier die groepsdynamiek en acceptatie in meer open forensische settings ('youth family settings') bleek te versterken. In Amerikaans onderzoek is bekeken in hoeverre jongeren die expliciet de opdracht krijgen om **positief gedrag van andere jongeren publiekelijk te benadrukken in de interactie**, zou bijdragen aan positieve groepsdynamiek en gedragsverandering van relatief geïsoleerde jongeren uit de groep. De resultaten waren veelbelovend (Bowers, Woods Carlyon en Freeman, 2000, p. 239). Nadeel is dat de PPR voor zover ons bekend enkel bij een relatief klein aantal (slechts vier) jongeren is geëvalueerd en nog niet in een Nederlandse forensische jeugdsetting is getest voor zover ons bekend. Daarentegen: het benadrukken van positieve gedragingen is een vorm van positieve bekrachtiging die aan de basis van de YOUTURN methodiek (bijlage 5) staat voor jongeren binnen het forensisch jeugdwerkveld.

⁶⁷ In dit kader is ook het werk van Kaldenbach (2005) genaamd: '99 tips voor het omgaan met jongeren in de straatcultuur' mogelijk van belang.

6. Conclusies en aanbevelingen

De interactie tussen jongeren onderling maar ook met professionals kan in het forensisch jeugdwerkveld leiden tot een negatieve groepsdynamiek en groepsdruk dat tot delictgedrag van jongeren leidt. In dit hoofdstuk presenteren we, tegen deze achtergrond, op hoofdlijnen de bevindingen van een literatuurstudie (feb – medio juli 2020) waarbij de volgende onderzoeksvraag centraal heeft gestaan:

Welke inzichten voor het handelen van professionals in het forensisch jeugdwerkveld zijn af te leiden uit een literatuurstudie naar groepsdynamische processen en (weerbaarheid tegen) groepsdruk onder jongeren in relatie tot delinquent gedrag?

Er is, zoals in het begin van dit rapport beschreven, geen (evaluatie van een) interventie gevonden die zich richt op specifiek het omgaan met groepsdynamiek en/of groepsdruk in het forensisch jeugdwerkveld. Wel zijn verschillende factoren/inzichten uit dit onderzoek naar voren gekomen die voeding kunnen geven aan de praktijk.

Aandacht voor het omgaan met groepsdynamiek en groepsdruk is belangrijk omdat in een (tijdelijke) setting van het forensisch jeugdwerkveld interactie min of meer onvermijdelijk is (§ 2.1). Onderzoek wijst uit dat een positief leefklimaat (als eerstegraadsstrategie in het forensisch jeugdwerkveld) een belangrijke basisvoorwaarde is voor het creëren van een positieve groepsdynamiek. Het groepsmethodisch werken (als tweedegraadsstrategie) fungeert daarbinnen als een veilige basis om vaardigheden - waaronder het omgaan met negatieve groepsdruk - te kunnen oefenen. Dit heeft tegelijkertijd ook een keerzijde omdat uit onderzoek blijkt dat het samenplaatsen van delinquente jongeren in een groep ook tot averechtse uitkomsten kan leiden. Dit maakt de noodzaak van aandacht voor het omgaan met negatieve groepsdruk - en dynamiek in specifiek het forensisch jeugdwerkveld des te prangender.

6.1. Conclusies

In een handreiking⁶⁸ hebben we concrete handvatten voor de praktijk gevat die gebaseerd zijn op de volgende conclusies die naar aanleiding van de literatuurstudie naar voren komen:

1. Vier factoren (§ 2.2) kunnen verklaren waarom het uit de hand kan lopen in een groep binnen specifiek het forensisch jeugdwerkveld: groepscultuur, de mate van ervaren stigma/labeling, de groepssamenstelling en de werkrelatie (responsiviteit). Bewustwording van deze factoren biedt mogelijk aanknopingspunten om groepsdynamiek en interactie met een groep te beïnvloeden. Zo is op basis van de literatuur gebleken dat het nuttig kan zijn expliciet aandacht te schenken aan het gevoel van autonomie van jongeren bij de uitvoering van (verplichte) groepsactiviteiten.
2. Conflicten *tussen* groepen (interdynamisch) kunnen verminderd worden door onder meer acht te slaan op (§ 3.2): (1) anticipatie op toekomstige interacties; (2) groepsleiderschap (onafhankelijk, emotieregulatie en 'behavior management'); (3) het bevorderen van 'outgroup empathy' en (4) het stellen van gezamenlijke doelen. Zo kan het duidelijk bespreken van (tegen)reacties onderling door de groepsleider, voorafgaand aan groepsactiviteiten, helpend zijn om het in een groep minder snel uit de hand te laten lopen. Drie strategieën (deategorisatie, hercategorisatie en differentiatie) kunnen in dit licht

⁶⁸ Deze is te vinden op de website van het KFZ-J of op te vragen via info@essaresearch.nl

bovendien handvatten bieden om negatieve groepsdynamiek tegen te gaan. De factoren en strategieën zijn nog niet uitvoerig in een forensische context getoetst, maar ze bieden een hoopvol perspectief voor hoe professionals conflicten tussen groepen zouden kunnen verminderen.

3. De inzichten ten aanzien van de vijf groepsdynamische procesfasen (§ 3.3), gebaseerd op het model van Tuckman (1965) ('forming', 'storming', 'norming', 'performing', 'adjourning') bieden een kader om *intradynamische* groepsprocessen beter te begrijpen. Deze fasen zijn (nog) niet in het forensisch jeugdwerkveld met (veelal een carrouselwerking) in de groep getoetst. Echter kennis van de bejegeningwijze per fase kan professionals in staat stellen bewuster in te zetten op de wijze van groepsleiderschap in de interactie met een groep, uiteenlopend van meer directief tot delegerend (zie bijlage 7).
4. Groepsdruk kent een drietal uitingsvormen (§ 4.1); onbewust, impliciet en expliciet en kan zowel negatief als positief zijn (§ 4.2 en 4.3). Ook in het forensisch jeugdwerkveld heeft onderzoek uitgewezen dat positieve groepsdruk, soms meer dan negatieve, plaatsvindt. Helaas zijn hier relatief weinig onderzoeken naar uitgevoerd. De redenen waarom jongeren zich conformeren aan negatieve groepsdruk lopen uiteen, maar in relatie tot delictgedrag lijken in meer algemene zin vooral het (1) verkrijgen van status (populariteit), (2) het ontvangen van affectie en goedkeuring of (3) bevestiging in het gedrag dat men vertoont, betekenisvol te zijn voor jongeren. Dit betekent dat eventuele interventies die weerbaarheid tegen groepsdruk willen versterken, rekening dienen te houden met deze beweegredenen willen ze effect sorteren voor jongeren.
5. Onderzoek wijst uit dat een zestal bronnen van veerkracht weerbaarheid (§ 4.4.1) tegen verleidingen van delictgedrag en/of groepsdruk vanuit een criminele sociale context kunnen versterken. Deze bronnen zijn echter (nog) niet empirisch getoetst bij (groepen) jongeren binnen het forensisch jeugdwerkveld. Ze bieden daarentegen wel gerichte aanknopingspunten voor professionals om vanuit een positief perspectief met jongeren aan de slag te gaan in het zoeken en bewustmaken van eigen bronnen van veerkracht. Weerbaarheid tegen groepsdruk in meer algemene zin lijkt bovendien het sterkst in de leeftijdsfase 14 – 18 jaar over de adolescentieperiode bekeken en qua weerbaarheid van een specifieke sekse is geen eenduidig antwoord vanuit de literatuur. Een lage zelfcontrole en gebrek aan ervaren autonomie lijken daarentegen wel duidelijker samen te hangen met vatbaarheid voor invloed van andere leeftijdsgenoten (§ 4.4.2). Ook is gebleken dat LVB-jongeren extra gevoelig zijn voor groepsdruk (§ 4.4.3). Dit betekent, al met al, dat in ieder geval in de leeftijdsperiode 14-18 jaar een beroep op weerbaarheid tegen groepsdruk een relatief grotere kans van slagen heeft maar dat het tegelijkertijd nuttig is om de mate van zelfcontrole en gevoel van autonomie van jongeren te versterken en extra aandacht te schenken aan weerbaarheid van LVB jongeren tegen groepsdruk.
6. Sociale media is een fenomeen dat in relatie tot groepsdruk echter (nog) niet in een forensische context is onderzocht (§ 4.5). Dit, terwijl tegelijkertijd de onlinetijd die jongeren spenderen toeneemt. Ook is de relatie tussen onlinegedrag en social media vooral gericht op online delicten (zoals pesten) maar niet real-life delictgedrag. Dit betekent dat hier nog een onontgonnen gebied ligt waarin geïnvesteerd kan worden op het vlak van bewustwording, zowel richting jongeren als richting professionals die met jongeren in contact staan. Alhoewel het gebruik van sociale media in een gesloten forensisch jeugdwerkveld veelal verboden is, is de invloed van social media vooral in de transitie van gesloten naar 'open/' buiten toe voor jongeren relevant daar zij buiten veelal onbeperkt toegang hebben tot sociale media. Tegen deze achtergrond is het van belang dus vooral aandacht te hebben voor het omgaan met social media en groepsdruk *tijdens én na transitie momenten*.
7. Tot slot is gebleken dat er een aantal methodieken (§ 5.1 t/m 5.12) bestaan waarbij (deels/sporadisch) aandacht voor groepsdruk en groepsdynamiek is. Aangezien er geen

specifieke trainingen of interventies zijn die inzoomen op het (weerbaar maken tegen negatieve) groepsdruk en groepsdynamische processen in het forensisch jeugdwerkveld, betekent dit dat trainingsmodulen ontwikkeld moeten worden. Daaraan kunnen de in dit rapport besproken methoden voeding geven met inachtneming van de betreffende context om uiteindelijk zoveel mogelijk recht doen aan de complexiteit van het omgaan met groepsdruk en groepsdynamische processen binnen het forensische jeugdwerkveld.

6.2 Aanbevelingen

Hieronder duiden we op basis van de inzichten een vijftal aanbevelingen voor het forensisch jeugdwerkveld. Deze aanbevelingen dienen niet klakkeloos over te worden genomen, maar altijd naar de betreffende context te worden geïnterpreteerd. Ze zijn gericht op wat professionals (en hun organisaties) kunnen doen om – met inachtneming van de inzichten uit dit rapport – het omgaan met groepsdynamiek en groepsdruk binnen het forensisch jeugdwerkveld te versterken.

6.2.1 Aanbeveling 1

Ontwikkel en faciliteer trainingsmodulen voor professionals gericht op de betekenis van de vijf *intradynamische* procesfasen en manieren om *interdynamische* groepsprocessen te versterken, specifiek voor de praktijk van het forensisch jeugdwerkveld.

Uit deze studie is naar voren gekomen dat de vijf *intradynamische* procesfasen ('forming', 'storming', 'norming', 'performing' en 'adjourning') een gedragen wetenschappelijke basis kent voor wat betreft het begeleiden van groepsdynamische processen (§ 3.3). Tegen deze achtergrond wordt aanbevolen om trainingsmodulen samen met professionals uit het werkveld te ontwikkelen ter vergroting van bewustwording van de mogelijke invloed van professionals op groepsprocessen. De vijf fasen geven handvatten voor wat betreft de bijbehorende leiderschapsstijlen per fase, die vertaald zullen moeten worden naar de specifiek gegeven forensische jeugdsetting. Denk bijvoorbeeld bij kortverblijfgroepen aan methodieken om met *terugkerende* 'stormingsfasen' om te gaan. Bij langverblijfgroepen kan gedacht worden aan expliciete aandacht voor een ludieke vorm van onderlinge kennismaking wanneer nieuwe jongeren instromen ('forming' fase) en expliciete aandacht voor een groepsgerichte afronding wanneer een jongere een groep weer verlaat ('adjourning' fase). Bijlage 7 en de besproken methodieken uit hoofdstuk 5 kunnen voeding geven aan dergelijke trainingen.

Uit deze literatuurstudie is tevens gebleken dat *interdynamische* groepsprocessen beïnvloed worden door factoren als anticipatie van interacties, leiderschapsstijl, 'outgroup' empathie en gezamenlijke doelen stellen (§ 3.2). Hierbij is gebleken dat drie strategieën mogelijk van betekenis kunnen zijn: (1) *differentiatie* waarbij doelbewust wel/niet ingezet wordt op het splitsen in subgroepen waarbij verschillende taakstellingen worden gedragen onder een gezamenlijke doelstelling; (2) *deategorisatie* dat stelt dat (inter)groepsconflicten verminderd kunnen worden door onder meer te investeren in een gezamenlijke groepsidentiteit en (3) *hercategorisatie* waarin juist het creëren van bewustwording van – niet de individuele maar juist – de gemeenschappelijke groepsidentiteit op hoger niveau centraal staat. Denk aan de groepslidmaatschap en identiteit van een familie, wijk en bijvoorbeeld land dat wordt gevisualiseerd/benadrukt in het groepsmethodisch werken, 1-op-1 en in groeps gesprekken in toekomstige trainingsmodulen. Pas in het (methodisch) groepswerken de in dit rapport geduide kennis over de invloed van deze conflict verminderende factoren en strategieën op interdynamisch niveau doelbewust toe in de te ontwikkelen training en het dagelijks werken met groepen. Management en teamleiding zal hierbij bovendien het (mede)ontwikkelen en volgens van trainingsmodulen actief moeten faciliteren, mede middels bijvoorbeeld periodieke reflectiesessies binnen teams.

6.2.2 Aanbeveling 2

Ontwikkel en faciliteer periodieke trainingsmodulen voor jongeren gericht op de betekenis van de vijf intradynamische groepsprocesfasen, en transitiemomenten in de relatie met (real life en online) positieve en negatieve ervaren groepsdruk.

Het is van belang de vijf groepsdynamische fasen (§ 3.3) niet alleen met professionals maar ook met jongeren waarmee men in contact staat in een groep te bespreken. In hoeverre herkennen jongeren de fasen bijvoorbeeld binnen de betreffende forensische context en, belangrijker nog: wat vraagt dit van hén als individueel groepslid én als groep? Het gezamenlijk duiden hiervan vergroot de kans dat jongeren begrip krijgen voor elkaar en onder meer de achterliggende redenen van bepaalde activiteiten begrijpen. Het verdient in dit licht aanbeveling trainingsmodulen te ontwikkelen voor jongeren samen met de praktijk. De besproken methodieken uit hoofdstuk 5 kunnen voeding geven aan dergelijke trainingen. Denk bijvoorbeeld aan het inbedden van een do'er (§ 5.10) een Samen Fijner Training (§ 5.5) en het inbedden van 'Positive Peer Reporting' (§ 5.11).

De trainingsmodulen zullen bovendien niet alleen gericht moeten zijn op het omgaan met positieve en negatieve groepsdruk *binnen* een forensische instelling, maar dienen tevens expliciet aandacht te hebben voor het toepassen van de geleerde vaardigheden in de *transitie* naar buiten toe, mede in relatie tot de invloed van sociale media (zie ook aanbeveling 4). Daarnaast is het raadzaam om expliciete trainingsmodulen te ontwikkelen gericht op de LVB doelgroep aangezien deze doelgroep extra sensitief lijkt voor groepsdruk. Management en teamleiding zal hierbij bovendien het **(mede)ontwikkelen** en volgens van trainingsmodulen actief moeten **faciliteren**, mede middels bijvoorbeeld periodieke **reflectiesessies** binnen teams.

6.2.3 Aanbeveling 3

Monitor en bespreek periodiek met jongeren in hoeverre zij negatieve alsmede positieve vormen van groepsdruk (onbewust, impliciet expliciet) ervaren binnen de (leef)groep.

Naast het bespreken van negatieve groepsdruk verdient ook het bespreken van positieve groepsdruk aandacht (§ 4.4). Hierbij is gebleken dat monitoring van groepsdruk kan bijdragen aan een verbetering van het leefklimaat binnen het forensische jeugdwerkveld. Het lijkt er zelfs op dat soms meer positieve dan negatieve groepsdruk onder jongeren in het forensisch jeugdwerkveld wordt ervaren (zie ook § 4.2). Tegelijkertijd is dit nog onderschat en relatief weinig onderzocht. Het wordt in dit kader aanbevolen om **de mate van ervaren positieve en negatieve groepsdruk periodiek te meten/ monitoren**. Dit kan middels **meetinstrumenten** (zoals de PIRY en de RPI) plaatsvinden (zie bijlage 9). Dit kan bovendien ook (deels) ingebed worden in een trainingsmodule voor jongeren bijvoorbeeld aan de hand van een voor- en nameting na een bepaalde trainingsperiode) (zie aanbeveling 2). Verken daarbij ook 'niets doen' als gedrag van jongeren immers, uit de literatuur blijkt dat beïnvloeding in gedrag ook betekent dat jongeren anderen nadoen die niets doen (§ 4.2). Het periodiek monitoren/ meten leidt tot groep specifieke en concrete inzichten die professionals in staat stellen om op daadwerkelijke problematieken te acteren, alsmede positieve groepsdruk verder te ontwikkelen in het licht van positieve feedback richting jongeren.

6.2.4 Aanbeveling 4

Verken – ook in de transitie fase (van binnen naar buiten een forensische setting) - expliciet wat negatieve groepsdruk, mede in relatie tot de invloed van social media, betekent voor jongeren en welke bronnen van veerkracht (als tegenkracht) zij zelf betekenisvol achten in het weerstaan van die druk.

Uit de literatuur komt naar voren dat onder meer het hebben van een stimulerende derde, een concreet lange termijn doelstelling en/of een positief rolmodel mogelijk een tegenkracht kan zijn ten aanzien van gevoelde groepsdruk en verleidingen van delictgedrag (§ 4.4). Onderzoek wijst daarbij uit dat jongeren in de leeftijdscategorie 14-18 jaar relatief meer weerstand kunnen bieden tegen

groepsdruk over de gehele adolescentieperiode bezien. Deze inzichten zijn echter (nog) niet in het forensisch jeugdwerkveld toegepast maar bieden tegelijkertijd een hoopvol perspectief en handvatten om positieve krachten expliciet te verkennen samen met jongeren. Alhoewel het gebruik van sociale media in een gesloten forensisch jeugdwerkveld veelal verboden is, hebben in jongeren die daarbuiten verblijven onder een forensische titel wel toegang daartoe. Voor professionals betekent dit met name dat er aandacht voor social media en groepsdruk moet zijn in de transitie van een gesloten setting naar buiten. Tegen deze achtergrond is het van belang bewustwording hiervoor onder professionals blijvend aandacht te geven en in het maatwerk, methodisch groepswerken maar ook in trainingen expliciet aandacht te schenken aan het omgaan met groepsdruk en social media tijdens transitiemomenten. In die fase komen jongeren immers veelal weer in contact met 'oude' vertrouwde online contacten en vriendengroepen. Ga samen met jongeren na wat de toepassing van opgedane vaardigheden uit bijvoorbeeld trainingsmodulen (aanbeveling 2) in het omgaan met groepsdruk, nu buiten de instelling expliciet voor hen gaat betekenen. Het verdient aanbeveling om dit ook met ouders en professionals die buiten in contact staan met de betreffende jongere te bespreken. Het is van belang dat (ouders en) professionals het belang van online sociale interacties niet onderschatten, maar juist serieus nemen en een plek geven in de dialoog met jongeren. Het laten bijscholen op het gebied van sociale media is in dit kader van belang voor zowel jongere (aanbeveling 2) als professional (aanbeveling 1).⁶⁹

6.2.5 Aanbeveling 5

Voer terugkerend (evaluerend) onderzoek uit naar de ontwikkelde trainingsmodulen en hoe de manier van werken van professionals bijdraagt aan positieve groepsdynamiek en positieve groepsdruk in het forensisch jeugdwerkveld.

Uit deze literatuurstudie is gebleken dat er nog relatief weinig aandacht is voor het omgaan met groepsdruk en groepsdynamiek in het forensisch jeugdwerkveld. Dit geldt te meer voor de invloed van positieve - in plaats van negatieve - invloeden binnen dat werkveld (§ 4.2). Vanuit een krachtgericht perspectief is het voor professionals van belang inzicht te krijgen hoe positieve mechanismen werken, hoe ze uiting krijgen én versterkt kunnen worden.⁷⁰ Immers, wat nu precies potentie draagt ten aanzien van het forensisch jeugdwerkveld in relatie tot het bewerkstelligen van een positieve groepsdynamiek is tot op heden nog niet uitvoerig onderzocht. Het verdient aanbeveling dergelijk onderzoek op te zetten. Denk bij onderzoek aan terugkerend kwalitatief onderzoek onder professionals en jongeren die inzichten kunnen geven over wat werkt voor welke groep, mede in samenhang met eventueel uitgevoerde trainingsmodulen voor jongeren (aanbeveling 2) en voor professionals (aanbeveling 1). Daarbij dient vooral oog te zijn voor de (nog onderbelichte) vraag: wat versterkt positieve groepsdynamiek en groepsdruk in het forensisch jeugdwerkveld? Anders gezegd: wat is de beste manier om groepen in het forensisch jeugdwerkveld nu vorm te geven en te begeleiden? Onderzoek hiernaar vergt sensitiviteit voor de betreffende context en zal meer empirisch onderbouwde inzichten verschaffen in wat wel (en niet) werkt in dit kader.

⁶⁹ Borgström, Daneback & Molin (2019) stellen voor om te richten op gezamenlijke besluitvorming (zie ook paragraaf 5.7) en risicomanagement, waarbij professional en jongeren met elkaar de negatieve en positieve aspecten van sociale media kunnen bespreken en kijken naar wat er gedaan kan worden om de risico's te verminderen. De Groot (2020) sluit hierbij aan en benadrukt het belang van het tonen van oprechte interesse in het onlinegedrag van de jongere met LVB. Daarbij dient niet te snel geoordeeld te worden, repressie vermeden worden en dienen de jongeren als 'expert' serieus genomen te worden. Wanneer er vertrouwen is opgebouwd en wederzijds begrip ontstaat, kan er ruimte ontstaan om aan die gezamenlijke besluitvorming en risicomanagement te voldoen.

⁷⁰ Zo wordt in onderzoek naar onder meer groepsdynamische processen in het onderwijs de kracht van positieve bejegening benadrukt en praktisch vertaald naar klassenoefeningen (van Overveld, 2014, 2016; Bezemer & Vonck, 2018; Giepmans, 2015).

“Hulpverleners geven aan dat het van belang is om onderlinge interacties tussen jongeren te begeleiden. Dit wordt bevestigd in de literatuur (...) Aandacht voor en bespreken van de groepsdynamiek is volgens hulpverleners belangrijk, net als tijdig reageren wanneer de groepsdynamiek een verkeerde kant opgaat. Begeleiders moeten zich bewust zijn van de groepsdynamiek en gebruikmaken van groepsprocessen (...). Volgens hulpverleners kan groepsdynamiek gestimuleerd worden door hierover te praten met jongeren en door positief onderling gedrag te benoemen.” (Jongepier et al., 2010).

7. Discussie

Elk onderzoek kent beperkingen en zo ook deze. We bespreken naar aanleiding van de opgedane inzichten, tot slot van dit rapport, een viertal discussiepunten voor de forensische praktijk.

Allereerst zijn de in dit rapport beschreven inzichten inzake groepsprocessen onder meer ontleend aan onderwijskundige of organisatiekundige domeinen omdat geen specifieke methoden voor handen is gebleken die - specifiek - een forensisch perspectief omvat. Ondanks de theoretische en empirische onderbouwing is het de vraag **hoe de inzichten inzake intra- en interdynamische groepsprocessen nu specifiek binnen het forensisch jeugdwerkveld uiting krijgen**. Hoe werken bijvoorbeeld de drie strategieën om interdynamische groepsprocessen (paragraaf 3.2) te versterken in bijvoorbeeld een gesloten jeugdinstelling? Ook in het licht van de carouselwerking in het forensisch jeugdwerkveld is goed voor te stellen dat de vijf intradynamische groepsprocesfasen (paragraaf 3.3) niet voor iedere jongere gelijkmatig verloopt. Zoals belicht, zal bij kort verblijfsgroepen naar verwachting eerder sprake zijn van terugkerende stormingsfasen (paragraaf 3.3.6) dan van een groep dat samen start, de vijf fasen gezamenlijk doorlopen en samen eindigen. Meer evaluatief, empirisch onderzoek zal nodig zijn om meer inzicht in de praktijk van dergelijke processen te krijgen (aanbeveling 5).

In het verlengde hiervan is in de stormingsfase volgens het vijf fasen model een meer directieve en overtuigende leiderschapsstijl nodig (paragraaf 3.3.2). Tegelijkertijd is naar voren gekomen dat aandacht voor autonomie (zelf bepalen) van jongeren een belangrijke basisvoorwaarde is in het werken met groepen jongeren (zie ook paragraaf 2.1.2). **Balans houden tussen directief en overtuigend groepsleiderschap met behoud van autonomie bij de (groep) jongere kan in dit licht een complexe opgave zijn**. Meer empirisch onderzoek naar hoe professionals hiermee om kunnen gaan ten aanzien van verschillende forensische doelgroepen is in dit licht waardevol.

Ten derde is uit de bestudeerde literatuur naar voren gekomen dat vooral in de leeftijdsperiode 14-18 jaar sprake is van relatief grote weerbaarheid tegen groepsdruk en dat het belangrijk is om zelfcontrole en het gevoel van autonomie te versterken bij (onder meer LVB) jongeren in het forensische jeugdwerkveld ter versterking van hun weerbaarheid tegen groepsdruk. Dit levert de vraag op **wanneer en bij welke (sub)doelgroep het versterken van weerbaarheid tegen groepsdruk daadwerkelijk effect sorteert**. Met andere woorden: **wanneer is een interventie die weerbaarheid tegen groepsdruk versterkt het meest zinvol/ effectief binnen het forensisch jeugdwerkveld?** Mede in het licht van inbedding van interventies in relatie tot reeds bestaande methodieken en de eerste, tweede en derdegraads strategieën (paragraaf 2.1). Meer onderzoek naar de samenhang tussen weerbaarheid tegen groepsdruk en verschillende leeftijdsfasen en achtergronden in de forensische jongeren populatie zal hier meer zicht op kunnen geven.

Ten vierde staan we nog stil bij het parallelle proces dat we bij de casus uit de inleiding kort aanstipten. Dit rapport had tot doel in te gaan op literatuurinzichten inzake groepsdruk en groepsdynamische processen in de context van jongeren die (tijdelijk) in forensisch jeugdwerkveld verblijven. In dit licht is nog niet uitgediept **wat voor invloed de dynamiek binnen een team (intradynamisch) en de dynamiek tussen bijvoorbeeld groepsleiders en management (interdynamisch) in relatie tot de groepen jongeren met wie zij in contact staan, heeft** (rechterkant van afbeelding 1 uit de inleiding). Het is in dit kader interessant de relatie/samenhang tussen groepsdynamiek en groepsdruk onder *professionals* (mede in het licht van de kwaliteit van het werkklimaat) en groepsdynamiek en groepsdruk onder *jongeren* (mede in het licht van de kwaliteit van het leefklimaat) verder empirisch te onderzoeken.

Literatuurlijst

- Adjiembaks, S.D. (2018). *(On)gemerkt bijzonder; levensverhalen van resisters en het uitblijven van een criminele carrière*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Agnew, R. (1991). The interactive effects of peer variables on delinquency. *Criminology*, 29, 47-72.
- Allen, J.P., Porter, M.R., en McFarland, F.C. (2006). Leaders and followers adolescent close friendships: Susceptibility to peer influence as a predictor of risky behavior, friendship instability, and depression. *Development and Psychopathology*, 18, 155-172.
- Aliport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, MA; Addison-Wesley.
- Anglin, J.P. (2004). Creating "well-functioning" residential care and defining its place in a system of care. *Child and Youth Care Forum*, 33(3), 175-192.
- Bandura, A. (1971). *Social learning theory*. New York: Englewood Cliffs.
- Barry, C. M., en Wentzel, K. R. (2006). Friend influence on prosocial behavior: the role of motivational factors and friendship characteristics. *Developmental Psychology*, 42, 153-163. doi: 10.1037/0012-1649.42.1.153
- Barbier, J., Deprez, S., Michiels, M., Windels, L., Ligand, H. (2019). Samen wijs! Herstelgericht werken op school. Acco, 2019.
- Barth, R. P. (2005). Residential care: from here to eternity. *International Journal of Social Welfare*, 14, 158-162. doi:10.1111/j.1468-2397.2005.00355.x
- Baumeister, R. F., en Leary, M. R. (1995). The need to belong desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological bulletin*, 117(3), 497.
- Bayer, P., Hjalmarsson, R., en Pozen, D. (2009). Building criminal capital behind bars: Peer effects in juvenile corrections. *The Quarterly Journal of Economics*, 124(1), 105-147.
- Bekken, F., Sonderman, J., Van der Helm, P. (2016). *Handleiding Vragenlijst onderlinge omgang van jongeren op leefgroepen van residentiële (jeugd)instellingen*. Verkregen van <https://www.hsleiden.nl/binaries/content/assets/hsl/lectoraten/residentiele-jeugdzorg/handleidingen/handleiding-vragenlijst-onderlinge-omgang.pdf>
- Bettencourt, B. A., Brewer, M. B., Croak, M. R., en Miller, N. (1992). Cooperation and the reduction of intergroup bias: The role of reward structure and social orientation. *Journal of experimental social psychology*, 28(4), 301-319.
- Bexkens, A., Huizenga, H. M., Neville, D. A., d'Escury-Koenigs, A. L. C., Bredman, J. C., Wagemaker, E., en Van der Molen, M. W. (2019). Peer-influence on risk-taking in male adolescents with mild to borderline intellectual disabilities and/or behavior disorders. *Journal of abnormal child psychology*, 47(3), 543-555.
- Bexkens, A., Ruzzano, L., Collot d'Escury-Koenigs, A. M. L., Van der Molen, M. W., en Huizenga, H. M. (2014). Inhibition deficits in individuals with intellectual disability: A meta-regression analysis. *Journal of Intellectual Disability Research*, 58(1), 3-16.
- Bezemer, H., en Vonck, W. (2018). Het is een moeilijke groep. daar doe je (n)iets aan: interventies ter bevordering van een positieve groepsdynamiek (dissertation).
- Boden, J. M., Sanders, J., Munford, R., Liebenberg, L., en McLeod, G. F. (2016). Paths to positive development: A model of outcomes in the New Zealand youth transitions study. *Child Indicators Research*, 9(4), 889-911.

- Boeije, H., 't Hart, H., en Hox, J. (2016). *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam: Boom Uitgevers, 9e druk.
- Boendermaker, L., van Rooijen, K., Berg, T., en Bartelink, C. (2013). *Residentiële jeugdzorg* (Doctoral dissertation, Hogeschool van Amsterdam).
- Bonebright, D. A. (2010). 40 years of storming: a historical review of Tuckman's model of small group development. *Human Resource Development International*, 13(1), 111-120.
- Borgström, Å., Daneback, K., en Molin, M. (2019). Young people with intellectual disabilities and social media: a literature review and thematic analysis. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 21(1).
- Bornstein, G. (2003). Intergroup conflict: individual, group, and collective interests. *Personality and Social Psychology Review*, 7(2), 129-145.
- Bosker, J., De Vogel, V. en Bitter, L. (2018). 'Professionele ankers' over ankers en verbindingen. Professionaliteit en continuïteit in het forensisch sociale domein. Utrecht: KSI – Lectoraat werken in justitieel kader, HU.
- Brechwald, W. A., en Prinstein, M. J. (2011). Beyond Homophily: A Decade of Advances in Understanding Peer Influence Processes. *Journal of research on adolescence: the official journal of the Society for Research on Adolescence*, 21(1), 166-179. doi:10.1111/j.1532-7795.2010.00721.x
- Brendtro, L. K., & Ness, A. E. (1991). Extreme interventions for extreme behavior: peer-assisted behavior management in group treatment programs. *Child and Youth Care Forum*, 20(3), 171-181. <https://doi.org/10.1007/BF00757199>
- Brendtro, K.L & Caslor, M. (2019). The Effectiveness of Positive Peer Culture with Youth at Risk. *Global Journal of human-social science: Arts & Humanities – Psychology*. Volume 19 Issue 10 Version 1.0 Year 2019. Online ISSN: 2249-460x & Print ISSN: 0975-587X
- Brown, B. B., Clasen, D. R., en Eicher, S. A. (1986). Perceptions of peer pressure, peer conformity dispositions, and self-reported behavior among adolescents. *Developmental psychology*, 22(4), 521.
- Brown, R., en Wade, G. (1987). Superordinate goals and intergroup behaviour: The effect of role ambiguity and status on intergroup attitudes and task performance. *European Journal of Social Psychology*, 17(2), 131-142.
- Bunders, D. J. (2016). *Social media and delinquent behavior: how online friends may encourage offending* (Master's thesis). Geraadpleegd van: <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/336192>
- Burns, B. J., Hoagwood, K., en Mrazek, P. J. (1999). Effective treatment for mental disorders in children and adolescents. *Clinical child and family psychology review*, 2(4), 199-254.
- Buysse, W., Swami-Persaud, A., Hofstra, D., Aalst, M. V., en Szytniewski, B. (2019). *Rol van de leefgroep in de behandeling*. Verkregen van: https://www.wodc.nl/binaries/2928_Volledige_Tekst_tcm28-401305.pdf
- Caldwell, M. G. (1956). Group dynamics in the prison community. *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*.
- Chamberlain, P., Price, J., Leve, L. D., Landsverk, J. A., Reid, J. B., en Laurent, H. (2008). Prevention of behavior problems for children in foster care: outcomes and mediation effects. *Prevention Science*, 9, 17-27. doi:10.1007/s11121-007-0080-7

- Chein, J., Albert, D., O'Brien, L., Uckert, K., en Steinberg, L. (2011). Peers increase adolescent risk taking by enhancing activity in the brain's reward circuitry. *Developmental Science*, 14(2), 10. doi:10.1111/j.1467-7687.2010.01035.x
- Choukas-Bradley, S., Giletta, M., Cohen, G. L., en Prinstein, M. J. (2015). Peer influence, peer status, and prosocial behavior: an experimental investigation of peer socialization of adolescents' intentions to volunteer. *Journal of Youth and Adolescence*, 44, 2197–2210. doi:10.1007/s10964-015-0373-2
- Clarke, A. (2011). Three therapeutic residential care models, the sanctuary model, positive peer culture and dyadic developmental 81. psychotherapy and their application to the theory of congruence. *Children Australia*, 36, 2, 81–87. DOI 10.1375/jcas.36.2.81
- Cohen, T. R., en Insko, C. A. (2008). War and peace: possible approaches to reducing intergroup conflict. *Perspectives on Psychological Science*, 3(2), 87–93. doi:10.1111/j.1745-6916.2008.00066.x
- Cohen, G. L., en Prinstein, M. J. (2006). Peer contagion of aggression and health risk behavior among adolescent males: An experimental investigation of effects on public conduct and private attitudes. *Child development*, 77(4), 967-983.
- Costello, B. J., en Hope, T. (2016). *Peer pressure, peer prevention: The role of friends in crime and conformity*. New York: Routledge.
- Costello, B. J., en Zozula, C. (2018). Peer influence: mechanisms and motivations. *Deviant behaviour*, 39(1), 94-110.
- Crank, B. R. (2018). Accepting deviant identities: the impact of self-labeling on intentions to desist from crime. *Journal of Crime and Justice*, 41(2), 155-172.
- Crone, E. A., en Konijn, E. A. (2018). Media use and brain development during adolescence. *Nature communications*, 9(1), 1-10.
- Cummings, J.N., Lee, J.B. en Kraut, R. (2006). Communication Technology and Friendship during the Transition from High School to College. supported by the Digital Society and Technologies program of the National Science Foundation (IIS-0208900).
- Custers, K.E., en Engels, R. C. (2003). Delinquentie van adolescenten: De rol van delinquenten vrienden en emotionele problemen. *Pedagogiek*, 23(2), 137 -155.
- De Decker, A., Lemmens, L., Van der Helm, P., Bruckers, L., Molenberghs, G., en Tremmery, S. (2018). The relation between aggression and the living group climate in a forensic treatment unit for adolescents: A pilot study. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62(7), 1821-1837. doi:10.1177/0306624X17712347
- De Groot, R. (2020). *Jongeren met een licht verstandelijke beperking online: kansen en uitdagingen voor het werkveld*. Verkregen van: <https://www.kennispleingehandicaptensector.nl/docs/KNP/KNP%20GS/Thema%20Technologie%20en%20Apps/kennisbundel-technologie-en-apps-verstandelijke-beperking.pdf>.
- De Jong, J. D. A. (2007). *Kapot moeilijk: een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgegedrag van 'Marokkaanse' jongens* (Doctoral dissertation). University of Groningen.
- De Jong, J.D.A. (2012). Verbinden wat al voor handen is. Haalbaarheid van een Jeugdpreventieteam (JPT) in Amsterdam Oost: Indische buurt en Transvaal. Amsterdam: Rebond/Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Oost/Stichting Connect Initiatieven
- De Jong, J. D. A. (2015). *Rolmodellen laten risicojeugd levenskunst zien*. Verkregen van: <https://ccv-secondant.nl/platform/article/rolmodellen-laten-risicojeugd-hun-levenskunst-zien>

- De Jong, J. D. A. en Van Gemert, F. (2010). *Een studie naar het concept groepsdruk*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- De Jong, J. D. A., en Haan, W. D. (2010). *Hoezo typisch Marokkaans? Een groepsdynamische verklaring van overlastgevend en crimineel gedrag. Zoeklicht op geweld: Sociale conflicten in het publieke domein*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers, 166-173.
- De Valk, S., Kuiper, C., Van der Helm, G. H. P., Maas, A. J. J. A., en Stams, G. J. J. M. (2019). Repression in residential youth care: a qualitative study examining the experiences of adolescents in open, secure and forensic institutions. *Journal of Adolescent Research*, 34(6), 757-782.
- De Vries Robbé, M., Geers, M., Stapel, M., Hilterman, E. & de Vogel, V. (2014). Structured Assessment of Protective Factors for violence risk – Youth Version (SAPROF-YV). Beschermende factoren voor gewelddadig gedrag bij jongeren. Van der Hoeven Kliniek, 2014.
- De Wree, E., Vandenberghe, T., en Ceunen, B. (2018). *Stevige wortels, sterke vleugels: Werken met jongeren rond zelfbeeld, motivatie, grenzen, rust, krachten en verantwoordelijkheid*. Den Bosch: GompelenSvacina.
- Deakin, J., Fox, C. en Matos, R. (2020). Labelled as 'risky' in an era of control: How young people experience and respond to the stigma of criminalized identities. *European Journal of Criminology*. doi:10.1177/1477370820916728
- Dees, N., Dees - Klamer, M., Plaisier, H., Arendsen, E., en Jongerencentrum Remixx, onderdeel van R. (2017). *Remixx en randgroepjongeren: hoe het jongerenwerk kan omgaan met negatieve groepsdynamiek* (dissertation).
- Densley, J. (2020). *Collective violence online: when street gangs use social media*. In C. A., Ireland, M. Lewis, A. C. Lopez en J. L. Ireland (Eds.), *The handbook of collective violence: current developments and understanding* (pp. 305–316). Routledge.
- Dishion, T. J., Andrews, D. W., en Crosby, L. (1995). Antisocial boys and their friends in early adolescence: Relationship characteristics, quality, and interactional process. *Child development*, 66(1), 139-151.
- Dishion, T. J., en Andrews, D. W. (1995). Preventing escalation in problem behaviors with high-risk young adolescents: immediate and 1-year outcomes. *Journal of Consulting and*
- Dishion, T. J., Spracklen, K. M., Andrews, D. W., and Patterson, G. R. (1996). Deviancy training in male adolescent friendships. *Behaviour Therapy*, 27: 373 - 390.
- Dishion, T. J., McCord, J., en Poulin, F. (1999). When interventions harm: peer groups and problem behavior. *American Psychologist*, 54, 755–764. doi: 10.1037/0003-066X.54.9.755
- Dishion, T. J., Poulin, F., en Burraston, B. (2001). Peer group dynamics associated with iatrogenic effect in group interventions with high-risk young adolescents. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2001(91), 79–92. https://doi.org/10.1002/cd.6
- Dishion, T. J., en Dodge, K. A. (2005). Peer contagion in interventions for children and adolescents: moving towards an understanding of the ecology and dynamics of change. *Journal of Abnormal Child Psychology: An Official Publication of the International Society for Research in Child and Adolescent Psychopathology*, 33(3), 395–400. doi:10.1007/s10802-005-3579-z
- Dishion, T. J. (2013). Stochastic agent-based modeling of influence and selection in adolescence: current status and future directions in understanding the dynamics of peer contagion. *Journal of Research on Adolescence*, 23(3), 596–603. https://doi.org/10.1111/jora.12068

- De Swart, J. (2011). *De professionele jeugdzorgwerker*. Enschede: Saxion University of Applied Science.
- De Wit, N., De Jong, J.D.A., en Mulder, E. (2019). *Gewoon normaal. Het belang van professionele eigenheid in de bejegening van risicojongeren*. Amsterdam: Brave New Books.
- Delfos, M.F., Meere, W. (2007). *Multimediatedrag van kinderen en jongeren. Praktijkgericht onderzoek naar hun beleving van multimedia en de behoefte aan interventies in het virtuele leven*. Verkregen van: www.80dagendewereldrond.nl.
- Doelitzsch, M., Ringrose R. (2014). De toekomstige professional: typische stressfactoren in de werkrelatie en hoe deze te hanteren (dissertation). Geraadpleegd van: https://hbo-kennisbank.nl/details/sharekit_av:oai:surfsharekit.nl:65ac4264-6720-49d1-b775-b0d66abc8291
- Dur, J. (2016). *De kracht van groepsdynamiek* (Unpublished doctoral dissertation). Geraadpleegd van: https://hbo-kennisbank.nl/details/sharekit_fontys%3Aoai%3Asurfsharekit.nl%3Ac6bba58e-00f7-410f-9cb3-4a3089a1ff4d
- El Hadioui, I. (2011). *Hoe de straat de school binnendringt. Denken vanuit de pedagogische driehoek van de thuiscultuur, de schoolcultuur en de straatcultuur*. Amsterdam: Van Genneep.
- Eltink, E.M.A., van der Helm, P., Wissink, I.B., en Stams, G.J.M. (2015). The Relation between Living Group Climate and Reactions to Social Problem Situations in Detained Adolescents: "I Stabbed Him Because He Looked Mean at Me", *International Journal of Forensic Mental Health*, 14:2, 101-109, DOI: 10.1080/14999013.2015.1033110
- Fader, J. (2013). *Falling back: incarceration and transitions to adulthood among urban youth*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Finley, S. A. (2010). An identity-based understanding of intergroup conflict. *Contemporary Justice Review*, 13(4), 425-441.
- Forney, M., en Ward, J. T. (2019). Identity, peer resistance, and antisocial influence: modeling direct and indirect causes of desistance. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 5(1), 107-135. doi:10.1007/s40865-018-0102-0
- Forsyth, D. R. (1990). *Group dynamics*. Pacific Grove, CA: Brooks. *Cole Publishing Company*, 4, 42.
- Franken, A., Van den Berg, G., Kerkhof, L. en Ansink, M. (2018). Specialisaties in Landelijke Specialistische Voorzieningen: Een literatuuronderzoek. WODC (2895).
- Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Anastasio, P. A., Bachman, B. A., en Rust, M. C. (1993). The common ingroup identity model: Recategorization and the reduction of intergroup bias. *European review of social psychology*, 4(1), 1-26.
- Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Banker, B. S., Houlette, M., Johnson, K. M., en McGlynn, E. A. (2000). Reducing intergroup conflict: from superordinate goals to decategorization, recategorization, and mutual differentiation. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 4(1), 98-114.
- Geenen, M.J. (2014). *Veroordeeld tot verbondenheid. Een onderzoek naar de pedagogische alliantie tussen groepsleiders en jongens in een justitiële jeugdinstelling*. Den Haag: Boom Lemma uitgeverij.
- Gielis, P., Konig, A., en Lap, J. (2007). *Begeleiden van de groep*. Houten: KPC

- Giepmans, A., (2014). Een goed begin is het halve werk: Begeleiden naar een positieve groep (Unpublished doctoral dissertation). Geraadpleegd van: https://hbo-kennisbank.nl/details/sharekit_fontys:oai:surfsharekit.nl:f2335989-0ece-4286-8ea2-481b1be17d8b
- Goderie, M., Mak, J., Steketee, M., en Wentink, M. (2004). *Samenplaatsing van jongeren in justitiële jeugdinrichtingen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Anchor.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
- Grosbras, M. H., Jansen, M., Leonard, G., McIntosh, A., Osswald, K., Poulsen, C., ... Paus, T. (2007). Neural mechanisms of resistance to peer influence in early adolescence. *The Official Journal of the Society for Neuroscience*, 27(30), 8040–5.
- Hall, K. R., Rushing, J. L., en Khurshid, A. (2011). Using the solving problems together psychoeducational group counseling model as an intervention for negative peer pressure. *The Journal for Specialists in Group Work*, 36(2), 97–110. <https://doi.org/10.1080/01933922.2011.562344>
- Hanrath, J. J. (2013). *De groepsleider als evenwichtskunstenaar. Het dagelijks werk op de leefgroep in een justitiële jeugdinrichting*. Den Haag: Boom Lemma.
- Hanrath, J. J. (2015). In de ban van de groepsdynamiek. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 54(9).
- Hanrath, J. en Geenen, M. (2018). *Bruikbaarheid van Menger's werkaliantiemodel voor de justitiële Jeugdinrichting*. Uit Bosker, J., de Vogel, V. en Bitter, L.. (2018). *Professionele Ankers Liber Amicorum voor Menger*. Lectoraat werken in Justitiële kader, 25 – 32.
- Harder, A. T. (2011). The downside up. *A study of factors associated with a successful course of treatment for adolescents in secure residential care*.
- Harder, A. T., Knorth, E. J., en Kalverboer, M. E. (2017). The inside out? views of young people, parents, and professionals regarding successful secure residential care. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 34(5), 431–441. <https://doi.org/10.1007/s10560-016-0473-1>
- Hartup, W.W. (2005). Peer Interaction: What Causes What? *Journal Abnormal Child Psychology* 33, 387–394. doi: 10.1007/s10802-005-3578-0
- Häufler J., en Wolter, D. (2015). The interrelation between victimization and bullying inside young offender institutions. *Aggressive Behavior*, 41(4), 335–345. <https://doi.org/10.1002/ab.21545>
- Henry, D. B., Tolan, P. H., en Gorman-Smith, D. (2001). Longitudinal family and peer group effects on violence and nonviolent delinquency. *Journal of clinical child psychology*, 30(2), 172-186.
- Heynen, E. J. E., Van der Helm, G. H. P., en Cima, M. J. (2017). The feelings of others don't impress me much: effects of living group climate on empathy in adolescent male offenders. *Psychiatry, Psychology and Law*, 24(1), 118–127.
- Higgins, G. E., Fell, B. D., en Wilson, A. L. (2006). Digital piracy: Assessing the contributions of an integrated self-control theory and social learning theory using structural equation modeling. *Criminal Justice Studies*, 19(1), 3-22.
- Higgins, G. E., en Makin, D. A. (2004a). Does social learning theory condition the effects of low self-control on college students' software piracy. *Journal of Economic Crime Management*, 2(2), 1-22.

- Higgins, G. E., en Makin, D. A. (2004b). Self-control, deviant peers, and software piracy. *Psychological reports*, 95(3), 921-931.
- Higgins, G. E., Marcum, C. D. P. D., Freiburger, T. L., en Ricketts, M. L. (2012). Examining the role of peer influence and self-control on downloading behavior. *Deviant Behavior*, 33(5), 412-423. doi: 10.1080/01639625.2011.584275
- Higgins, G. E., en Wilson, A. L. (2006). Low self-control, moral beliefs, and social learning theory in university students' intentions to pirate software. *Security Journal*, 19(2), 75-92.
- Hoeben, E. M., Meldrum, R. C., Walker, D. A., en Young, J. T. (2016). The role of peer delinquency and unstructured socializing in explaining delinquency and substance use: A state-of-the-art review. *Journal of Criminal Justice*, 47, 108-122.
- Holt, T. J., en Bossler, A. M. (2014). An assessment of the current state of cybercrime scholarship. *Deviant Behavior*, 35(1), 20-40.
- Honkatukia Päivi, Nyqvist, L., en Pösö Tarja. (2007). Violence talk and gender in youth residential care. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 8(1), 56-76.
- Hoorn, J., Crone, E. A., en Leijenhorst, L. (2017). Hanging out with the right crowd: peer influence on risk-taking behavior in adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 27(1), 189-200. doi: [10.1111/jora.12265](https://doi.org/10.1111/jora.12265)
- Hoorn, J., Dijk, E., Meuwese, R., Rieffe, C., en Crone, E. A. (2016). Peer influence on prosocial behavior in adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 26(1), 90-100. doi: [10.1111/jora.12173](https://doi.org/10.1111/jora.12173)
- Huang, G. C., Unger, J. B., Soto, D., Fujimoto, K., Pentz, M. A., Jordan-Marsh, M., en Valente, T. W. (2014). Peer influences: the impact of online and offline friendship networks on adolescent smoking and alcohol use. *Journal of Adolescent Health*, 54(5), 508-514.
- Huefner, J. C., Handwerk, M. L., Ringle, J. L., en Field, C. E. (2009). Conduct disordered youth in group care: an examination of negative peer influence. *Journal of Child and Family Studies*, 18, 719-730. <https://doi.org/10.1007/s10826-009-9278-6>
- Huefner, J. C., en Ringle, J. L. (2012). Examination of negative peer contagion in a residential care setting. *Journal of Child and Family Studies*, 21, 807-815. doi: 10.1007/s10826-011-9540-6.
- Huefner, J. C., Smith, G. L., en Stevens, A. L. (2018). Positive and negative peer influence in residential care. *Journal of Abnormal Child Psychology: An Official Publication of the International Society for Research in Child and Adolescent Psychopathology*, 46(6), 1161-1169. doi: 10.1007/s10802-017-0353-y
- Huijsmans, T., Nivette, A. E., Eisner, M., en Ribeaud, D. (2019). Social influences, peer delinquency, and low self-control: An examination of time-varying and reciprocal effects on delinquency over adolescence. *European Journal of Criminology*. doi: 10.1177/1477370819838720
- Insko, C. A., Schopler, J., Gaertner, L., Wildschut, T., Kozar, R., Pinter, B. en Montoya, M. R. (2001). Interindividual-intergroup discontinuity reduction through the anticipation of future interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(1), 95.
- Irwin-Rogers, K., en Pinkney, C. (2017). *Social media as a catalyst and trigger for youth violence*. London: Catch-22.
- Jackson, J. W. (2011). Intragroup cooperation as a function of group performance and group identity. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 15(4), 343-356.

- James S. (2011). What Works in Group Care? - A Structured Review of Treatment Models for Group Homes and Residential Care. *Children and youth services review*, 33(2), 308–321. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2010.09.014>
- Jongepier, N. en Struijk, M. en Van der Helm, P. (2010). Zes uitgangspunten voor een goed pedagogisch klimaat. *Jeugd en Co Kennis*, 4, 9-18. doi: 10.1007/BF03089308
- Juvonen, J. (2006). *Sense of Belonging, Social Bonds, and School Functioning*. In P. Alexander en P. Winne (Eds.), *Handbook of educational psychology* (2nd ed., pp. 655-674). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Kaal, H. L. (2010). *Beperkt en gevangen?: De haalbaarheid van prevalentieonderzoek naar verstandelijke beperking in detentie*. Den Haag: WODC.
- Kaal, H. L., en de Jong, B. J. (2017). Het signaleren en registreren van LVB in het justitiële domein: stof tot nadenken. *Justitiële Verkenningen*, 43(6).
- Kaal, H. L. en De Jong, J. D. (2018). *Kom me horen. 11 levensverhalen van delinquente jongeren met een licht verstandelijke beperking*. Amsterdam: Brave New Books.
- Kaldenbach, H. (2011). *Respect! '99 tips voor het omgaan met jongeren in de straatcultuur'*. Amsterdam: Prometheus.
- Kepper A, van den Eijnden R, Monshouwer K, Vollebergh W. (2014) Understanding the elevated risk of substance use by adolescents in special education and residential youth care: the role of individual, family and peer factors. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 23(6), 461-472. doi: 10.1007/s00787-013-0471-1
- Kerr, M., Van Zalk, M., en Stattin Håkan. (2012). Psychopathic traits moderate peer influence on adolescent delinquency. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53(8), 826–835. doi: [10.1111/j.1469-7610.2011.02492.x](https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2011.02492.x)
- Ketelaars, V. (2018). *Cyberpesten, de modernisering van het straatpesten: de begeleiding van pestgedrag op social media* (dissertation). Geraadpleegd van: https://hbo-kennisbank.nl/details/sharekit_fontys:oai:surfsharekit.nl:46122ed6-56c3-4d75-baed-885c799c6ba6
- Kooijmans, M. (2019). Talentologie, voorbij een neoliberale focus op talentontwikkeling. *Jeugdbeleid*, 13(1), 13-37.
- Lauger, T. R., en Densley, J. A. (2018). Broadcasting badness: violence, identity, and performance in the online gang rap scene. *Justice Quarterly*, 35(5), 816–841. <https://doi.org/10.1080/07418825.2017.1341542>
- Lee, B. R., en Thompson, R. W. (2009). Examining externalizing behavior trajectories of youth in group homes: is there evidence for peer contagion? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 31–44. doi: [10.1007/s10802-008-9254-4](https://doi.org/10.1007/s10802-008-9254-4)
- Letendre, J., en Davis, K. (2004). What really happens in violence prevention groups?: a content analysis of leader behaviors and child responses in a school-based violence prevention project. *Small Group Research*, 35(4), 367–387.
- Leve, L. D., en Chamberlain, P. (2005). Association with delinquent peers: intervention effects for youth in the juvenile justice system. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33, 339–347
- Lindenberg, S. (1996). *Continuities in the theory of social production functions*. In H. Ganzeboom, en S. Lindenberg (Eds.), *Verklarende sociologie: Opstellen voor reinhard wippler* (pp. 169-184). Amsterdam: Thesis Publishers.

- Lindenberg, S. (2001). *Social rationality versus rational egoism*. In J. Turner (Ed.), *Handbook of sociological theory* (pp. 635-668). New York, US: Kluwer Academic/Plenum.
- Loeffen, M. (2007). *Residentiële jeugdzorg in beeld. Een onderzoek naar de intersectorale stand van zaken in Nederland*. Utrecht: Collegio.
- Martinez, D. J., en Abrams, L. S. (2013). Informal social support among returning young offenders: a metasynthesis of the literature. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 57(2), 169–90. <https://doi.org/10.1177/0306624X11428203>.
- Matsueda, R. en Anderson, K. (1998). The dynamics of delinquent peers and delinquent behaviour. *Criminology*, 36, 269-308.
- McCoy, S. S., Dimler, L. M., Samuels, D. V., en Natsuaki, M. N. (2019). Adolescent susceptibility to deviant peer pressure: does gender matter? *Adolescent Research Review*, 4(1), 59–71. <https://doi.org/10.1007/s40894-017-0071-2>.
- McCuddy, T. (2018). *Online Socialization and Delinquency: Expanding the Study of Peer Influence in Criminology* (dissertation). Geraadpleegd van: <https://irl.umsl.edu/dissertation/737/>.
- McCuddy, T., en Vogel, M. (2015). More than just friends: Online social networks and offending. *Criminal Justice Review*, 40(2), 169-189.
- Meldrum, R. C., en Clark, J. (2015). Adolescent virtual time spent socializing with peers, substance use, and delinquency. *Crime en Delinquency*, 61(8), 1104-1126.
- Meldrum, R. C., Miller, H. V., en Flexon, J. L. (2013). Susceptibility to peer influence, self-control, and delinquency. *Sociological Inquiry*, 83(1), 106–129. doi: 10.1111/j.1475-682x.2012.00434.x
- Melkman, E. (2015). Risk and protective factors for problem behaviors among youth in residential care. *Children and Youth Services Review*, 51, 117–124. doi: 10.1016/j.childyouth.2015.02.004
- Miller, H. V. (2010). If your friends jumped off a bridge, would you do it too? delinquent peers and susceptibility to peer influence. *Justice Quarterly*, 27(4), 473–491.
- Monahan, Kathryn en Steinberg, Laurence en Cauffman, Elizabeth en Mulvey, Edward. (2009). Trajectories of Antisocial Behavior and Psychosocial Maturity From Adolescence to Young Adulthood. *Developmental psychology*. 45. 1654-68. 10.1037/a0015862.
- Moore, T., McArthur, M. en Death, J. (2020) Brutal Bullies and Protective Peers: How Young People Help or Hinder Each Other's Safety in Residential Care, *Residential Treatment for Children en Youth*, 37:2, 108-135, DOI: 10.1080/0886571X.2019.1682487
- Moors, H., Rovers, B. en Bouman, N. (2019). *Sociale media, delictgedrag en communicatie Op zoek naar de 'Buzz' bij plegers van high impact crimes*. BOOM Criminologie.
- Mugabe, R en de Vries, M. (2016). In hoeverre heeft groepsdruk invloed op het leven van een adolescent? Profielwerkstuk Biologie en maatschappij. Verkregen van: https://nvlm.nl/wp-content/uploads/2017/05/Havo_Groepsdruk_onder_adolescenten.pdf.
- Nelis, H., en Van Sark, Y. (2010). *Puberbrein binnenstebuiten: Wat beweegt jongeren*. Utrecht/Antwerpen: Kosmos Uitgevers.
- Newman, B. M., Lohman, B. J., en Newman, P. R. (2007). Peer group membership and a sense of belonging: their relationship to adolescent behavior problems. *Adolescence*, 42(166).

- Osgood, D. W., Ragan, D. T., Wallace, L., Gest, S. D., Feinberg, M. E., en Moody, J. (2013). Peers and the emergence of alcohol use: Influence and selection processes in adolescent friendship networks. *Journal of Research on Adolescence*, 23(3), 500-512.
- Padilla-Walker, L. M., en Bean, R. A. (2009). Negative and positive peer influence: relations to positive and negative behaviors for African American, European American, and Hispanic adolescents. *Journal of Adolescence*, 32, 323-337. doi: 10.1016/j.adolescence.2008.02.003
- Patterson, G. R., Dishion, T. J., en Yoerger, K. (2000). Adolescent growth in new forms of problem behavior: Macro-and micro-peer dynamics. *Prevention science*, 1(1), 3-13.
- Pattiselanno, K. L. (2016). *At your own risk: The importance of group dynamics and peer processes in adolescent peer groups for adolescents' involvement in risk behaviors*. Rijksuniversiteit Groningen.
- Patton, D. U., Hong, J. S., Ranney, M., Patel, S., Kelley, C., Eschmann, R., and Washington, T. (2014). Social media as a vector for youth violence: A review of the literature. *Computers in Human Behavior*, 35, 548-553.
- Paus, T. (2008). Resistance to peer influence and the adolescent brain. *Activitas Nervosa Superior*, 50(1-2), 1-2. doi: 10.1007/BF03379728
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49(1), 65-85. doi: 10.1146/annurev.psych.49.1.65
- Pettigrew, T. F. (2008). Future directions for intergroup contact theory and research. *International Journal of Intercultural Relations*, 32(3), 187-199. doi: 10.1016/j.ijintrel.2007.12.002
- Pettigrew, T. F., Tropp, L. R., Wagner, U., en Christ, O. (2011). Recent advances in intergroup contact theory. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(3), 271-280. doi: 10.1016/j.ijintrel.2011.03.001
- Pinter, B., Insko, C.A., Wildschut, T., Kirchner, J.L., Montoya, R.M., en Wolf, S.T. (2007). Reduction of interindividual-intergroup discontinuity: The role of leader accountability and proneness to guilt. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93, 250-265.
- Poulin, F., Dishion, T. J., en Haas, E. (1999). The peer influence paradox: friendship quality and deviancy training within male adolescent friendships. *Merrill-Palmer Quarterly*, 45(1), 42-61.
- Poulin F. en Chan, A (2010). Friendship stability and change in childhood and adolescence. *Developmental Review*, 30(3), 257-273.
- Prinstein, M. J., Brechwald, W. A., en Cohen, G. L. (2011). Susceptibility to peer influence: using a performance-based measure to identify adolescent males at heightened risk for deviant peer socialization. *Developmental Psychology*, 47(4), 1167-1172
- Pritikin, M. H. (2008). Is prison increasing crime? *Wisconsin Law Review*, 1049-1108.
- Remmerswaal, J. (2008). *Handboek groepsdynamica: Een inleiding op theorie en praktijk*. Nelissen.
- Remmerswaal, J. (2015). *Begeleiden van groepen: groepsdynamica in praktijk* (Derde druk). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Reniers, R. L., Beavan, A., Keogan, L., Furneaux, A., Mayhew, S., en Wood, S. J. (2017). Is it all in the reward? peers influence risk-taking behaviour in young adulthood. *British Journal of Psychology*, 108(2), 276-295. doi: 10.1111/bjop.12195

- Rice, C. A. (2015). A group therapist reflects on violence in America. *International journal of group psychotherapy*, 65(1), 40-62.
- Richards, K. en Ellem, K. (2018). Young people with cognitive disabilities and overrepresentation in the criminal justice system: service provider perspectives on policing. *Police Practice and Research*. 1-16. doi: 10.1080/15614263.2018.1473771
- Roks, R.A. (2013). De straat praat? De performance van 'street credibility' *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit* pp. 14 – 31.
- Rubin, K., Bukowski, W., en Parker, J. (2006). Peers, relationships, and interactions. *Handbook of child psychology*, 3, 571-645.
- Ryan, R. M., en Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. New York: Guilford Publications.
- Ryan, R. M., Soenens, B., en Vansteenkiste, M. (2019). Reflections on self-determination theory as an organizing framework for personality psychology: interfaces, integrations, issues, and unfinished business. *Journal of Personality*, 87(1), 115-145. <https://doi.org/10.1111/jopy.12440>
- Sameroff, A. J. (2009). Conceptual issues in studying the development of self-regulation. *Biopsychosocial regulatory processes in the development of childhood behavioral problems*, 1-18.
- Santor, D. A., Messervey, D., en Kusumakar, V. (2000). Measuring peer pressure, popularity, and conformity in adolescent boys and girls: Predicting school performance, sexual attitudes, and substance abuse. *Journal of youth and adolescence*, 29(2), 163-182.
- Schaftenaar, P., Otheusden, I., Stams, G en Baart, A. (2018). Relational caring and contact after treatment. An evaluation study on criminal recidivism. *International journal of law and psychiatry*. 60. 45-50. 10.1016/j.ijlp.2018.07.011.
- Scholte, E. M., en Van Der Ploeg, J. D. (2000). Exploring factors governing successful residential treatment of youngsters with serious behavioural difficulties: Findings from a longitudinal study in Holland. *Childhood*, 7(2), 129-153.
- Segeren, M. W., Fassaert, T. J., Kea, R., de Wit, M. A., en Popma, A. (2018). Exploring differences in criminogenic risk factors and criminal behavior between young adult violent offenders with and without mild to borderline intellectual disability. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 62(4), 978-999.
- Sekol, I. (2013). Peer violence in adolescent residential care: A qualitative examination of contextual and peer factors. *Children and Youth Services Review*, 35, 1901-1912. doi: 10.1016/j.childyouth.2013.09.006
- Sevilir, R., van der Helm, G. H. P., Roest, J. J., Beld, M. H. M., en Didden, R. (2020). Differences in Perceived Living Group Climate between Youth with a Turkish/Moroccan and Native Dutch Background in Residential Youth Care. *Children and Youth Services Review*, 114, 105081. doi: 10.1016/j.childyouth.2020.105081
- Shapiro, C., Smith, B., Malone, P., en Collaro, A. (2010). Natural experiment in deviant peer exposure and youth recidivism. *Journal of Clinical Child en Adolescent Psychology*, 39(2), 242-251.
- Shechtman, Z., en Basheer, O. (2005). Normative beliefs supporting aggression of Arab children in an intergroup conflict. *Aggressive Behavior*, 31, 324-335.

- Sherif, M., Harvey, O.J., White, B.J., Hood, W.R., en Sherif, C.W. (1961). *Intergroup conflict and cooperation: The Robbers Cave experiment*. Norman, OK: University Book Exchange.
- Sherman, L. E., Greenfield, P. M., Hernandez, L. M., en Dapretto, M. (2018). Peer influence via Instagram: effects on brain and behavior in adolescence and young adulthood. *Child Development, 89*(1), 37–47. doi: [10.1111/cdev.12838](https://doi.org/10.1111/cdev.12838)
- Sipma, T. (2016). Groepsdruk bij jongeren. *Sociologie Magazine, 24*, 16-17.
- Sonderman, J., Krabbendam, A., en Weijers, I. (2015). Criminele meisjes, In I. Weijers en C. Eliaerts (red), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (pp 153-170). 2015. Amsterdam: Boom Lemma Uitgevers.
- Sonderman, J., Bekken, F.F., Van der Helm, G.H.P., Roest, J.J., Kuiper, C.H.Z., Stams, G.J.J.M., Van de Mheen, D., (forthcoming). Peer Interactions in Residential Youth Care: A Validation Study of the Peer Interactions in Residential Youth Care (PIRY) Questionnaire.
- Spoeltman, R.M. (2015). *De sekse specifieke aspecten van de bejegening van meisjes in een justitiële jeugdinrichting volgens groepsleiders* (Master thesis). Geraadpleegd van: University of Utrecht, Faculty of Social and Behavioural Sciences
- Stams, G. J., en van der Helm, P. (2017). What Works in Residential Programs for Aggressive and Violent Youth? *The Wiley handbook of violence and aggression*, 1-12.
- Stautz, K., en Cooper, A. (2013). Impulsivity-related personality traits and adolescent alcohol use: a meta-analytic review. *Clinical Psychology Review, 33*(4), 574–92. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.03.003>
- Steinberg, L. en Monahan, K.C., (2007). Age differences in resistance to peer influence. *Developmental psychology, 3*, 1531–1543.
- Steinel, W., Van Kleef, G. A., Van Knippenberg, D., Hogg, M. A., Homan, A. C., en Moffitt, G. (2010). How intragroup dynamics affect behavior in intergroup conflict: The role of group norms, prototypicality, and need to belong. *Group Processes en Intergroup Relations, 13*(6), 779-794.
- Strijbosch, E.L.L., Wissink, I.B., Van der Helm, G.H.P. en Stams, G.J.J.M., (2019). Building a positive group climate together: How monitoring instruments are part of an improvement process in residential care for children. *Children and Youth Services Review 96*, pages 266-277.
- Sullivan, C. J. (2006). Early Adolescent Delinquency: Assessing the Role of Childhood Problems, Family Environment, and Peer Pressure. *Youth Violence and Juvenile Justice, 4*(4), 291–313. doi: [10.1177/1541204006292656](https://doi.org/10.1177/1541204006292656)
- Sumter S.R., Bokhorst, C.L., Steinberg L., Westenberg, P.M. (2009). The developmental pattern of resistance to peer influence in adolescence: will the teenager ever be able to resist? *Journal of Adolescence, 32*(4), 1009-21. doi: [10.1016/j.adolescence.2008.08.010](https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2008.08.010)
- Svensson, Y., Burk, W. J., Stattin, H., en Kerr, M. (2012). Peer selection and influence of delinquent behavior of immigrant and nonimmigrant youths: Does context matter? *International Journal of Behavioral Development, 36*(3), 178-185.
- Ten Brummelaar, M. D. C., en Kalverboer, M. E. (2011). Kinderen, kinderrechten en de strafrechtelijke procedure. Het belang van het kind in het jeugdstraf (proces) recht [Children, Children's' Rights and the juvenile justice procedure. The best interest of the child in juvenile justice (procedural) law].

- Thomas, K. J., McGloin, J. M. (2013). A dual-systems approach for understanding differential susceptibility to processes of peer influence. *Criminology*, 51, 435-474. doi: 10.1111/1745-9125.12010
- Todorović, D., Manders, W., Sonneveld, J., en Metz, J. (2017). *Methodiekbeschrijving groepswork in het jongerenwerk*. Hogeschool Amsterdam: Lectoraat Youth Spot.
- Tuckman, B. W. (1965). Developmental sequence in small groups. *Psychological bulletin*, 63(6), 384.
- Ungar, M. T. (2000). The myth of peer pressure. *Adolescence*, 35(137).
- Ungar, M. (2004a). *Nurturing Hidden Resilience In Troubled Youth*. Toronto, Canada: University of Toronto Press.
- Vala, J., Waldzus, S., en Calheiros, M. M. (Eds.). (2016). *The social developmental construction of violence and intergroup conflict*. Basel, Zwitserland: Springer.
- Van de Rakt, M. G. A., Weerman, F. M., en Need, A. (2005). Delinquent gedrag van jongens en meisjes: Het (anti) sociale kapitaal van vriendschapsrelaties. *Mens en Maatschappij*, 80, 4, 328.
- Van den Broek, J. (2013). *Van de straathoek naar facebook. Een onderzoek naar het gebruik van social media door jongeren binnen de straatcultuur* (Master scriptie). Geraadpleegd van: https://rotterdamdesk.eur.nl/files/2017_05_29-Van-de-straathoek-naar-Facebook-J.B.A.-van-den-Broek.pdf.
- Van der Helm, G.H.P., Boekee, I., Kooymans, E., Van der Meulen, E., Petit, C., Roest, J., en De Valk, S. (2018). *Werkboek Leefklimaat in de maatschappelijke opvang: Krachtgericht werken aan veiligheid in de forensische zorg*. Kwaliteit Forensische Zorg.
- Van der Helm, G.H.P., Boekee, I., Stams, G., en Van der Laan, P. (2011). Fear is the key: Keeping the balance between flexibility and control in a Dutch youth prison. *Journal of Children's Services*, 6(4), 248-263. doi: 10.1108/17466661111190947
- Van der Helm, G.H.P., Klapwijk, M., Stams, G., en Van der Laan, P. (2009). 'what works' for juvenile prisoners: The role of group climate in a youth prison. *Journal of Children's Services*, 4(2), 36-48.
- Van der Helm, G. H. P., Stams, G. J. J. M., van der Stel, J. C., van Langen, M. A. M., en van der Laan, P. H. (2012). Group Climate and Empathy in a Sample of Incarcerated Boys. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 56(8), 1149-1160. <https://doi.org/10.1177/0306624X11421649>
- Van der Laan, A. M., Beerthuizen, M. G. C. J., en Goudriaan, H. (2017). Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit, 1997 tot 2015. *Justitiële verkenningen*, 43(1).
- Van der Spek (2018). *Aanbevelingen jongeren VIV-JJ/LSV plannen*. Amsterdam: YIP. Vertrouwelijk rapport voor DJI FORZO/JJI.
- Van der Veer, N., Boekee, S., Hoekstra, H., en Peters, O. (2018, 29 januari). *Nationale Sociale Media Onderzoek*. Geraadpleegd van: <https://www.bindinc.nl/wp-content/uploads/2018/04/Newcom-Nationale-Social-Media-Onderzoek-2018-3.pdf>
- Van Engelen, R. (2014). *Grip op de groep*. ThiemeMeulenhoff bv
- Van Gemert, F. H. M., en De Jong, J. D. (2005). Groepsdynamiek binnen een jeugdbende; Een casus van verzet tegen de politie. *Tijdschrift voor veiligheid en veiligheidszorg*, 4(2), 46-56.

- Van Miert, V. S. L., en Dekker, A. L. (2012). Het werkklimaat van medewerkers in de gesloten jeugdzorg: de ontwikkeling en toepassing van het Living Group Work Climate Instrument. In: Van der Helm, G. H. P. en Hanrath, J. (red.) (2012). *Wat werkt binnen de gesloten residentiële jeugdzorg*. Amsterdam: SWP.
- Van Stam, M. A., van der Schuur, W. A., Tserkezis, S., van Vugt, E. S., Asscher, J. J., Gibbs, J. C., en Stams, G. J. J. M. (2014). The effectiveness of Equip on sociomoral development and recidivism reduction: A meta analytic study. *Children and Youth Services Review*, 38, 260 – 275.
- Vásquez, B. E., en Zimmerman, G. M. (2014). An investigation into the empirical relationship between time with peers, friendship, and delinquency. *Journal of Criminal Justice*, 42(3), 244–256. <https://doi-org.eur.idm.oclc.org/10.1016/j.jcrimjus.2014.03.001>
- Velliari, D. M., Willis, C. R., en Breen, P. B. (2015). Reflections on the impact of social technologies on lecturers in a pathway institution. In *Implications of social media use in personal and professional settings* (pp. 131-154). IGI Global.
- Verheij, F. (1989). *Intensieve residentiële behandeling van kinderen*. Uitgeverij Van Gorcum.
- Verrier, D., Halton, S., en Robinson, M. (2020). Autistic traits, adolescence, and anti-social peer pressure. *Current Issues in Personality Psychology*. doi: 10.5114/cipp.2020.94317
- Völker, B., Baerveldt, C., en Driessen, F. (2015). *Vriendschap en criminaliteit bij jongeren*. In I. Weijers, en C. Eliaerts (editors), *Jeugdcriminologie: achtergronden van jeugdcriminaliteit* (2e redactie, blz. 259-272). Den Haag: Boom Lemma.
- Vries, S. L. A., Hoeve, M., Assink, M., Stams, G. J. J. M., en Asscher, J. J. (2015). Practitioner review: effective ingredients of prevention programs for youth at risk of persistent juvenile delinquency - recommendations for clinical practice. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 56(2), 108–121. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12320>
- Vrinten, M., Keulen-de Vos, M., Schel, S., Cima, M., en Bulten, E. (2015). *De delictanalyse in de forensische zorg*. Kwaliteit Forensische Zorg.
- Vorrath, H., & Brendtro, L. (1985). *Positive Peer Culture* (2nd ed.). New York, NY: Aldine de Gruyter.
- Wagemaker, E., Bexkens A., Dekkers, T., Saleminck, E., en Huizenga, H.M. (2019). LVB-jongeren en groepsdruk. *Kind en Adolescent Praktijk*, 18, 33-35. doi: 10.1007/s12454-019-0008-y.
- Warr, M. (1993). Age, peers, and delinquency. *Criminology*, 31(1), 17–40. doi: [10.1111/j.1745-9125.1993.tb01120.x](https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1993.tb01120.x)
- Warr, M. (2002). *Companions in crime, the social aspect of criminal conduct*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Warr, M. (2005). Making delinquent friends: Adult supervision and children's affiliations. *Criminology*, 43(1), 77-106.
- Warren, K., Schoppelrey, S., Moberg, D. P., en McDonald, M. (2005). A model of contagion through competition in the aggressive behaviors of elementary school students. *Journal of abnormal child psychology*, 33(3), 283-292.
- Weerman, F. (2019). Criminaliteit, digitalisering en de online sociale wereld: dezelfde processen in een nieuwe sociale context?. *Tijdschrift voor Criminologie*, 61(4).

- Weerman, F. M. (2011). Delinquent peers in context: A longitudinal network analysis of selection and influence effects. *Criminology*, 49(1), 253-286.
- Weerman, F. M., Bernasco, W., Bruinsma, G. J. N., en Pauwels, L. J. R. (2015). When is Spending Time with Peers Related to Delinquency? The Importance of Where, What and With Whom. *Crime en Delinquency*, 61(10), 1386-1413. doi: [10.1177/001112871347812](https://doi.org/10.1177/001112871347812)
- Wigboldus, E. H. M. (2002). *Opvoedend handelen in een justitiële jeugdinstelling: Systematisering van het behandel aanbod binnen Rentray*. Leuven/Apeldoorn: Garant Publishers.
- Wikström, P. O. H., Oberwittler, D., Treiber, K., en Hardie, B. (2012). *Breaking rules: The social and situational dynamics of young people's urban crime*. OUP Oxford.
- Wimmer, H., en Perner, J. (1983). Beliefs about beliefs: Representation and constraining function of wrong beliefs in young children's understanding of deception. *Cognition*, 13(1), 103-128.
- Wojciechowski, T.W. (2018). The Interaction Between the Development of Deviant Peer Influence and Resistance to Peer Influence: Relevance for Predicting Offending in Early Adulthood. *J Dev Life Course Criminology* 4, 322-342. doi: [10.1007/s40865-018-0086-9](https://doi.org/10.1007/s40865-018-0086-9)
- Wree, de E., Vandenberghe, T. en Ceunen, B. (2018). *Stevige wortels, sterke vleugels. Werken met jongeren rond zelfbeeld, motivatie, grenzen, rust, krachten en verantwoordelijkheid*. Gompel en Svacina
- Yar, M. (2012) Crime, media and the will-to-representation. *Crime, Media, Culture*, 8, 245- 260.
- Yar, M., en Steinmetz, K. F. (2019). *Cybercrime and society*. SAGE Publications Limited.

Bijlage 1 - Gebruikte zoektermen

Onderstaande zoektermen zijn in de periode februari t/m medio juli 2020 gebruikt om in de verschillende zoekmachines (zie paragraaf 1.3) passende literatuur te vinden in het licht van deze literatuurstudie. De termen zijn afzonderlijk en in combinatie met elkaar gebruikt zowel in het Nederlands als in het Engels.

groepsdruk - groepsdynamiek - groepsdynamische processen - delictgedrag - delinquentie - delinquent gedrag - jongeren - adolescentie - peer pressure - adolescents - residential care - group dynamic(s) - peer group - crime - juvenile prison - prison young offender - juveniles - youth - (forensic) residential care - leefklimaat - group climate - negative - positive - peer pressure - positieve groepsdruk - negatieve groepsdruk - forensisch - justitiële jeugdinstelling - meten van - measuring peer pressure - groepsinvloeden - peer interaction - weerstand tegen delict(gedrag) - deviant - crime - weerstand tegen groepsdruk - resistance to crime - resistance to peer pressure - resistance to peer influence - peer influence - resilience peer pressure - resilience - peer influence - deviance - Susceptibility to peer influence - RPI - delinquent - gang(s) - social media - group intervention - high risk youth - intradynamic - interdynamic group -

Bijlage 2 - Analyse indicatoren literatuur

Algemeen:

- Jaar van uitgave
- Titel
- Bron
- Auteur

Analyse indicatoren bestudeerde literatuur:

	Onderzoeksvraag
WAT	Wat houdt de toegepaste methodiek/interventie in?
HOE	Wat is de toegepaste methode?
WAAR	In welke context is het onderzoek uitgevoerd?
WIE	Wat is/zijn de aard van/kenmerken van de doelgroep (sekse, opleidingsniveau, leeftijd, delictshistorie, etc.)?
WANNEER	Over welke periode heeft het onderzoek plaatsgevonden?
HOEVEEL	Wat is de omvang van de doelgroep/ populatie waarop het onderzoek heeft plaatsgevonden of de interventie is ingezet?
DELICTGEDRAG	Om welk delictgedrag gaat het en op welke wijze is deze gemeten/vastgesteld?
METHODE/EFFECTMETING	Hoe) is het effect gemeten?
BEVINDINGEN/RESULTAAT	Wat is het effect? Wat zijn de bevindingen?
PRAKTISCHE HANDVATTEN	Welke handvatten kunnen worden ontleend aan de bevindingen/ het effect in relatie tot het forensische werkveld?
KRITIEK	Wat zijn de hiaten/ nadelen/ bias m.b.t. het betreffende onderzoek/de interventie?
VERVOLG	Wat zou nog nader onderzocht kunnen worden op basis van het onderzoek/ de interventie?

Bijlage 3 - Hoe ziet het forensisch jeugdwerkveld in Nederland eruit?

Loeffen (2007) onderscheidt verschillende sectoren die (residentiële) jeugdzorg bieden. Dat zijn onder anderen de jeugd-ggz, de zorg voor licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen (LVG) en de justitiële jeugdinrichtingen (JJI's) (Boendermaker, Van Rooijen en Bartelink, 2013, p. 2). Omdat de onderzoeksvraag (paragraaf 1.2) die in dit rapport centraal staat, gericht is op groepsdruk en groepsdynamische processen in relatie tot *delictgedrag*, richten we ons hier vooral op laatstgenoemde sector in de jeugdzorg: de forensische zorg in JJI's, waar professionals, veelal binnen een leefgroep⁷¹, werken met jongeren die delictgedrag vertonen of hebben vertoond. Forensische zorg beweegt zich op het snijvlak van twee werelden. Die van het strafrecht en die van de zorg. Het doel van forensische zorg is het voorkomen van recidive. Het forensisch *jeugdwerkveld* omvat in dit kader dan ook het snijvlak tussen straf- en zorg voor 12 tot 23-jarigen die - in de context van dit rapport - al dan niet tijdelijk binnen de residentiële⁷² jeugdzorg op een leefgroep verblijven.

Nederland heeft één Rijks Justitiële Jeugdinrichting die bestaat uit drie locaties: de Hartelborgt (Spijkenisse), Den Hey-Acker (Breda) en de Hunnerberg (Nijmegen). Daarnaast zijn er nog drie particuliere jeugdinrichtingen: Juvaïd (te Veenhuizen. Deze sluit per 1 januari 2021), de justitiële jeugdinrichting in Lelystad en Teylingereind (Sassenheim). Al deze inrichtingen hebben twee hoofddoelen⁷³: (1) het garanderen van de veiligheid van de maatschappij (door insluiting van jongeren) én (2) de jongeren voorbereiden op een succesvolle terugkeer in de maatschappij.

Jaarlijks komen jongeren ruim 45.000 keer in aanraking met de politie vanwege verdenking van een misdrijf.⁷⁴ Een jongere kan daarbij in een justitiële jeugdinrichting (JJI) preventief gehecht worden en na veroordeling door een rechter veroordeeld worden tot jeugddetentie of een PIJ-maatregel.⁷⁵ Slechts 15% van de jongeren in een JJI verblijft er langer dan drie maanden (Infosheet jeugdinrichtingen DJI, april 2019; Buysse, Swami-Persaud, Hofstra, Van Aalst en Szytniewski, 2019, p. 6). In de JJI's samen verblijven dagelijks ongeveer 500 jeugdigen. De verblijfsduur varieert van twee tot 420 dagen en bedraagt gemiddeld ongeveer 68 dagen. In 2018 werden er 1.779 jeugdigen in een JJI geplaatst. Van de jeugdigen die in 2018 een JJI instroomden, was 73% voorlopig gehecht, had 25% jeugddetentie en had 2% een PIJ-maatregel opgelegd gekregen.⁷⁶

⁷¹ Een 'leefgroep' wordt ook wel omschreven als een complex samenlevingsverband van een groep jongeren en enkele begeleiders (Verheij, van Loon, & de Boer, 1989) en bestaat meestal uit acht tot twaalf jongeren (Boendermaker et al., 2013).

⁷² Residentiële jeugdzorg is een benaming voor uiteenlopende typen zorg voor jeugdigen en wordt vaak aangeduid als verblijf in een tehuis of instelling. Het betreft zorg voor jeugdigen tussen de 0 en 23 jaar, met uiteenlopende problemen, bij wie de plaatsing verschillende doelen dient en daarom ook verschilt in duur. Residentiële jeugdzorg wordt geboden in instellingen van verschillende omvang, met verschillende specialisaties en met personeel met uiteenlopende opleidingen en achtergronden (Boendermaker, van Rooijen, Berg & Bartelink, 2013, p.1). Een residentiële setting wordt ook wel omschreven als 'the quality of the social- and physical environment in terms of the provision of sufficient and necessary conditions for physical and mental health, well-being, contact and personal growth of the residents, with respect for their human dignity and human rights as well as (if not restricted by judicial measures) their personal autonomy, aimed at recovery and successful participation in society.' (Stams & Van der Helm, 2017).

⁷³ Informatieblad 'Tenuitvoerlegging van een straf of maatregel in een Justitiële Jeugdinrichting' (27 maart 2019, p. 2).

⁷⁴ Verdachten van misdrijven; leeftijd, geslacht en recidive 2018, CBS Statline, 28 maart 2019.

⁷⁵ De PIJ-maatregel wordt ook wel 'jeugd TBS' genoemd en wordt opgelegd voor de duur van drie jaar, waarvan het laatste jaar voorwaardelijk. Bij een geweldsmisdrijf of een zedenmisdrijf kan de maatregel verlengd worden tot vijf jaar, waarbij het laatste jaar voorwaardelijk is. Wanneer er tevens sprake is van een gebrekkige ontwikkeling of een ziekelijke stoornis van de geestesvermogens, kan de maatregel nogmaals met twee jaar worden verlengd. De maximale duur van de PIJ-maatregel bedraagt daarmee zeven jaar, waarvan het laatste jaar weer voorwaardelijk is. Dit verklaart waarom jongeren tot 27 jaar in de JJI kunnen verblijven. Zie ook art.64, 65, 66 Sv (preventieve hechtenis), art. 493, derde lid Sv (nachtdetentie), art. 77h, eerste lid, onder a juncto art. 77i Sr (jeugddetentie), art. 77h vierde lid onder a juncto art. 77s Sr (PIJ maatregel), art. 77l, derde lid Sr & art. 77n Sr (vervangende jeugddetentie). Jeugdigen van 12 tot en met 15 jaar kunnen maximaal een vrijheidsstraf van 12 maanden in de JJI opgelegd krijgen. In de leeftijd van 16 en 17 jaar is de maximale vrijheidsstraf 24 maanden. Bron:

https://www.dji.nl/binaries/DEF%20aangepast%20infoblad%20JJIs%2026%20maart_tcm41-120764.pdf

⁷⁶ Informatieblad 'Tenuitvoerlegging van een straf of maatregel in een Justitiële Jeugdinrichting' (27 maart 2019, p. 3).

In de JJI's zijn kort- en langverblijfgroepen te onderscheiden. Alle jongeren komen binnen op een kortverblijfgroep en gaan zo nodig na ongeveer drie maanden door naar een langverblijfgroep (Buysse et al., 2019, p. 21). Ongeveer 15% van de populatie stroomt door naar een langverblijfgroep (Franken, van den Berg, Kerkhof en Ansink 2018). Merendeel van de verblijven betreft het mannelijke geslacht. Meisjes maken voor minder dan 3% uit van de populatie.⁷⁷ Jongens en meisjes worden gescheiden en voor jeugdigen met bijzondere behoeften bestaan speciale groepen.⁷⁸ Door het intensieve dagprogramma met o.a. onderwijs, behandeling, trainingen, therapie, sport en recreatie is per jeugdige ongeveer 2,2 fte personeel in de JJI beschikbaar (infographic Justitiële Jeugdinrichtingen DJI, 2019).

De afgelopen jaren zijn meerdere justitiële instellingen gesloten⁷⁹ vanwege de dalende trend qua jeugdcriminaliteit (van der Laan, Beerthuizen en Goudriaan, 2017, p. 28). De bezetting in de JJI's die nog open zijn, kent echter wel een groei die mede te verklaren is door de invoering van het adolescenten strafrecht in 2014 waarmee ook volwassenen tot 23 jaar in een JJI opgenomen kan worden.⁸⁰

⁷⁷ Informatieblad 'Tenuitvoerlegging van een straf of maatregel in een Justitiële Jeugdinrichting'(27 maart 2019, p. 3).

⁷⁸ Deze groepen worden landelijke bestemmingen genoemd. Hierbij kan gedacht worden aan de Forensische Observatie en Begeleiding Afdeling (FOBA), de Very Intensive Care Afdeling (VICA), de Ernstige Seksuele Problematiek Afdeling (ESPA) of de Individuele Trajectafdeling (ITA). Zie bijlage 4 voor een uitgebreide bespreking van deze verschillende soorten groepen.

⁷⁹ In 2019 zijn Juvaid en het Keerpunt gesloten. <https://www.commissievantoezicht.nl/nieuws/lijst/4133/>

⁸⁰ Zie infographic DJI op de website:

https://www.dji.nl/binaries/120687_04_dji_infosheet_jeugdinrichtingen_april_2019_V4_tcm41-352272.pdf

Bijlage 4 - Soorten verblijven JJI's

De informatie in deze bijlage is gebaseerd op het informatieblad van de DJI zie:

https://www.dji.nl/binaries/DEF%20aangepast%20infoblad%20JJIs%2026%20maart_tcm41-120764.pdf

In de JJI's worden diverse soorten plaatsen voor verblijf onderscheiden. Het belangrijkste onderscheid is kortverblijfplaatsen versus langverblijfplaatsen, en plaatsen met een regionale bestemming versus plaatsen met een landelijke bestemming. Het onderscheid tussen kortverblijf- en langverblijfplaatsen hangt samen met de duur van het verblijf in de inrichting. Alle jeugdigen stromen in op een kortverblijfplaats. Daar verblijven zij met maximaal tien jeugdigen in een groep. Na gemiddeld drie maanden volgt overplaatsing naar een langverblijfgroep, tenzij vaststaat of verwacht wordt dat de jeugdige op korte termijn (definitief) zal uitstromen. Op een *langverblijfgroep* verblijven maximaal acht jeugdigen tegelijkertijd. Zowel op een kortverblijf- als een langverblijfgroep worden de jeugdigen begeleid door twee groepsleiders/pedagogisch medewerkers. Jeugdigen die kampen met specifieke problemen vragen meestal om een aangepaste bejegening of specialistische behandeling. Zij worden dan geplaatst op een *landelijke bestemming*: een speciale afdeling binnen een JJI. Dit geldt ook voor jeugdigen die op basis van wet- en regelgeving gescheiden van andere jeugdigen dienen te worden ondergebracht, zoals meisjes.

De volgende landelijke bestemmingen worden onderscheiden (inclusief het aantal plaatsen en de inrichting waar de landelijke bestemming is ondergebracht):

Forensische observatie

De forensische observatie is de afdeling voor ernstige crisis. Deze afdeling richt zich op zogenaamd Pro Justitia-onderzoek in het kader van voorlopige hechtenis en op jeugdigen die reeds een PIJ-maatregel opgelegd hebben gekregen en van wie de behandeling is vastgelopen (voor advies over de voortgang van de behandeling en het al dan niet verlengen van de PIJ-maatregel). Voor forensische observatie zijn plaatsen beschikbaar in Teylingereind en Rijks Justitiële Jeugdinrichting De Hartelborgt.

Meisjes

In de JJI's verblijven aanzienlijk minder meisjes dan jongens. Conform artikel 9 lid 1 van de Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen (BJJ) dienen jongens en meisjes gescheiden te worden ondergebracht in een JJI. De capaciteit voor meisjes is geconcentreerd in Rijks Justitiële Jeugdinrichting De Hunnerberg.

Forensische observatie en begeleiding afdeling (FOBA)

Jeugdigen worden op de FOBA geplaatst wanneer sprake is van een acute crisis en een psychiatrische stoornis (bijvoorbeeld een psychose). De FOBA is de enige afdeling waar alle jeugdigen (preventief, kortverblijf en langverblijf) in een acute (psychiatrische) crisis kunnen worden geplaatst. Het verblijf op de FOBA duurt zo kort mogelijk (stabilisatie); het doel is terugkeer naar een reguliere groep. Er zijn twee FOBA-afdelingen in Rijks Justitiële Jeugdinrichting De Hartelborgt.

Very Intensive Care (VIC)

De VIC is eveneens gericht op jeugdigen met ernstige psychiatrische problematiek. De VIC is ook bestemd voor langverblijf van jeugdigen met ernstige en/of chronische psychiatrische stoornissen. In Rijks Justitiële Jeugdinrichting De Hartelborgt zijn twee VIC-afdelingen.

Ernstige Seksuele Problematiek (ESP)

De landelijke bestemming ESP is bedoeld voor obsessieve zedendelinquenten. Deze doelgroep heeft speciale zorg en behandeling nodig in het kader van de recidivevermindering. Bijkomend argument om zedendelinquenten op een landelijke bestemming en niet in een reguliere groep te plaatsen, is

de morele afwijzing van deze doelgroep in de JJI's. De landelijke bestemming ESP bevindt zich in Rijks Justitiële Jeugdinrichting Den Hey-Acker.

Individueel Traject Afdeling (ITA)

De ITA is bestemd voor groepsongeschikte jeugdigen die door hun houding en gedrag het groepsklimaat dusdanig verstoren dat het veilige leefklimaat op de groep in het geding is. Deze jeugdigen zijn gebaat bij een individuele aanpak met een aangepast dagprogramma. Dat betekent dat er een 1-op-1 benadering is. De inzet is erop gericht om ook deze jeugdigen uiteindelijk veilig terug te laten keren in de maatschappij. Vanwege de zwaarte van de ITA-doelgroep en de wenselijkheid om de jeugdigen te kunnen uitwisselen/overplaatsen, is de ITA gesitueerd in twee inrichtingen: Justitiële Jeugdinrichting Lelystad en Rijks Justitiële Jeugdinrichting Den Hey-Acker.

Licht Verstandelijk Beperkt (LVB)

Jeugdigen met een IQ onder de 70 worden geplaatst op de landelijke bestemming LVB. De LVB-problematiek vraagt om een specifieke manier van begeleiding en om specifieke kennis en ervaring bij medewerkers. Ook dient het onderwijs te worden aangepast. Voor jeugdigen met een lichte verstandelijke beperking zijn drie groepen beschikbaar in JJI Lelystad.

Licht Verstandelijk Beperkt met Very Intensive Care (LVB-VIC)

De jeugdigen die op de LVB-VIC worden geplaatst, hebben een lichte verstandelijke beperking in combinatie met ernstige psychiatrische problematiek, waarvoor zij specifieke behandeling nodig hebben (zogenaamde co-morbiditeit van psychiatrische en LVB-problematiek). JJI Lelystad beschikt over twee LVB-VIC-groepen en RJJ Den Hey-Acker beschikt over één LVB-VIC groep.

Bijlage 5 - Youturn methodiek

YOUTURN kent een vijftal fasen. De eerste drie fasen vinden plaats in de JJI, de laatste twee vinden buiten de inrichting plaats. Naast de basismethodiek YOUTURN biedt de JJI een behandelaanbod op maat aan, op basis van de individuele behoefte van de jeugdige.

Door middel van observatie, kennismaking en psychologische screening wordt eerst de problematiek in kaart gebracht, evenals de mogelijkheden tot gedragsverandering. Er vindt netwerkberaad plaats met verschillende partners, betrokkenen en de ouders, op basis waarvan een perspectiefplan en een prestatieplan wordt opgezet (**fase 1**).

Aan de hand van gestructureerde bijeenkomsten wordt vervolgens gewerkt aan omgaan met boosheid, sociale vaardigheden, moreel redeneren en positief gedrag. Er wordt gewerkt aan een basisprofiel waarin (sociale) vaardigheden eigengemaakt worden (**fase 2**). De daaropvolgende fase biedt ruimte voor individuele behandeling middels persoonlijke ontwikkelprofielen die aansluiten op de individuele behandeldoelen (**fase 3**).

Bovendien wordt in deze fase een Scholings- en Trainingsprogramma (STP) voorbereid. In deze fase vinden ook de TIP- en TOPs! bijeenkomsten plaats.⁸¹ Bij TOPs!-bijeenkomsten wordt gewerkt aan het tegengaan van probleemgedrag en denkfouten en wordt pro-sociaal gedrag aangemoedigd. Het doel van de TIP bijeenkomsten is het ontwikkelen van een positieve groepscultuur door de jongeren te trainen in cognitieve en sociale vaardigheden, zelfcontrole en moreel redeneren (DJI, 2015 uit Buysse et al, 2019, p.38). Jongeren geven elkaar tips en adviezen voor het omgaan met lastige situaties. Na elke TIP-bijeenkomst vindt een overdracht plaats naar zowel de groepsbegeleider, in de vorm van een algemene beschrijving van het groepsdynamische proces, als de mentor, middels een meer gedetailleerde beschrijving. De mentor pakt dit verder op in een mentorgesprek en werkt vervolgens samen met de jongere aan specifiekere toepassing van adviezen uit de bijeenkomst die op de leefgroep verder kunnen worden geoefend. Tijdens de STP blijft de jongere buiten de instelling.

In fase 4 wordt een laatste perspectiefplan opgesteld en er vindt overdracht plaats naar de reclassering (**fase 4**).

⁸¹ TOPs! is een trainingsprogramma dat jongeren leert om verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen denken en doen. Dit vindt plaats binnen TOPs! door te leren dat je in iedere situatie kunt kiezen voor een positieve oplossing. Om een positieve groepscultuur te ontwikkelen, is binnen TOPs! een centrale rol weggelegd voor het elkaar helpen. Vooral tijdens de zogenaamde 'TIP-bijeenkomsten' worden jongeren gemotiveerd, en wordt hen geleerd, om elkaar te helpen (Buysse et al., 2019, p. 38).

De vrijheidsbenemende sanctie is afgelopen; vaak is er sprake van een aansluitende vrijheid beperkende sanctie zoals een (jeugd)reclasseringsmaatregel (**fase 5**).

Bijlage 6 - Casuïstiek vormen van groepsdruk

Casus 1 Joris

[onbewuste groepsdruk]

Joris is een jongen die nog niet zo lang op de groep zit in de JJI. Hij heeft hierom nog niet zo goed contact met de andere jongeren, maar wilt dit wel heel graag. Het liefst hoort hij echt bij een groep en hij vindt het belangrijk om door hen geaccepteerd te worden.

Hij houdt een groep jongens al een tijdje in de gaten en hij zou graag bij hun groep willen horen. Deze jongens hebben dit ook door en hebben iets bedacht om hem bij de groep te laten horen. Als ze bij Joris in de buurt zijn, hebben ze net een wat grotere mond tegen de begeleiders en medejongeren. Bij de lunch pakken ze eten van anderen af en zijn ze erg vervelend. Joris ziet dit allemaal gebeuren en denkt dat hij bij de groep kan horen als hij dit soort gedrag ook vertoont. Vanaf dit moment wordt Joris steeds brutaler en overtreedt hij regels binnen de JJI.

Wanneer begeleiders hem aanspreken op zijn gedrag en zeggen dat ze hem zo eerst helemaal niet kenden en dat dit pas is gaan spelen sinds hij bij de groep jongens hoort, wuift Joris dit weg en zegt hij dat dat er niks mee te maken heeft.

Casus 2 Kirsten

[impliciete groepsdruk]

Kirsten is een meisje dat buiten de JJI niet zo veel vriendinnen had/heeft. Ze was vaak het meisje dat iets anders was dan de rest en een beetje buiten de boot viel. Toen zij in een JJI werd geplaatst, sprak ze met zichzelf af dat dat haar niet meer ging gebeuren. Ook omdat ze weet dat je vaak het slachtoffer bent van pesterijen als je niet ergens bij hoort. Eenmaal in de JJI, vond ze het nog moeilijk om haar draai te vinden. Ze had nog steeds moeite om 'vriendinnen' te maken en ergens bij te horen. Echter, een ander meisje 'Melissa' kwam op een goede dag naar haar toe. Ze vroeg aan Kirsten hoe het met haar ging en of ze misschien bij Melissa en haar vriendinnen wilde zitten. Kirsten was gelijk enthousiast en wilde maar al te graag bij de groep van Melissa horen.

Het contact tussen Kirsten en de groep van Melissa begon heel goed, ze konden met elkaar praten en deden spelletjes. Dit werd echter steeds minder leuk. Melissa en haar vriendinnen werden minder aardig en deden dingen die Kirsten niet echt vond kunnen. Zij gingen bijvoorbeeld dingen stelen op de groep en andere meisjes plagen en pesten. Kirsten vond dit eigenlijk helemaal niet leuk, maar beseftte wel dat als zij hier niet aan mee zou doen, ze misschien niet meer bij de groep mocht horen. Kirsten besloot daarom mee te doen aan de negatieve activiteiten van de groep meiden. Ze was bang dat ze anders negatieve reacties van de andere meiden kreeg en misschien zelfs helemaal uit de groep werd gezet, terwijl ze juist zo blij is om eindelijk ergens bij te horen.

Casus 3 Bas

[expliciete groepsdruk]

Bas zit al een half jaar op dezelfde groep in een JJI. Op deze groep hoort hij ook bij een aantal jongens die 'de baas' zijn op de groep. Het zijn stoere grote jongens waar de rest van de groep een beetje bang voor is en iedereen weet ook dat je geen ruzie met ze moet maken. Bas hoort bij deze groep, maar is eigenlijk een beetje de meeloper. Hij heeft niet echt status, maar is allang blij dat hij erbij hoort. Een paar weken geleden begonnen 'de grote jongens' van de groep Bas echter meer te plagen en te pesten. Hij werd ook onder druk gezet om de telefoon van een begeleider te stelen en een andere jongen te slaan, omdat de rest van de groep hem niet kon uitstaan. Bas schrok hier erg van, omdat hij niet had gedacht dat ze dit tegen hem zouden zeggen. Hij reageerde dat hij dit niet wilde doen, omdat hij zich hier niet fijn bij voelde. Casper, de 'baas' van de groep, stapte toen naar voren en zei dat hij geen 'nee' als antwoord accepteerde. Hij stapte naar Bas toe, zodat hij heel dicht bij hem stond en zei dat hij anders aan de beurt was als hij dit niet deed. Bas wist maar al te goed wat dit betekende en werd erg bang. Hij besloot dat het toch maar beter was om gewoon mee te gaan met de groep, en dit betekende het stelen van een telefoon en iemand in elkaar slaan.

Bijlage 7 - Bejegeningstijlen van de groep per fase

Een totaaloverzicht van de integrale procesbegeleiding van groepen kun je vinden in de onderstaande matrix (Remmerswaal, 2006, p. 65):

Fase van groepsontwikkeling	0 Forming Voorfase Voorfase Voorstadium van groep zijn	I Norming Beginfase Oriëntatiefase Fase van groepsvorming	II Storming Middenfase Controle en affectiefase Fase van integratie, desintegratie en herintegratie	III Performing Autonome groep Fase van bestaan en voortbestaan	IV Adjourning Afsluitingsfase
Betekenis voor de deelnemer:	<i>Basisthema: inclusie:</i> erbij willen horen en lid willen worden van de groep; deelnemer maakt beelden en verwachtingen van de groep	<i>Basisthema: inclusie:</i> erbij willen horen; dit krijgt nu betekenis in het daadwerkelijke contact met de deelnemers en de groepsbegeleider	<i>Basisthema's: controle en affectie:</i> controle: invloed, macht, zeggenschap affectie: openheid, zelfonthulling, overgave	<i>Basisthema: commitment:</i> betrokkenheid, van betekenis zijn, significantie, autonomie en democratie	<i>Basisthema's: exclusie en transfer:</i> losmaken van de groep, verbinden met de buitenwereld, geleerde buiten de groep toepassen
Rol van de groepsbegeleider:	Diagnosticus en ontwerper van een provisorisch groepsimago (analyseren en hypothesen vormen)	Stuurman/ regisseur: de grote kaders uitzetten; structuur aanbrengen via doelstelling en programma (veiligheid en vertrouwen)	Procesbegeleider/ coach: groep helpen door crisismomenten heen te komen	Loods/gids: wel eigen rol en positie doch gelijkwaardig in de groep	Evaluator en transferbegeleider
Leiderschapsstijl:	Directief (S1)	Directief (S1), overtuigend (S2)	Overtuigend (S2), participierend (S3)	Participierend (S3), delegerend (S4)	Overtuigend (S2), delegerend (S4)
Interventie op niveau:	Inhoudsniveau procedure niveau contextniveau	Inhoudsniveau procedureniveau	<i>Controlefase:</i> interactieniveau <i>Affectiefase:</i> bestaansniveau	Bestaansniveau	Interactieniveau Bestaansniveau Contextniveau
Voorbeelden van interventies op niveau:	<i>Inhoudsniveau:</i> doel verhelderen, resultaat bepalen,	<i>Inhoudsniveau:</i> doelen aanhalen, resultaten benoemen, luisteren, samenvatten,	<i>Interactieniveau:</i> rollen en positie ter sprake brengen, herkenning vragen, zorg delen, metacommunicatie, kritiek bespreekbaar	<i>Bestaansniveau:</i> erkenning geven voor competenties en identiteit, waardering van commitment en loyaliteit, vragen	<i>Interactieniveau:</i> terugblikken op onderlinge relaties, ervaren sfeer verwoorden,

	<p>thema's vastleggen</p> <p><i>Procedureniveau:</i> agenda opstellen, tijdspad aangeven, werkstructuur aangeven</p> <p><i>Contextniveau:</i> afbakenen naar de context, invloed context onderkennen, remedies ten aanzien van context invloeden benoemen</p>	<p>thematiseren, informatie geven</p> <p><i>Procedureniveau:</i> agenda beiden, regels voor participatie geven, grenzen stellen, inbrengen van werkvormen, 'onzichtbare' interventies</p>	<p>maken, groepsklimaat benoemen</p> <p><i>Bestaansniveau:</i> doorvragen naar ervaring, zelfonthulling, erkenning geven, functionele stiltes, onderlinge feedback stimuleren, confronteren</p>	<p>naar persoonlijke behoeftes en persoonlijke ervaring, onderlinge feedback stimuleren, confronteren</p>	<p>laatste feedback aan elkaar geven</p> <p><i>Bestaansniveau:</i> persoonlijke betekenis afscheid verwoorden, betekenis van de groep helpen verwoorden</p> <p><i>Contextniveau:</i> context in het vizier brengen, verbinden met de buitenwereld, transfer en leerrendement bevorderen.</p>
--	---	---	---	---	--

Om groepen in kaart te brengen kan men gebruik maken van verschillende stappen. Door te *analyseren* ga je na welke processen er op dat moment aan de gang zijn. Door te *intervenieren* overweeg je welke interventies daar het beste bij van pas kunnen komen. Met *reflecteren* werp je een terugblik om na te gaan wat succesvol was en wat juist niet.

Bron: <https://www.worldsupporter.org/en/chapter/39303-samenvatting-begeleiden-van-groepen-groepsdynamica-praktijk>

Bijlage 8 - Werkzame elementen voor individuele behandeling in forensische settings

Buyse et al. (2019, p. 40) hebben werkzame elementen voor een goede afstemming tussen de individuele behandeling en de behandeling op de leefgroep in de Nederlandse forensische context onderzocht:

- I. Responsiviteit;**
- II. Regelmatige, gestructureerde en duidelijke communicatie tussen alle betrokken disciplines;**
- III. Stabiël en gedreven behandelteam met juiste competenties om jongeren op zowel individueel als groepsniveau te bereiken;**
- IV. Integratie van individuele behandeling en behandeling op de leefgroep door situaties en observaties op leefgroep actief te gebruiken als leermomenten;**
- V. Betrekken van de ouders of thuissituaties bij het opstellen en nakomen van behandeldoelen.**

Werkzame element	Randvoorwaarden
Behoeftepincipe	<ul style="list-style-type: none"> • Behandeldoelen gericht op de dynamische criminogene factoren (risicofactoren) • Behandeldoelen gericht op versterken sterke kanten (beschermende factoren) • Interventies, therapieën, aanpak (individueel en op groep) gericht op dezelfde dynamische criminogene factoren • Interventies, therapieën, aanpak (individueel en op de groep) gericht op dezelfde beschermende factoren
Responsiviteit	<ul style="list-style-type: none"> • Aanpak, interventies, therapieën sluiten aan bij de motivatie, leerstijl en cognitieve mogelijkheden van de justitiabelen • De wijze waarop de behandeling op de groep wordt ingezet sluit aan bij de motivatie, leerstijl en cognitieve mogelijkheden van de justitiabelen • Maatwerk
Goede informatieoverdracht	<ul style="list-style-type: none"> • Interdisciplinaire informatieoverdracht • Stelselmatige overdracht • Rol en verantwoordelijkheid van de verschillende professionals en justitiabelen in de informatieoverdracht is duidelijk • Informatieoverdracht leidt tot acties die worden opgevolgd
Kennis en kunde behandelteam (professionals)	<ul style="list-style-type: none"> • Gedragen visie op behandeling op de leefgroep (in relatie tot individuele behandeling) • Kennis van de professionals op de leefgroep over individuele behandeldoelen • Samenstelling team • Competenties professionals • Stabiliteit • Bezetting
Transfer en generalisatie	<ul style="list-style-type: none"> • Samenhang tussen behandeling op de groep en individuele behandeling • Oefenen van vaardigheden op de leefgroep • <u>Individuele behandeling gebaseerd op groepservaring</u>

Werkzame elementen en randvoorwaarden in zowel jeugdige als volwassen forensische settings (Bron: Buyse et al., 2019, p.45).

Bijlage 9 - Meetinstrumenten

Er zijn verschillende instrumenten die vanuit de literatuur naar voren komen waarmee groepsdruk kan worden gemeten. Deze zijn echter niet allemaal in de context van het forensisch jeugdwerkveld toegepast (slechts 1 en dan alleen onder meisjes). De tests kunnen echter wel handvatten geven aan praktijktoepassingen om gevoeligheid voor groepsdruk onder jongeren op een leefgroep te meten.

Allereerst bestaat de 'Balloon Analogue Risk Task', de zogeheten **BART** (Lejuez e.a., 2002). De uitvoering van de BART behelst een computertaak waarbij jongeren een virtuele ballon kunnen oppompen dat bij iedere pomp 1 cent oplevert. Het verdiende geld kunnen jongeren één keer per ballon 'cashen' en zij krijgen het uiteindelijke bedrag daadwerkelijk uitbetaald. Hoe groter de ballon wordt, hoe groter de kans op knappen: in dat geval levert de ballon niets meer op. De gemiddelde hoeveelheid pompen op niet geknapte ballonnen is een maat voor risicogedrag (Lejuez e.a., 2003). Tijdens de taak wordt vervolgens groepsdruk gecreëerd door een leeftijdsgenoot/ leeftijdsgenoten aanmoedigende (pomp)adviezen te geven. Door jongeren de taak twee keer te laten doen, met en zonder de adviezen, wordt vervolgens een inschatting gemaakt van hun gevoeligheid voor groepsdruk (zie ook de studie van Wagemaker, Bexkens, Dekkers, Salemink, en Huizenga (2019, p. 33). Zo is de BART gebruikt in onderzoek naar de invloed van leeftijdsgenoten op het overstappen op roken. De samenhang met risicogedrag (roken) werd hierbij gevonden: "results suggest that peer influences enhance risk-taking among adolescents, and that smokers may be more susceptible to these influences." (Cavalca, Kong, Liss, Reynolds, Schepis, Lejuez en Krishnan-Sarin, 2013). De BART is niet in een forensische jeugdsetting getoetst voor zover wij weten.

Hiernaast bestaat ook de **Resistance to Peer Influence Scale (RPI)**; Steinberg en Monahan, 2007). The RPI confronteert jongeren met stellingen die niet specifiek gaan over delictgedrag, maar meer neutrale 'peer influence situations'. De RPI bestaat uit 10 items, waarvan drie een omgekeerde score kennen. Elk item kent een keuze tussen bijvoorbeeld 'sommige mensen..' maar andere mensen ...'. Jongeren kunnen daarbij aangeven tot welke groep ze het meeste behoren naar hun idee (Steinberg en Monahan, 2007). Onderzoek toont aan dat de RPI valide en betrouwbaar is.⁸²

1	Some people go along with their friends just to keep their friends happy.	but	Other people refuse to go along with their friends want to do, even though they know it will make their friends unhappy.
2	Some people think it's more important to be an individual than to fit in with the crowd.	but	Other people think it is more important to fit in with the crowd than to stand out as an individual.
3	For some people, it's pretty easy for their friends to get them to change their mind.	but	For other people, it's pretty hard for their friends to get them to change their mind.
4	Some people would do something that they knew was wrong just to stay on their friends' good side.	but	Other people would not do something they knew was wrong just to stay on their friends' good side.
5	Some people hide their true opinion from their friends if they think their friends will make fun of them because of it.	but	Other people will say their true opinion in front of their friends, even if they know their friends will make fun of them because of it.
6	Some people will not break the law just because their friends say that they would.	but	Other people would break the law if their friends said that they would break it.

⁸² "In an American community sample of 11–24 years olds the reliability was sufficient, $\alpha = 0.74$. A confirmatory factor analysis corroborated the single-factor structure of this scale" (Steinberg & Monahan, 2007).

7	Some people change the way they act so much when they are with their friends that they wonder who they “really are”.	but	Other people act the same way when they are alone as they do when they are with their friends.
8	Some people take more risks when they are with their friends than they do when they are alone.	but	Other people act just as risky when they are alone as when they are with their friends.
9	Some people say things they don't really believe because they think it will make their friends respect them more.	but	Other people would not say things they didn't really believe just to get their friends to respect them more.
10	Some people think it's better to be an individual even if people will be angry at you for going against the crowd.	but	Other people think it's better to go along with the crowd than to make people angry at you.

Afbeelding 5: Peer Pressure Inventory vragenlijst (Steinberg en Monahan, 2007).

Ten derde is er de **Peer Pressure Inventory (PPI)** die groepsdruk bij adolescenten meet (Clasen en Brown, 1985). Groepsdruk is onderverdeeld in verschillende domeinen ('aanpassing aan leeftijdsgenoten', 'betrokkenheid met familie', 'betrokkenheid met leeftijdsgenoten', 'betrokkenheid met school' en 'wangedrag'). Deelnemende adolescenten vullen 53 tegenovergestelde stellingen in op een 7 puntsschaal. Ze kiezen in hoeverre (veel, een beetje of weinig) ze druk ervaren of aangemoedigd worden door leeftijdsgenoten iets te doen. Elke stelling wordt gescoord met een -3, -2, -1, 0, 1, 2 en 3. Een score van 0 betekent dat geen invloed ervaren wordt. Een score van 3 betekent dat veel druk ervaren wordt om iets wel te doen en een score van -3 betekent dat leeftijdsgenoten je aanmoedigen iets niet te doen. De totaalscores worden berekend door het gemiddelde uit te rekenen van alle items behorende bij elke subschaal. Dit samen vormen de ruwe scores. Onderzoek heeft aangetoond dat de vragenlijst voldoende valide, betrouwbaar en intern consistent is (Brown et al., 1986).

Ten vierde noemen we hier ook de **PIRY: Peer Interactions in Residential Youth Care** (Sonderman et al., 2020 forthcoming). Dit instrument is gevalideerd onder 345 jongeren in 2015-2016 en inmiddels in een training voor meisjes toegepast in een forensische setting (Sonderman et al., forthcoming). De PIRY bestaat uit 15 items waar jongeren binnen een range van van 1 tot 5 kunnen scoren (respectievelijk variërend van 'totaal mee oneens' tot aan 'totaal mee eens'). Zowel positieve (5 items) als negatieve interacties (10 items) worden gemeten in de PIRY. De PIRY is kort en bondig geformuleerd en ook geschikt voor LVB-jongerenpopulaties.

Means, standard deviations, range, skewness, kurtosis, and intraclass correlation coefficients of the items

	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	Skewness	Kurtosis	ICC
Youth threaten each other here	2.63	1.35	4.00	0.31	-1.09	.16
Youth learn bad things from each other	2.89	1.22	4.00	0.03	-0.83	.06
Youth behave tough to get accepted into the group	3.44	1.32	4.00	-0.60	-0.78	.116
Youth gossip a lot here	3.67	1.31	4.00	0.25	-0.85	.25
Youth here are excluded from the group	2.66	1.25	4.00	0.06	-1.09	.10
Someone creates a bad atmosphere	2.95	1.33	4.00	0.25	-1.26	.11
Someone here acts bossy	2.73	1.45	4.00	-0.11	-0.76	.15
Other youth are often in a bad mood	3.03	1.19	4.00	0.13	-1.06	.08
Youth act jealously here	2.81	1.30	4.00	-0.37	-0.94	.05
Youth provoke each other here	3.34	1.32	4.00	-0.42	-0.90	.16
Youth give each other advice on how to deal with problems	3.12	1.23	4.00	-0.26	-0.78	.20
Other youth try to help me with problems	3.03	1.26	4.00	-0.21	-0.94	.15
There is someone here to whom I can tell my secrets	3.23	1.59	4.00	-0.27	-1.49	.10
We make sure that new youth here feel comfortable	3.61	1.20	4.00	-0.66	-0.34	.18
It is easy to make friends here	3.37	1.26	4.00	-0.37	-0.76	.05

Afbeelding 6: De 15 items uit de PIRY-vragenlijst (Sonderman et al., forthcoming).

Ten vijfde noemen we nog de **Group Climate Inventory** (GCI; van der Helm et al., 2011). Hiermee kan de kwaliteit van de beleving van de sociale omgeving door jongeren en/of cliënten in residentiële instellingen worden gemeten. Eén van de elementen van het leefklimaat op leefgroepen betreft de Sfeer. Het element, sfeer, geeft de mate weer waarin structuur, veiligheid en vertrouwen tussen de jongeren gekoesterd wordt door zowel de fysieke als sociale omgeving binnen de instelling (Van der Helm, Stams, en van der Laan, 2011). Grofweg kan hierin dus een onderscheid worden gemaakt tussen de atmosfeer (de uitstraling van de fysieke omgeving waar de jongeren zich in bevinden, die het welbevinden kan beïnvloeden) en groepsdynamiek (sociale interacties tussen jongeren onderling). De vragenlijst kan worden onderverdeeld in twee schalen: Positieve omgang en Negatieve omgang. De schaal positieve omgang (8 items) vraagt naar de mate waarin jongeren elkaar positief ondersteunen, de mate waarin jongeren het goed kunnen vinden met hun groepsgenoten en nuttige dingen leren van hun groepsgenoten. De schaal negatieve omgang (10 items) omvat onder andere vragen over de mate waarin jongeren elkaar pesten, buitensluiten, bedreigen en uitdagen en de mate waarin zij zich storen aan het gedrag van andere jongeren op de leefgroep. Zie tabellen 1 en 2 voor de itemnummers die onder de beide schalen vallen. De antwoordcategorie loopt van 1 ('helemaal niet van toepassing') tot 5 ('helemaal wel van toepassing').

Tabel 1. Gegevens van de schaal Negatieve omgang voor de totale steekproef, jongens en meisjes

	Totale steekproef (n = 345)		Jongens (n = 155)		Meisjes (n = 190)	
	M	SD	M	SD	M	SD
Negatieve omgang	3.01	.94	2.92	.88	3.09	.98
2. Jongeren hier bedreigen elkaar.	2.63	1.35	2.63	1.27	2.63	1.41
4. Jongeren leren elkaar slechte dingen.	2.90	1.24	2.85	1.24	2.94	1.24
7. Jongeren hier roddelen veel.	3.67	1.31	3.46	1.32	3.84	1.28
11. Jongeren worden hier buitengesloten.	2.66	1.25	2.51	1.21	2.77	1.26
12. Hier zorgt een jongere voor een slechte sfeer.	2.95	1.33	2.83	1.32	3.05	1.33
13. Hier is een jongere die de baas speelt.	2.73	1.45	2.59	1.48	2.84	1.41
14. Andere jongeren hier hebben vaak een slecht humeur.	3.03	1.19	2.99	1.22	3.05	1.17
15. Jongeren hier zijn jaloers.	2.81	1.30	2.70	1.26	2.89	1.33
17. Jongeren dagen elkaar uit op de groep.	3.34	1.32	3.30	1.35	3.37	1.29
18. Jongeren gedragen zich stoer om er bij te horen.	3.44	1.32	3.34	1.35	3.53	1.29

Tabel 2. Gegevens van de schaal Positieve omgang voor de totale steekproef, jongens en meisjes

	Totale steekproef (n = 345)		Jongens (n = 155)		Meisjes (n = 190)	
	M	SD	M	SD	M	SD
Positieve omgang	3.31	.82	3.28	.75	3.33	.87
1. Als jongeren zich niet respectvol gedragen, zeggen we daar wat van.	3.66	1.16	3.66	1.16	3.65	1.16
3. Jongeren hier geven goede tips over hoe je met problemen om kan gaan.	3.12	1.23	3.15	1.20	3.10	1.26
5. Andere jongeren proberen mij te helpen met mijn problemen.	3.03	1.26	2.99	1.26	3.06	1.26
6. Op de groep accepteren we elkaar zoals we zijn.	3.45	1.17	3.57	1.11	3.35	1.21
8. Er is een groepsgenoot die ik mijn geheimen kan vertellen.	3.23	1.59	3.05	1.57	3.37	1.60
9. We zorgen er voor dat nieuwe jongeren zich op hun gemak voelen.	3.61	1.20	3.59	1.13	3.63	1.26
10. Het is hier makkelijk om vrienden te maken.	3.37	1.26	3.36	1.23	3.37	1.28
16. We praten met elkaar over relatieproblemen en seks	3.01	1.42	2.86	1.49	3.13	1.35

Bron: <https://www.hsleiden.nl/binaries/content/assets/hsl/lectoraten/residentiele-jeugd/zorg/handleidingen/handleiding-vragenlijst-onderlinge-omgang.pdf>

Bijlage 10 - Cirkelen methodiek

PROACTIEVE CIRKEL
Wat?
De proactieve cirkel is een preventieve en groepsgerichte methodiek die de verbondenheid tussen de verschillende groepsleden wil stimuleren.
Wanneer?
Bij het begin of het einde van een les of vergadering.
Doelstelling
Het creëren van een sfeer waar veiligheid heerst om mensen open te laten spreken en luisteren en het creëren van verbondenheid.
Hoe?
<ol style="list-style-type: none">1. Iedereen neemt plaats in een cirkel.2. De moderator stelt een korte, duidelijke vraag (een opener).3. Iedereen krijgt het woord, niemand neemt het woord.4. Iedereen wordt gevraagd om kernachtig zijn boodschap te formuleren.5. Niemand wordt onderbroken. Er wordt geen feedback op feedback gegeven.6. Elke inbreng wordt door de moderator gewaardeerd.

www.ligand.be

Bron Ligand (Barbier, J., Deprez, S., Michiels, M., Windels, L.) (2014, p. 137). Samen wijs! Herstelgericht werken op school. Leuven: Uitgeverij Acco.

Proactieve cirkels

Wat

Een cirkelgesprek waarbij de jongeren (bv in een leefgroep/klas/...) samenzitten en onder andere de voorbije dag bespreken om mogelijke problemen of voorvallen op te lossen en bij te leggen. Ook een algemeen gespreksthema kan worden aangebracht. Op deze manier leren jongeren in dialoog gaan binnen een veilige structuur over alledaagse situaties.

Werkwijze

De (herstelgerichte) preventieve werkvorm bij uitstek is het installeren van proactieve cirkels binnen een leefgroepwerking. Het is een eenvoudige methodiek waarbij je start met het in een cirkel plaatsen van de jongeren. Eén iemand leidt het cirkelgesprek. De gespreksleider leidt het gesprek in en stelt een vraag die vervolgens door elke aanwezige beantwoord wordt. De tijdsduur is afhankelijk van de vraag en onderwerp.

- De proactieve cirkel zorgt voor een gelijkwaardige positie van alle betrokkenen, niemand kan zich verstoppert, iedereen is deel van de groep.
- Iedereen krijgt het woord, het woord wordt niet genomen.
- Iedereen krijgt evenveel aandacht en tijd in het gesprek. Zo krijgt de meest verbale jongere slechts evenveel tijd als de stille ...
- Geen feedback op feedback, iedereen moet kunnen vrijuit spreken.
- Mensen danken voor hun inbreng.

Voorbeeld

Binnen onze leefgroepwerking werken we met 2 cirkelgesprekken (rondes) per dag. Tijdens de eerste ronde van de avond (na avondeten) plannen we de avond, staan we stil bij het voorbije dagdeel en bespreken we mogelijke problemen. Tijdens de tweede gespreksronde blikken we terug op de voorbije avond en worden problemen en mogelijke voorvallen van deze avond besproken. Voor het slapengaan moeten alle moeilijkheden van de voorbije dag opgeruimd zijn. Op deze manier leren we jongeren in dialoog gaan binnen een veilige structuur over alledaagse situaties. Het dagdagelijks en systematisch inoefenen van het in dialoog gaan zorgt ervoor dat jongeren op dat vlak een aantal vaardigheden opdoen (hoe feedback formuleren, hoe problemen bespreken, hoe luisteren). Deze vaardigheden komen zeer goed van pas wanneer deze jongeren later deelnemen aan herstelgesprekken. Door eenmaal per week een themaronde te organiseren die wordt voorbereid door een jongere leren jonge mensen hun meningen te formuleren en te luisteren naar andere jongeren met een verschillende kijk op dit thema.

Afbeelding 5: Methodiek van 'cirkelen'⁸³ in een forensisch jeugdwerkveld (bron: Reflectiesessie mei 2020).

⁸³ Met dank aan Roel Gerits (Pietersimenon België). Zie voor meer info <https://www.pietersimenon.be/>

Bijlage 11 - Ongeschreven regels oefening

1. Vraag je teamleden om de ongeschreven regels van het team op te schrijven;
2. Maak samen een top vijf van de meest invloedrijke ongeschreven regels. Bespreek het effect van de ongeschreven regels op het teamgedrag en de resultaten (kan ook zeer positief zijn!)
3. Bespreek hoe druk wordt uitgeoefend op die ongeschreven regels en hoe iedereen meehelpt ze in stand te houden;
4. Vraag je teamleden van welke ongeschreven regels zij afscheid willen nemen;
5. Nodig je teamleden uit om die regels te herschrijven;
6. Bespreek de consequenties: wat vragen de herschreven regels van ons? Hoe gaan we dat aanpakken?

Deze oefening kan ook onderling tussen jongeren op een groep uitgevoerd worden.

Bron <https://www.mt.nl/management/de-6-stappen-waarmee-je-groepsdruk-in-teams-onschadelijk-maakt/88595>

Bijlage 12 - Scholing groepsdynamica voor professionals

Een doorzoeking op internet naar trainingen die op het omgaan met groepsdynamiek gericht zijn, leert dat deze vooral opgezet in relatie tot het onderwijs (werken met een klas) of het bedrijfsleven (werken met een team). Het merendeel sluit aan bij de fasen van Tuckman (1965) zoals in paragraaf 3.3 beschreven. Er is geen training/workshop gevonden die aansluit bij specifiek het leren omgaan met negatieve groepsdynamiek in het forensisch (jeugd)werkveld. Toch lijkt een enkeling van het trainingsaanbod (ook) mogelijk betekenisvol aan te sluiten daarbij. Met name de hbo-opleidingen duiden (onder meer) aandacht te hebben voor het forensisch (jeugd) werkveld. Het voert te ver om alle trainingen uitvoerig te beschrijven, maar we duiden voor de volledigheid hieronder enkele trainingen die aan lijken te sluiten - op grond van de beschrijving - bij de focus van deze literatuurstudie:

- **'De groep als leerinstrument: groepsdynamica en systemisch werken'**: deze training is gebaseerd op het werk van Remmerswaal (2015) (zie ook bijlage 7). Het leert onder meer groepsdynamica en systemisch werken bewust toe te passen, mede gebaseerd op het ontwikkelmodel zoals is beschreven in paragraaf 3.2). Ook leert het professionals omgaan met onzichtbare bronnen en energielekken in groepen.
(Zie voor meer info: <https://www.hrdacademy.be/nl/opleidingen/1233/trainer-en-facilitator/de-groep-als-leerinstrument-groepsdynamica-en-systemisch>)
- **'Kort HBO-programma Groepsdynamica'**: Dit programma duidt niet specifiek een focus op (professionals binnen) het forensische (jeugd)werkveld. Toch noemen we het hier omdat dit programma wel het omgaan met culturele diversiteit benadrukt in de beschrijving. Dit is ook van belang gebleken als het gaat om hetgeen in paragraaf 2.3 is beschreven inzake het verschil in responsiviteit ten aanzien van verschillende culturele achtergronden (Sevilir, Van der Helm, Roest, Beld en Didden, 2020).
(Zie voor meer info: <https://www.roc.nl/default.php?fr=detailsenid=12065293>)
- **'HBO Residentiële hulpverlening en groepsdynamica'**: De opleiding HBO Residentiële hulpverlening en groepsdynamica is bestemd voor zowel beginnende als meer ervaren sociaal werkers die met groepen willen werken. Er wordt aandacht gegeven aan onder meer thema's als drang en dwang, opname en het regime in residentiële instellingen, de gesloten jeugdzorg, zware middelen, jongerengevangnissen en licht verstandelijk gehandicapten binnen een justitieel kader. Er wordt specifiek geduid dat professionals leren over "het groepsklimaat in residentiële instellingen en hoe dit klimaat positief te beïnvloeden, zodat de eigen kracht en verantwoordelijkheid van de cliënt in het hulpverleningstraject centraal blijft staan."
(Zie voor meer info: <https://www.loi.nl/n-4655-hbo-residentiele-hulpverlening-en-groepsdynamica>)
- **'De Forensische leerlijn'**: het is opvallend dat deze leerlijn – die specifiek bedoeld is voor het forensisch domein – niet expliciet aandacht voor groepsdynamiek duidt in de beschrijving van de modules die worden aangeboden. Desalniettemin duiden we deze leerlijn hier omdat wel zichtbaar is dat aandacht wordt besteed aan zaken die groepsdynamische processen raken zoals de-escalatie technieken, omgaan met agressie en spanningsvelden. Of dit enkel de 1-op-1-relatie betreft of ook groepsgericht is, is op basis van de beschrijving helaas niet helder.

(Zie voor meer info: <https://forensischeleerlijn.nl/modules/forensisch-werk-en-leefklimaat>).

Bijlage 13 - Onderzoeksteam

dr. mr. S.D. (Sheila) Adjiembaks

Sheila Adjiembaks is criminoloog en eigenaar van onderzoeks- en adviesbureau ESSA Research (www.essaresearch.nl) waarin zij samen met diverse partners werkt aan innovatieve (veelal narratieve) interventies ten aanzien van personen die problematisch (delict)gedrag (dreigen te) vertonen of hebben vertoond.

Sheila is tevens parttime als Senior Onderzoeker werkzaam bij het Regionaal Informatie en Expertise Centrum (RIEC) Midden-Nederland (www.riec.nl) in het Regioprogramma 'Straatwaarde(n)'. Daar is zij verantwoordelijk voor kennisontwikkeling en analyse in relatie tot jonge aanwas in (met name) de cocaïnehandel en de verwevenheid met geweldsdelicten.

Werkverleden

Sheila is als criminoloog ruim 10 jaar als docent-onderzoeker in het hoger onderwijs werkzaam geweest bij de hogeschool Avans-Fontys. Zij heeft onder meer toegepast wetenschappelijk onderzoek verricht in het Lectoraat Veiligheid Openbare Orde en Recht van het Expertisecentrum Veiligheid van Avans.

In 2018 is zij gepromoveerd op levensverhalen van zogeheten 'resisters': personen die in een crimineel milieu zijn opgegroeid maar geen criminele carrière hebben ontwikkeld. Criminologische vraagstukken draaien veelal om de vraag waarom vertonen personen delictgedrag? In het proefschrift draait Sheila die vraag om: hoe komt het dat mensen *geen* delictgedrag vertonen en de verleidingen van criminaliteit weerstaan (resistance to crime)?

Het proefschrift '(On)gemerkt bijzonder': levensverhalen van resisters en het uitblijven van een criminele carrière is via BOOM Criminologie verkrijgbaar en digitaal als proefdrukversie te downloaden via de website: <https://essaresearch.nl/levensverhalen-van-resisters/>

Expertise thema's zijn voornamelijk: het uitblijven van criminaliteit (resistance to crime), jonge aanwas (jeugd), de narratieve en positieve criminologie, georganiseerde ondermijnende criminaliteit (GOC), het maken van podcasts en kwalitatieve onderzoeksmethoden.

Kijk voor een uitgebreidere expertisebeschrijving op de website of neem voor meer informatie contact op via info@essaresearch.nl

dr. G. (Geke) Klapwijk

Geke Klapwijk werkt als senior onderzoeker bij het lectoraat Residentiële Jeugdzorg. Zij is betrokken bij leef-, leer- en werkklimaatonderzoek in verschillende instellingen. Daarnaast leidt zij onderzoeksprojecten gericht op het leefklimaat en werk in gezinshuizen en de ervaringen van jongeren in een gesloten jeugdzorginstelling.

Geke heeft, na de Pabo en de opleiding speciaal onderwijs, het schakeltraject pedagogiek en de master Orthopedagogiek afgerond aan de Universiteit van Amsterdam. Zij heeft een promotieonderzoek afgerond aan de Open University (Milton Keynes, United Kingdom) naar de verhoudingen tussen leraren en ouders in het basisonderwijs.

De eerste jaren heeft zij gewerkt als leerkracht in het speciaal (basis)onderwijs. De afgelopen jaren heeft ze als orthopedagoog, hogeschooldocent en onderzoeker gewerkt bij diverse organisaties, waaronder de Stichting Philadelphia Zorg, de IJsselgroep en de Hogeschool Utrecht. Momenteel werkt ze als onderzoeker en docent bij de Hogeschool Leiden en is ze via het Centrum voor Consultatie en Expertise (CCE) als consulent betrokken bij de praktijk.

drs. M.T. (Merel) van den Enden

Merel van den Enden heeft haar master Orthopedagogiek aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam afgerond. In haar masterscriptie richtte ze zich op relatiekenmerken binnen instrumentele mentoring van Rotterdamse risicojongeren.

Merel is werkzaam als junior onderzoeker bij het lectoraat Residentiële Jeugdzorg. Binnen het lectoraat doet zij onderzoek naar het leef-, leer- en werkklimaat in de Justitiële Jeugdinrichtingen.

Bijlage 14 - Leescommissieleden

Prof. dr. Frank Weerman

Frank Weerman is in 1992 afgestudeerd in Sociologie, na het volgen van een vrij doctoraal programma Criminologie. Hierna was hij meerdere jaren werkzaam bij de sectie Criminologie van de Rijksuniversiteit Groningen. In 1998 promoveerde hij op een onderzoek naar de waarde van Hirschi's bindingstheorie voor de verklaring van delinquent gedrag. Na zijn promotie werkte hij van 1998 tot 2000 als postdoc bij het IPIT (Internationaal Politie Instituut Twente), waar hij een boek schreef over samenplegen (criminele samenwerking en groepsvorming). Sinds augustus 2000 is hij werkzaam bij het NSCR, waar hij senior onderzoeker is.

Zijn onderzoeksinteresses liggen op het gebied van jeugdcriminaliteit en criminologische theorievorming, met een nadruk op de rol van leeftijdsgenoten bij delinquent gedrag. Bij het NSCR coördineerde hij vanaf 2002 de opzet en uitvoering van het "Schoolproject", een longitudinaal onderzoek onder middelbare scholieren, waarbij onder meer veranderingen in delinquent gedrag en vriendschapsnetwerken in kaart zijn gebracht. Binnen het internationale netwerk van onderzoekers "Eurogang" publiceerde hij over problematische jeugdgroepen en jeugdbendes. Sinds 2008 is hij nauw betrokken bij opzet en uitvoering van het longitudinale SPAN-project (Study of Peers, Activities and Neighborhoods). Verder maakt hij deel uit van de redactie van het Tijdschrift voor Criminologie en is hij medeauteur van de criminologie-rubriek in het tijdschrift Delikt en Delinkwent.

Dhr. dr. Jan Dirk de Jong

Na zijn studie Sociologie aan de Universiteit van Amsterdam mocht Jan Dirk een promotieonderzoek starten aan de Rijksuniversiteit Groningen, vakgroep Strafrecht en Criminologie, onder de begeleiding van zijn promotor Willem de Haan. Het onderwerp was 'opvallend delinquent groepsgedrag onder (hoofdzakelijk) 'Marokkaanse' straatjongens in Amsterdam Nieuw-West'. Tijdens dit onderzoek was Jan Dirk in de gelegenheid om ook onderzoek

te doen naar problematische jeugdgroepen in andere steden en andere wijken, onder meer in Zoetermeer voor de Politie Haaglanden. Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens deed in 2007 nogal wat stof opwaaien. Ook kreeg Jan Dirk de gelegenheid om veel internationale contacten op te doen op het gebied van onderzoek naar problematische jeugdgroepen (of 'jeugdbendes') door deel uit te maken van het wetenschappelijk collectief Eurogang. Jan Dirk was universitair docent Criminologie aan de VU in Amsterdam (tot 2012). Hij is eigenaar van adviesbureau Rebond. Sinds 2014 werkt hij als lector Aanpak Jeugdcriminaliteit bij Hogeschool Leiden en als universitair docent bij de sectie Criminologie van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Veronique van Miert MSc

Veronique van Miert is senior onderzoeker bij het lectoraat residentiële Jeugdzorg en docent bij de opleiding Sociaal Werk. Voor het lectoraat voert zij onder andere onderzoek uit naar het leef-, leer- en werkklimaat in de Justitiële Jeugdinrichtingen en doet zij verschillende onderzoeksprojecten voor Stichting Young in Prison.

In 2016 is Veronique gestart met haar promotieonderzoek naar het professioneel handelen van medewerkers in hoog

risico werkomgevingen. Het onderzoek vindt plaats binnen de gesloten jeugd(zorg)instellingen en daarnaast binnen politie-eenheid Den Haag. Deze promotie voert zij uit vanuit een NWO-promotiebeurs voor leraren aan de Vrije Universiteit van Amsterdam (promotor: Prof. Dr. Paul Jansen, copromotoren: Dr. Peer van der Helm, Dr. Omar Solinger en Dr. Brian Spisak). Veronique is afgestudeerd als forensisch orthopedagoog. Tijdens haar studie heeft zij in het kader van een stage het werkklimaatonderzoek opgezet, samen met collega Anna Dekker. Na haar studie heeft ze gewerkt als docent op de UvA, bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen.

Ada Andreas MSW

Ada werkt als strategisch adviseur op het landelijk kantoor van Reclassering Nederland. Zij was als medewerker onderzoek verbonden aan de Hogeschool Utrecht en heeft onlangs haar Master Forensic Social Work behaald.

Als (senior)beleidsmedewerker en projectleider was zij verantwoordelijk voor diverse projecten, onder andere de uitwerking van de verbetermaatregelen die de reclassering heeft uitgewerkt bij het toezicht op tbs-gestelden. Ook was zij betrokken bij de doorontwikkeling van methodiek en wijze waarop de reclassering toezicht houdt op delictplegers die onder voorwaarden in de samenleving verblijven, zoals de gespecialiseerde aanpak van zedendelinquenten, terroristen en levenslang gestraften. Naast strategisch advies aan haar organisatie houdt zij zich bezig met het beoordelen en coördineren van verzoeken van wetenschappers die onderzoek willen doen naar de reclassering.

Ada studeerde maatschappelijk werk aan Sociale Academie 'De Nijenburgh' te Culemborg. Daarna startte zij haar loopbaan als forensisch maatschappelijk werkster in het Pieter Baan Centrum te Utrecht. Na hier ongeveer tien jaar gewerkt te hebben, maakte ze de overstap van de klinische naar de ambulante forensische zorg bij Reclassering Nederland.

- Einde document -